

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DEKİ BANKACILIK KRİZLERİNE
YÖNELİK BİR ERKEN UYARI SİSTEMİ
MODELLEMESİ**

NAZLI ÖZKESKİN

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. ALİ ARI

EKİM – 2015

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nazlı Özkeskin'in "Türkiye'deki Bankacılık Krizlerine Yönelik Bir Erken Uyarı Sistemi Modellemesi" başlıklı tezi 08/10/2015 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Cengiz CEYLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Rengin AK
İktisat Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Doç. Dr. Ali ARI
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Doç.Dr. Ali ARI	Kırklareli Üniversitesi	_____
Yrd.Doç.Dr. Armağan TÜRK	Kırklareli Üniversitesi	_____
Prof.Dr. Seyfettin ERDOĞAN	Medeniyet Üniversitesi	_____

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Nazlı Özkeskin

08.10.2015

ÖZ

TÜRKİYE'DEKİ BANKACILIK KRİZLERİNE YÖNELİK BİR ERKEN UYARI SİSTEMİ MODELLEMESİ

Nazlı Özkeskin

Yüksek Lisans, İktisat

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ali Arı

Ekim 2015

Son dönemlerde dünya ekonomisi ciddi kriz atakları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krizlerin birçoğunu bankacılık krizleri oluşturmaktadır. Türkiye ekonomisinde de 1990 sonrası dönemde ciddi bankacılık krizleri yaşanmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada 1990-2013 döneminde Türkiye ekonomisinde yaşanan bankacılık krizlerinin nedenleri erken uyarı sistemleri yoluyla ölçülmektedir. Model sonuçlarına göre gerek makroekonomik problemler (enflasyon ve faiz oranlarının artması, TL'nin değer kaybetmesi) gerekse de bankacılık sektörünün sorunları (likidite probleminin artması, banka rezervlerinin azalması, denetim ve düzenlemedeki zayıflık) Türkiye'de bankacılık krizlerine neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Krizleri, Türkiye Ekonomisi, Erken Uyarı Sistemleri

ABSTRACT

AN EARLY WARNING SYSTEM MODELLING FOR BANKING CRISES IN TURKEY

Nazlı Özkeskin

Master of Arts, Economics

Supervisor: Associate Professor Ali Arı

October 2015

The world economy faced several banking crisis episodes over the last three decades. Severe banking crises also hit the Turkish economy, particularly after 1990s. Thus, this study aims to show the main determinants of these Turkish banking crisis occurred between 1990 and 2013, via an econometric model (early warning system). According to estimation results, macroeconomic problems (increasing inflation and interest rates, depreciation of TL) and microeconomic vulnerabilities (increasing illiquidity, lowering bank reserves, regulation weaknesses) lead to banking crises in Turkey.

Key Words: Banking Crises, Turkish Economy, Early Warning Systems

ÖNSÖZ

Bu tezin oluşturulması esnasında gerekli araştırmaların yapılmasından tezin yazımına ve sonuçlandırılmasına kadar geçen her aşamada değerli zamanını ve katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ali Arı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tüm hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Nazlı Özkeskin
Ekim, 2015
Kırklareli

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar	xiii
ŞEKİLLER	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİ ve BANKACILIK KRİZLERİNİN OLUŞUMU

1.1. BANKANIN TANIMI.....	3
1.2. BANKA TÜRLERİ.....	3
1.2.1. Doğrudan Fon Toplamaya Yetkili Bankalar.....	3
1.2.1.1. Mevduat (ticaret) bankaları	4
1.2.1.2. Katılım bankaları.....	4
1.2.2. Dolaylı Fon Toplamaya Yetkili Bankalar.....	5
1.2.2.1. Kalkınma ve yatırım bankaları.....	5
1.2.3. Faaliyet Alanına Göre Bankalar	5
1.2.3.1. Tarım bankaları	6
1.2.3.2. Kooperatif bankaları.....	6
1.2.3.3. İpotek bankası	6
1.2.3.4. İhracat - ithalat bankası	6
1.2.3.5. Takas - saklama bankaları	7
1.2.4. Müşterilerinin Niteliklerine Göre Bankalar	7
1.2.4.1. Perakendeci bankacılık.....	7
1.2.4.2. Toptancı bankacılık.....	8

1.2.4.3. Evrensel bankacılık	8
1.2.5. Tabi Oldukları Düzenlemelere Göre Bankalar	8
1.2.5.1. Sınır içi (on-shore) bankalar.....	8
1.2.5.2. Sınır dışı (off-shore) bankalar	8
1.3. BANKALARIN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER.....	9
1.3.1. Kredi Riski.....	9
1.3.2. Likidite Riski	10
1.3.3. Faiz Oranı Riski	11
1.3.4. Kur Riski.....	12
1.3.5. Sermayenin Yetersiz Hale Gelme Riski	13
1.3.6. Operasyonel Risk.....	13
1.3.7. Ülke Riski	14
1.4. BANKACILIK KRİZLERİ.....	15
1.4.1. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri.....	23
1.4.1.1. Makroekonomik etkenler	23
1.4.1.1.1. Dış ticaret hadlerinin ülke aleyhine dönmesi	23
1.4.1.1.2. Faiz oranlarındaki oynaklıklar.....	24
1.4.1.1.3. Döviz kurlarındaki ani dalgalanmalar	24
1.4.1.1.4. Büyüme ve enflasyon oranlarındaki değişkenlik	25
1.4.1.1.5. Cari işlemler açığının kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse edilmesi	26
1.4.1.2. Mikroekonomik etkenler.....	26
1.4.1.2.1. Kötü yönetim ve suistimal.....	26
1.4.1.2.2. Asimetrik bilgi.....	27
1.4.1.2.3. Banka pasifleri ve varlıkları arasındaki vade ve para birimi uyumsuzlukları	28
1.4.1.2.4. Sermaye yeterliliğinin düşük olması	28
1.4.1.2.5. Kredilerdeki hızlı artışlar, varlık fiyatlarındaki ani düşüşler ve sermaye akımlarının tersine dönmesi	29
1.4.1.3. Yapısal etkenler.....	30

1.4.1.3.1. Finansal liberalizasyon	30
1.4.1.3.2. Hükümet müdahaleleri ve kamu bankalarının ağırlığı ..	31
1.4.1.3.3. Yasal ve kurumsal alt yapıdaki zayıflıklar ile gözetim ve denetim faaliyetlerindeki eksiklikler	31
1.4.1.3.4. Mevduat sigortası	33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ EKONOMİK YAPI VE BANKACILIĞIN OLUŞUMU	34
2.2. CUMHURİYET SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİ VE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ	36
2.2.1. 1980 Öncesi Dönem	36
2.2.2. 1980 Sonrası Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri	40
2.2.2.1. Banker krizi	42
2.2.2.2. 1994 krizi	45
2.2.2.3. 22 Kasım 2000 krizi	52
2.2.2.4. 19 Şubat 2001 krizi	59
2.2.2.5. Kriz ile mücadelede yapılanlar	61
2.2.2.5.1. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması	62
2.2.2.5.2. TMSF bankalarının yeniden yapılandırılması	63
2.2.2.5.3. Özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması	63
2.2.2.5.4. Gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılması	64
2.2.2.6. Küresel krizin Türkiye ekonomisine etkileri	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. KRİZLERE NEDEN OLAN BAŞLICA BANKACILIK SEKTÖRÜ SORUNLARI	71
3.1.1. Mevduat ve Kredilerin Yetersizliği	71

3.1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Oligopolistik Yapısı.....	71
3.1.3. Kamu Bankalarının Sektördeki Ağırlığı.....	72
3.1.4. Hükümet Müdahaleleri, Denetim Yetersizliği ve Yasal Altyapıdaki Zayıflıklar	73
3.1.5. Enflasyon	74
3.1.6. Kredi Riski.....	74
3.1.7. Likidite Riski	76
3.1.8. Sermaye Yeterliliği Riski.....	77
3.1.9. Faiz Oranı Riski.....	78
3.1.10. Kur Riski.....	79
3.2. BANKACILIK RİSKLERİ İLE KRİZLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ.....	80
3.2.1. Model: Kriz Endeksi ve Açıklayıcı Değişkenler	83
3.2.2. Veri ve Metodoloji.....	92
3.2.3. Tahmin Sonuçları ve Öngörü Performansı	94
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	99
KAYNAKÇA.....	101

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Uluslararası Ödeme Bankası
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borası
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

TABLolar

Tablo 2.1: 1979-1983 Yılları Arası Tasarruf Mevduatı Faiz Oranları (%)	42
Tablo 2.2: Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi (Milyon \$)	58
Tablo 3.1: Bağımlı Değişken İçin Tanımlayıcı İstatistikler	89
Tablo 3.2: Analizde Kullanılan Değişkenler	89
Tablo 3.3: Açıklayıcı Değişkenler İçin Tanımlayıcı İstatistikler	92
Tablo 3.4: Kolerasyon Matrisi	92
Tablo 3.5: Birim Kök Testi Sonuçları	94
Tablo 3.6: Model Sonuçları	95
Tablo 3.7: Modelin Öngörü Performansı	97

ŞEKİLLER

Şekil 2.1: 1985-1994 Yılları Arası İç Borç Faiz Ödemeleri (Milyar TL) ...	47
Şekil 2.2: İç Borç Stokunun GSMH'ye Oranı (%).....	47
Şekil 2.3: İnterbank Gecelik Faiz Oranı (%).....	48
Şekil 2.4: Döviz Kuru (ABD Doları Döviz Alış).....	48
Şekil 2.5: Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi (Milyar dolar).....	49
Şekil 2.6: Banka Karlılığı.....	50
Şekil 2.7: Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Payı (%).....	54
Şekil 2.8: Döviz Pozisyonu/Özkaynak (%).....	55
Şekil 2.9: Takipteki Krediler/Toplam Krediler.....	56
Şekil 2.10: İMKB Ulusal 100 Endeksi.....	57
Şekil 2.11: Döviz Kuru (ABD Doları Döviz Alış).....	57
Şekil 2.12: İnterbank Gecelik Faiz Oranları.....	58
Şekil 2.13: Şubat Ayı Bankalar Arası Gecelik Faiz Oranları.....	60
Şekil 2.14: Büyüme Oranları (%).....	66
Şekil 2.15: İthalat-İhracat ve Cari Açık (Milyar \$).....	67
Şekil 2.16: Enflasyon Oranları (%)*.....	68
Şekil 2.17: Politika Faiz Oranı (%).....	69
Şekil 3.1: Bankacılık Sistemi Kredi Rasyoları.....	75
Şekil 3.2: Bankacılık Sistemi Likidite Rasyosu.....	76
Şekil 3.3: Bankacılık Sistemi Sermaye Yeterliliği Rasyoları.....	78
Şekil 3.4: Bilanço İçi Döviz Pozisyonu (Milyar Dolar).....	79
Şekil 3.5: Bankacılık Kriz Endeksi.....	87
Şekil 3.6: İkili Değişkene Dönüştürülmüş Bankacılık Kriz Endeksi.....	88
Şekil 3.7: Modelin Öngörü Performans Grafiği.....	88

GİRİŞ

1970’li yıllarda Bretton Woods sisteminin çöküşünün ardından sıklaşan kriz atakları, dünya ekonomisinde önemli kayıplara yol açmış ve toplumlara ciddi maliyetler yüklemiştir. 1980’lerin başında Latin Amerika ekonomilerini, 1992-1993 yıllarında bazı Avrupa ülkelerini, 1994 yılında Meksika’yı, 1997-1998 yıllarında Güneydoğu Asya’yı, 1998 yılında Rusya’yı ve 2001 yılında da Arjantin’i etkileyen finansal krizler, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında Türkiye ekonomisini de derinden sarsarak önemli politika dönüşümlerine yol açmıştır.

Hem kamu sektörü hem de özel yatırımcılar için yüksek ekonomik ve sosyal maliyetler içeren kriz atakları gerek teorik, gerekse krizlerin önceden tahmin edilmesine yönelik ampirik çalışmalara olan ilgiyi arttırarak literatürde geniş bir tartışma konusu yaratmıştır. Erken uyarı sistemleri olarak adlandırılan bu çalışmalar yakın gelecekte bir kriz oluşumu hakkında politika yapıcıları ve yatırımcıları bilgilendirmeyi amaçlamaktadır.

Yapılan çalışmalarda krizlerin birçok çeşidi ve nedeni olduğu belirtilmesine karşılık yaşanan bu krizlerin önemli bir kısmı bankacılık sisteminden kaynaklanmış ve söz konusu dönemde liberalleşme eğilimlerindeki artış uluslararası sermayeyi serbestleştirirken, bankacılık krizlerinin de sayısını arttırmıştır. Kaminsky ve Reinhart (1999)’a göre 1970-1995 döneminde 20 ülkede 26 bankacılık krizi yaşanmıştır. Bu krizlerden 19’u döviz krizi ile birlikte görülen bankacılık krizi (ikiz kriz) iken 7 tanesi yalnız bankacılık krizidir. Yazarların tespitine göre 26 krizden 3’ü 1970-1979 yılları arasında gerçekleşirken 23’ü ise 1980-1995 döneminde gerçekleşmiştir.

Bankacılık krizlerinin birçok nedeni olmakla beraber bankacılık riskleri krizlerin oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Bankacılık sisteminin doğasında var olan risklerin kontrol edilememesi sistem açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır. 2008 yılının sonlarından bu yana dünya ekonomisini etkileyen son küresel krizin oluşumunda, etkin bir risk yönetiminin bulunmayışının önemli bir yeri vardır. Türkiye ekonomisinde yaşanan krizlere bakıldığında özellikle 2000-2001 krizinde, bankacılık risklerin

payının büyük olduğu gör÷lmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye ekonomisinde 1990-2013 döneminde yaşanan krizlerde bankacılık risklerinin ve makroekonomik zayıflıkların kriz oluşumuna etkisini ve öncü gösterge olup olmadığını erken uyarı sistemleri yoluyla ölçmektir.

Birinci bölümde ilk olarak bankanın tanımına ve türlerine değinilmiş daha sonra bankaların karşılaştığı risklerin neler olduğu incelenmiştir. İkinci olarak bankacılık krizleri teorik ve ampirik açıdan ele alınmış ve bu açıklamalar ışığında krizlerin nedenleri sınıflandırılmıştır.

İkinci bölümde Türkiye’de bankacılık sisteminin gelişimi ve yaşanan krizler birlikte ele alınmıştır. Öncelikle Cumhuriyet öncesi ekonomik yapıya ve bankacılığın oluşumuna değinilmiştir. Daha sonra Cumhuriyet sonrası dönemde ekonominin ve bankacılığın gelişimi ve 1980 sonrası dönemde yaşanan krizlerin bankacılık sektörüne etkileri incelenmiştir. Son olarak 2001 krizi sonrası bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasına yer verilmiş ve küresel krizin Türkiye ekonomisine etkilerine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ilk olarak Türkiye ekonomisinde krizlere neden olan bankacılık sektörü sorunlarına yer verilmiştir. Daha sonra ise Türkiye’de yaşanan bankacılık krizleri ile bankacılık riskleri ve makroekonomik problemler arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi yapılmıştır.

1. BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİ ve BANKACILIK KRİZLERİNİN OLUŞUMU

1.1. Bankanın Tanımı

Tüm dillerde benzer şekilde ifade edilen banka kelimesinin İtalyanca masa, sıra veya tezgah anlamına gelen “banco” kelimesinden geldiği ve sonraları banka olarak kullanıldığı sanılmaktadır (Parasız, 2000: 5). Dar anlamıyla banka, halkın mevduat vb. geri ödenmesi gerekli paralarını kabul eden ve kendi hesabına krediler açan bir işletme olarak tanımlanabilir (Yüksel, 1997: 1). 4389 Sayılı Bankalar Kanunu’na göre banka tanımı, “banka adı altında Türkiye’de kurulan kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bankaların Türkiye’deki şubelerini” ifade etmektedir (Bankalar Kanunu [BK], 1999: madde 2).

Banka, sermaye, para ve kredi üzerine her türlü işlemleri yapıp düzenleyen ve özel kişilerin, tüzel kişilerin, devletin ve işletmelerin bu alanlardaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışan bir kuruluş olarak da tanımlanabilir. Fon toplama ve fon kullandırma gibi iki temel fonksiyona sahip olan bankaların esas fonksiyonu ekonomide yatırımları hızlandırmak amacıyla fon kullandırma işlemlerini kolaylaştırmaktır (www.ekodialog.com, Erişim: 14.04.2014).

1.2. Banka Türleri

Bankaların sınıflandırılması genellikle gerçekleştirmelerine izin verilen faaliyetler göz önüne alınarak yapılmaktadır. Bu sınıflandırma bankaların fon toplama yetkisinin bulunup bulunmadığına göre şekillenmektedir. Ancak bankacılık faaliyetlerinin giderek çeşitlenmesi farklı sınıflandırma ihtiyaçlarını da beraberinde getirmiştir (Delikanlı, 2012: 27).

1.2.1. Doğrudan Fon Toplamaya Yetkili Bankalar

Bu sınıflandırma içerisinde yer alan bankalar mevduat bankaları ve katılım bankalarıdır.

1.2.1.1. Mevduat (ticaret) bankaları

Genel olarak mevduat kabul eden kredi kurumları olarak adlandırılan mevduat bankaları, topladıkları mevduatları sanayi ve ticaret kesimine kredi olarak kullanarak finansman ihtiyacını karşılayan bankalardır. Bu bankaların iki temel işlevi borç almak ve borç vermektir (Doğan, 2012: 80).

Mevduat bankaları topladıkları mevduatları çeşitli alanlara kredi ve iştirak araçları olarak kullanırlar. Bunlar gerçek ve tüzel kişilere kredi vermek, bankalar arası mevduat oluşturmak, sabit değerler satın almak, tahvil ve hisse senedi satın almak suretiyle sermaye piyasasına girmek şeklinde olabileceği gibi iştiraklerde de bulunabilirler. Bu bankaların mevduattan sonraki en önemli fon kaynağını kanuni ihtiyatlar oluşturmaktadır. Bir çeşit teminat akçesi görevi gören ödenmiş sermaye ile yıllık karlardan ayrılan ihtiyatlar ise borç verme işleminde kullanılmamaktadır.

Mevduat bankalarının finansal sistem içindeki önemli bir diğer faaliyeti de kaydi para yaratmalarıdır. Bu bankalar yeniden yarattıkları vadesiz mevduat hesaplarının toplumdaki atıl üretim kaynaklarını harekete geçirecek şekilde kullanılmasını sağladıkları takdirde, piyasaya yeni mal arzını mümkün kılarak ekonomik refahın artmasına yardım etmiş olurlar. Bununla birlikte üretim kaynaklarına olan talebin artmasına sebep olarak enflasyona yol açabilirler. Ayrıca vadesiz mevduat hesaplarının kapatılması sonucunda daralmaya da neden olabilirler (Duranlar, 2007: 26-27).

1.2.1.2. Katılım bankaları

Katılım bankası olarak adlandırılan bankalar katılım fonu niteliğinde para toplama yetkisi olan bankalardır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre katılım bankası tanımı "özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini" kapsamaktadır. Katılım bankası adlandırması dünyada ilk kez ülkemizde, 1 Kasım 2005'de yürürlüğe konulan bu kanun ile yapılmıştır. Türkiye'de katılım bankası adlandırmasının yapıldığı 2006 yılına kadar, katılım fonu şeklinde para toplayan kuruluşlar "Özel Finans Kurumu" adı altında faaliyet göstermiştir (Bankacılık Kanunu [BK], 2005: madde 3;

Delikanlı, 2012: 30).

Ülkemizde gerçek kişilere ait katılım fonlarının 100.000 TL'lik kısmı TMSF güvencesi altındadır. Dolayısıyla, bu güvenceye tabi olmak mevduatta olduğu gibi katılım fonu şeklinde doğrudan fon toplama yetkisine sahip olmanın getirdiği bir ayrıcalıktır (Delikanlı, 2012: 30).

1.2.2. Dolaylı Fon Toplamaya Yetkili Bankalar

Bankaların mevduat ve benzeri adlar ile doğrudan tasarruf sahiplerinden fon elde etmelerine izin verilmediği durumlarda tahvil, bono ve benzeri sermaye piyasası aracı ihraç ederek yani dolaylı olarak fon toplayabilmelerine izin verilmektedir. Bu yetkiye sahip olan bankalar kalkınma ve yatırım bankalarıdır (Delikanlı, 2012: 30).

1.2.2.1. Kalkınma ve yatırım bankaları

Kalkınma bankaları geliştirmekte olan ülkelere özgü kuruluşlar olup, bu ülkelerde kalkınma bankalarının işlevlerini yerine getirecek kuruluşların bulunmayışı veya yetersizliği nedeniyle kurulmuşlardır.

Kalkınma bankalarının işlevleri, yatırımlara uzun vadeli fon sağlamak, iç kaynakları harekete geçirip sanayi kesimine aktarmak, sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmak, teşebbüs sahiplerine idari ve teknik yardım sağlamak, karlı ve rasyonel yatırım alanlarına yönelik araştırma yaparak yeni yatırım alanlarına öncülük etmek, dış ülkelere ve uluslararası finansman kurumlarından sağlanacak kredi, döviz ve teknik yardımı sanayi sektörüne aktarmak olarak sıralanabilir (Doğan, 2012: 83).

Yatırım bankaları, mevduat toplama yetkisi olmayan geniş bir şube ağının olmaması nedeniyle bankacılık hizmet ürünlerinin tamamını sunamayan ve ticaret bankalarına kıyasla ticari faaliyetleri sınırlı olarak yerine getirebilen bankalardır. Yatırım bankaları aynı zamanda devlet kuruluşları ve özel şirketlerin uzun vadeli finansman ihtiyacını hisse senedi ve tahvil ihraç etmek suretiyle karşılayan bankalardır (Doğan, 2012: 81).

1.2.3. Faaliyet Alanına Göre Bankalar

Faaliyetlerinin belli bir alana yoğunlaşması nedeniyle bu bankalar faaliyet türü bakımından adlandırılmışlardır. Tarım bankaları, kooperatif bankaları, ipotek bankaları, ihracat-ithalat bankaları, takas ve saklama

bankaları faaliyetlerinin yoğunlaştığı alana göre uzmanlaşmış bankalar grubunda yer alırlar (Delikanlı, 2012: 31).

1.2.3.1. Tarım bankaları

Tarım kesiminin desteklenmesi, sorunlarına çözüm bulunması ve tarımsal yapıya uygun finansman kurumlarının oluşturulması amacıyla kurulan bankalar tarım bankaları olarak nitelendirilmektedir. Ülkenin tarımsal üretim potansiyelinin etkin kullanımını sağlamak, tarımsal gelirin ve bu kesimde yaşayanların ekonomik, sosyal refah seviyelerinin artmasına katkıda bulunmak bu bankaların en önemli görevleridir (Doğan, 2012: 79).

1.2.3.2. Kooperatif bankaları

Bu bankalar ticari bankalardan kredi kullanamayan esnaf, tüccar, küçük ve orta büyüklükteki firma sahipleri gibi kesimlere ihtiyaç duydukları finansmanı sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Yerel bazda ve sınırları çok iyi belirlenmiş bir bölgede faaliyet göstermeleri kooperatif bankalarının ortak özelliğidir. Ülkemizde T.C. Halk Bankası ve Şekerbank kooperatif banka şeklinde kurulmuş bankalara örnektir (Delikanlı, 2012: 32).

1.2.3.3. İpotek bankası

İpotek bankaları, taşınmaz malların ipoteği karşılığında kredi kullandıran bankalardır. Bu bankalar uzun vadeli borçlanma senetlerinin ihracı ile finansman sağlamaktadırlar. Yeni sanayi işletmelerinin kurulması ya da mevcut işletmelerde değişiklikler yapılması, yeni arazi edinme, çiftlik kurma, otel gibi turizm işletmelerinin kurulması ve işletilmesi şeklindeki alanlarda ihtiyaç duyulan kredi temini büyük önem taşımaktadır. Mevduat bankalarının işletme yapıları itibariyle bu tür kredileri sağlamaya genellikle uygun olmamaları neticesinde müşterilerinin sahip oldukları taşınmazları ipotek ederek onlara orta ve uzun vadeli kaynak sağlama fonksiyonu ipotek bankaları tarafından yerine getirilir (Gündoğdu, 1998: 18).

1.2.3.4. İhracat - ithalat bankası

İhracat-ithalat bankalarının amacı ülkelerin kendi ihracatlarını geliştirmek, ihracat mallarına yeni pazarlar kazandırmak, ihracatçıların uluslararası ticaretten daha fazla pay almalarını sağlamak ve ihracata

yönelik mal ve hizmetlerin üretim ve satışını desteklemektir. Bu bankalar ihracatçılara veya ihracata yönelik üretim yapan ithalatçılara, yurtdışında yatırım yapan veya müteahhitlik hizmeti sunan firmalara orta ve uzun vadeli nakdi veya gayri nakdi kredi kullandırmaktadırlar. Ayrıca ihracatçıların alacaklarını tahsil edememe riskine karşı sigorta etmekte ve müşterileri ile döviz kuru riskinden koruyucu işlemler yapmaktadırlar (Delikanlı, 2012: 34).

Türkiye’de bu amaca yönelik faaliyet gösteren kuruluş Türk Eximbank’tır. Diğer gelişmiş birçok ülkedeki örneklerinden farklı olarak bu kuruluş kredi, garanti ve sigorta işlemlerini aynı çatı altında toplamıştır (Duranlar, 2007: 30).

1.2.3.5. Takas - saklama bankaları

Finansal piyasalarda gerçekleşen menkul kıymet alım-satım işlemlerinde, işleme konu menkul kıymeti satın alan tarafa teslim, onun adına saklama hizmeti veren, türev işlemlerde ise taraflardan teminat olarak öngörülen süre sonunda işlemin gerçekleşmesine garanti veren ve tarafların etkin bir risk yönetimi yapabilmesi için işlemin vadesi boyunca her gün itibariyle ilave teminat alınması gerekip gerekmediğini izleyerek vadesi geldiğinde işlemin gerçekleşmesini sağlayan bankalardır (Delikanlı, 2012: 35).

1.2.4. Müşterilerinin Niteliklerine Göre Bankalar

Müşterilerinin niteliklerine göre bankalar perakendeci bankalar, toptancı bankalar ve evrensel bankalar olmak üzere üç grupta toplanmaktadır.

1.2.4.1. Perakendeci bankacılık

Perakendeci bankacılık, küçük orta ve büyük ölçekli firmaların yoğun kredi taleplerini karşılamak üzere kurulan, çok sayıda şubeye sahip ve geniş bir alana yayılmış olan bankacılık çeşididir. Bu bankalar vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, çek tahsilatı, akreditif, açık kredi kolaylıkları, kısa vadeli kredi, tüketici kredi kartları, kambiyo işlemleri, havale, yatırım yönetimi, müşteriler adına menkul kıymet alım satımı gibi çok çeşitli ve küçük hacimli standart işlemler yapmaktadır (Parasız, 2000; 13,14).

1.2.4.2. Toptancı bankacılık

Toptancı bankalar, müşterilerinin büyük miktarlı kredi taleplerini karşılamak üzere başka şirketlerden ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından büyük hacimli fonlar sağlayan, müşteri ile yakın ilişki içinde olan, az sayıda şubesi bulunan ve uzman personel ile çalışan bankaları ifade etmektedir (Altan, 2001; 49).

1.2.4.3. Evrensel bankacılık

Evrensel bankalar kurulu oldukları ülkelerde hemen hemen tüm müşteri kitlelerini hedef alarak onlara her alanda uygun finansal hizmetler sunmaktadırlar. Yurtdışı faaliyetlerini ise uluslararası bankacılık, toptancı bankacılık ve menkul kıymet işlemleri oluşturmakta ve genellikle daha sınırlı bir rekabet profili çizmektedirler. Yabancı piyasalarda nadiren perakende bankacılık faaliyetlerinde de bulunurlar. Evrensel bankacılık, işletme finansmanını, sermaye piyasası ve yabancı para araçlarını ve hizmetlerini kapsayan çok geniş bir yelpazede faaliyet gösterir. Birçok evrensel banka, faiz gelirlerinden çok hizmetler karşılığında aldıkları komisyondan faaliyetlerini karşılamaktadır (Göçmen Yağcılar, 2011: 11).

1.2.5. Tabi Oldukları Düzenlemelere Göre Bankalar

Bu bankalar sınır içi (*on-shore*) ve sınır dışı (*off-shore*) olmak üzere ikiye ayrılır.

1.2.5.1. Sınır içi (*on-shore*) bankalar

Kurulduğu ülkede bulunan yerleşik gerçek veya tüzel kişilerden fon toplamada veya bunlara hizmet sunmada herhangi bir kısıtlama bulunmayan, merkezinin ve şubelerinin bulunduğu ülkede uygulanan kurallar açısından herhangi bir ayrıcalığa sahip olmayan bankalar sınır içi bankalardır (Delikanlı, 2012: 38).

1.2.5.2. Sınır dışı (*off-shore*) bankalar

Kurulu olduğu ülkede bankalar üzerine konulan karşılık bulundurma zorunluluğu, vergiler ve faiz sınırlandırması gibi yasal müdahaleler sonucunda bankalar yurtdışında şubeler açarak işlemlerini bu şubeler üzerinden yürütme yoluna gitmişlerdir. Kurulu olduğu ülkedeki yasal

düzenlemelerin ülke sınırları dışında geçerli olmadığından dolayı bankalar böylece iç bankacılık düzenlemelerinin getirdiği bazı maliyetlerden kurtulmaktadırlar. Bu bankaların kurulmuş olduğu bölgeler kıyı bölgesi olarak adlandırıldığından sınır dışı bankalara kıyı bankası da denilmektedir (Seyidoğlu, 1994: 324; Delikanlı, 2012: 39).

Sınır dışı bankalar kurulu oldukları ülkede mevduat toplama yetkisine sahip değildirler ve işlemleri gerçekleştirdikleri ülkenin banka sistemi dışındadırlar. Bu bankalar işlemlerini milletlerarası geçerliliği olan paralarla gerçekleştirirler (Altan, 2001: 52).

1.3. Bankaların Karşılaştığı Riskler

Bankalar gelecekteki beklentilere göre kararlar alan, varlık ve yükümlülüklerini buna göre çeşitlendiren ve değiştiren, vade yapısını da yine bu beklentiler doğrultusunda farklılaştıran kurumlardır. Gelecekteki beklentilere göre alınan pozisyonlar beklentilerin gerçekleşmesi durumunda bankaların kar elde etmesini sağlarken, beklentilerin tersi bir durum gerçekleştiğinde ise zarar etmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla beklentiler doğrultusunda alınan pozisyonlar birçok riski de beraberinde getirir (Uzunoğlu, 2011: 160).

1.3.1. Kredi Riski

Kredi vermek bankacılığın en temel işlevi olmakla birlikte aynı zamanda en riskli faaliyetidir. Kredilendirme faaliyetleri gereğince bankalar borçluların kredibilitesi ile ilgili kararlar almaktadırlar. Ancak bu kararlar her zaman doğru olmamaktadır ve bir borçlunun kredibilitesi çeşitli faktörler nedeniyle zamanla düşebilir. Borçluların borçlarının ana para ve faizini söz verdikleri tarihte ödememeleri, bankalar açısından hem likidite hem de kar-zarar sorunu yaratmaktadır. Bankaların kredilerine ilişkin bu riske aynı zamanda gecikme ya da temerrüt riski de denilmektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 1997; Karacan, 1995: 147).

Kredi riskinin temel nedeni krediler olmakla birlikte bankanın faaliyetlerine bağlı olarak bilanço ve bilanço dışı hesaplardaki diğer faktörler de kredi riskini doğurabilir. Bunlara örnek olarak interbank işlemleri, kabuller, ticaret finansmanı, döviz işlemleri, swap işlemleri,

bonolar, opsiyonlar, vadeli işlemler, garanti ve kefaletler gösterilebilir.

Kredi riskinin değerlendirilmesinin iki boyutu vardır. Birincisi riskten dolayı katlanılacak kaybın miktarı ile risk değerlendirilir, ikinci olarak da riskin kalitesi derecelerle ölçülür. Bu dereceler bankanın kendisinin verdiği dereceler olabileceği gibi dışarıdan bir derecelendirme kuruluşunun verdiği dereceler de olabilir (Aloğlu, 2005: 30)

1.3.2. Likidite Riski

Likidite fon taleplerinin karşılanabilme yeteneği olup finansal kurumlar için hayati öneme sahiptir. Banka fon yöneticileri aşırı likit olma ile yeteri kadar likit olmamanın maliyetini dengelemek zorundadır. Bankaların likidite açısından aşırı düzeyde açığa düşmesi, ödemelerinde kullanabileceği yeterli düzeyde hazır parasının olmaması onları iflasa sürükleyebilir (Ulusoy, 2012: 361). Likidite riski, bankaların özellikle bankacılık krizlerinin yaşandığı dönemlerde mevduat sahipleri arasında yaygınlaşan banka paniği neticesinde artan banka hücumlarıyla birlikte müşterilerinin fon taleplerini karşılamak konusunda karşı karşıya kaldıkları risktir (Erdem, 2012: 202).

Likidite riskinin ortaya çıkmasında bankanın yükümlülüklerindeki azalmayı iyi düzenleyememesi ya da aktiflerindeki artışı karşılayacak derecede yeterli kaynak buldurumaması önemli bir rol oynar. Bankalar mikroekonomik ya da makroekonomik koşullardaki ani dalgalanmalar sonucunda yükümlülüklerini yerine getiremeyebilirler ve kısa sürede yükümlülüklerini artırarak ya da aktiflerini makul maliyetlerde nakde dönüştürerek ihtiyacı olan fonu sağlayamayabilirler. Bu sebeple bankaların çeşitli fon kaynaklarına ve -farklı vade dağılımına sahip olmaları ve yeterli miktarda likidite buldurmaları likidite riskinin azaltılmasında önemli bir unsurdur (Aloğlu, 2005: 23).

Bankalar likidite sorunlarını finansal piyasalardan borçlanarak çözebilirler. Bu bankanın borçlanma kapasitesine bağlıdır. Likidite sıkışıklığı sadece vade uyumsuzluğu nedeniyle gerçekleşmişse ve ardında ciddi bir sorun yok ise, bankalar likidite sorunlarını finansal piyasalardan borçlanarak çözebilirler. (Karabulut, 2002: 39).

1.3.3. Faiz Oranı Riski

Özellikle piyasalarda bankalara güvenin zayıfladığı, banka dışı alternatiflerin getirilerinin daha yüksek olduğu ve fon arzının yetersiz kaldığı zamanlarda bankalar genellikle uzun vadeli yatırımlarını topladıkları kısa vadeli kaynaklarla finanse etmeye çalışırlar. Bu noktada bankalar faiz oranı riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çünkü bankanın varlık ve yükümlülüklerinin piyasa faiz haddindeki değişikliklere karşı duyarlılıkları önemli ölçüde farklılaşmış ise, o banka için faiz oranı riski kaçınılmaz olacaktır.

Bankanın bazı varlık ve yükümlülüklerinin faiz oranı, piyasa faiz oranı değiştiğinde hemen değişirken bir kısmının faiz oranı hemen değişmemektedir. Diğer bir ifadeyle bilançoların her iki tarafındaki büyüklüklerin bir kısmı sabit oranlı getiriye sahip iken bir kısmı ise değişken oranlı getiriye sahiptir. Böylece bankalar piyasa faiz haddindeki değişiklik karşısında değişken oranlı kalemlerin faiz oranlarını değiştirebilirlerken, sabit oranlı kalemlerin faiz oranlarını değiştiremezler. Bu nedenle bankalar faiz oranı riskinden daha az etkilenebilmek için bilançolarının her iki tarafındaki kalemlerin faiz oranlarının, piyasa faiz oranlarındaki değişikliklere olan duyarlılığını mümkün olduğunca dengeli düzenlemelidirler (Erdem, 2012: 213-214).

TBB (1997)'ye göre faiz riskinin dört temel bileşeni bulunmaktadır; Birincisi yeniden fiyatlandırma riskidir. Yeniden fiyatlandırma riski, vadelerden (sabit orandan) ve bankanın varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı pozisyonlarının yeniden fiyatlandırılmasından (dalgalı orandan) kaynaklanan risk türüdür. Yeniden fiyatlandırmanın yol açtığı faiz oranlarındaki değişim bankanın gelirlerinde ve temel ekonomik değerleri üzerinde büyük önem taşımaktadır.

İkinci bileşen gelir eğrisi riski olarak adlandırılmaktadır. Fiyatlandırmalardaki uyumsuzluklar, bankanın gelir eğrisinin eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açar. Bu bağlamda risk, gelir eğrisindeki beklenmeyen değişimlerin bankanın gelirlerinde ya da temel ekonomik değerinde ters yönde etkiler oluşturmasıyla ortaya çıkar.

Üçüncüsü ekonomik değer yaklaşımıdır. Piyasa faiz oranlarındaki

değişme banka varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı pozisyonlarının ekonomik değerini de etkileyebilecektir. Böylece, bankanın ekonomik değerinin faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı duyarlılığı hisse sahipleri, banka yönetimi ve denetçiler açısından özellikle önemlidir. Ekonomik değer yaklaşımı, bankanın faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı net varlık değerindeki duyarlılığı yansıtmaktadır.

Sonuncusu gizli kayıplardır. Faiz riskinin düzeyi değerlendirilirken, banka, geçmişteki faiz oranlarının bankanın gelecekteki performansı üzerindeki olası etkilerini de dikkate almalıdır. Özellikle, piyasada göze çarpmayan araçların halihazırda, geçmişteki faiz oranı hareketlerinden kaynaklanan bazı gizli kayıp ve kazançlar taşıdıkları dikkate alınmalıdır. Bu kazanç ve kayıplar, banka kazançlarındaki fazlalığı ya da azlığı yansıtabilir. Örneğin, uzun dönemli sabit oranlı bir kredinin, faiz oranlarının düştüğü bir dönemde verilmesi ve daha yüksek bir faiz oranı olan bir yükümlülükle karşılanmış olması durumunda, kredinin geri kalan vadesi boyunca banka kaynaklarında bir azalma olacaktır.

1.3.4. Kur Riski

Kur riski, döviz piyasalarında para birimlerinin birbirlerine karşı değer kazanmaları ya da kaybetmelerinden oluşan bir risk türüdür. Yabancı paraların değer kazanma ve kaybetme oranlarının zaman içerisinde farklılık göstermesi ile birlikte değişkenliğin artması kur riskinin önemli kaynaklarından birisidir. Bankalar bu risk kaynağından kar edebilecekleri gibi önemli zararlarla da karşılaşabilirler. Bu açıdan bankalar, yabancı paralı yükümlülükleri ile yabancı paralı varlıklarının yönetimine özel bir önem vermek durumundadırlar. Kur riski yönetimi yabancı paralı varlıklar ile yükümlülükler toplamının yanı sıra, bunların yabancı para türüne göre alt dağılımını da dikkate alarak yapılmalıdır (Babuşcu, 1997: 74).

Bankaların müşterileriyle ve kendi aralarında yaptıkları işlemler nedeniyle doğan döviz borçları ve alacaklarına döviz pozisyonu denilmektedir. Döviz mevcutları ve alacakları (aktif) ile döviz borçları (pasif) arasındaki farka “net döviz pozisyonu” adı verilir. Her döviz cinsi için ayrı ayrı net döviz pozisyonu mevcuttur (Babuşcu, 1997: 75).

Banka yönetiminin beklentisi TL faiz oranının kur artışı ve döviz toplama maliyetinin toplamından büyük olacağı yönünde ise banka tercihini “açık (*short*) pozisyon” yönünde kullanacaktır. Bu durumda banka döviz cinsinden borçlanıp plasmanlarını TL cinsinden yapacaktır. Bankanın beklentileri gerçekleşirse kar elde edecek eğer tersi bir durum söz konusu olursa ise bu kez zarar edecektir.

Banka yönetiminin beklentisi bu kez TL faiz oranının kur artışı ve döviz toplama maliyetinin toplamından küçük olacağı yönünde ise banka tercihini “malcı (*long*) pozisyon” yönünde kullanacaktır. Yani banka TL cinsinden borçlanırken plasmanlarını yabancı para cinsinden yapacaktır. Banka bu durumda da kur riski ile karşı karşıya kalacaktır. Kur artışı beklenirken kurların düşmesi durumunda banka yine zarar ile karşılaşacaktır (Uzunoğlu, 2011: 207).

1.3.5. Sermayenin Yetersiz Hale Gelme Riski

Bankaların karşılaşabilecekleri en temel risklerden biri de sermayelerinin çeşitli nedenlerle yetersiz hale gelmesidir. Bankalar belirsizlik ortamında çeşitli riskler karşısında faaliyet gösteren kurumlardır. Bankalar gelecekte karşılaşacakları bilinen ya da bilinmeyen kayıpları için hem yasal hem de kendi insiyatifleri doğrultusunda karşılık ayırırlar. Ancak bankalar çeşitli nedenlerden kaynaklanabilecek beklenmeyen kayıplarla karşı karşıya kalabilirler. İşte bankalar beklenmeyen ancak ölçülebilen bu kayıpların karşılığı olarak belirli miktarda sermaye bulundurmaları durumundadırlar.

Bankalar faaliyetlerini kesintisiz ve sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek ve sistemde oluşabilecek olumsuzlukları önlemek amacıyla taşıdıkları risk düzeyine göre beklenmedik zararları karşılayabilecek büyüklükte sermayeye sahip olmalıdırlar. Bu zararları karşılayabilecek sermayenin yeterliliği ise “Sermaye Yeterlilik Oranı” ile ölçülmektedir. Söz konusu oran bankanın bir birimlik sermaye ile kaç birimlik risk aldığını ifade eden sayısal bir orandır (Uzunoğlu, 2011: 184-185).

1.3.6. Operasyonel Risk

Finansal piyasalardaki gelişmeler, teknolojik ilerlemeyle birlikte daha

karışık sistemlerin kullanılmaya başlanması, bankaların ürün ve hizmet çeşitliliğinin artması operasyonel faaliyetleri önemli ölçüde değiştirmiştir (Ulusoy, 2012: 365).

Operasyonel risk genel olarak kredi ve piyasa riski dışında kalan tüm riskler olarak ifade edilebilir. Uluslararası Netleştirmeler Bankası (Bank for International Settlements-BIS) bünyesinde oluşturulan Basel Komite, operasyonel riski, “*uygun olmayan ya da işlemeyen iç süreçler, insanlar ve sistemler ya da dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarara uğrama riski*” olarak tanımlamıştır (Leblebici Teker, 2006: 8).

Operasyonel riskin insan, işlem, teknik ve bilgi teknolojisi gibi bileşenleri vardır. İnsan riski, uzmanlık eksikliği, dolandırıcılık, mevcut prosedürler ve politikalar ile uyum eksikliği gibi insan hatalarını kapsamaktadır. İşlem riski, raporlama, izleme ve karar verme için yetersiz prosedürler ve kontrolleri, deftere kaydetme işlemlerinde hatalar ve yasal belgeleri inceleme hatası gibi işlem bilgilerindeki eksiklikleri, örgütsel eksiklikleri, yürürlükte bulunan usul ve ilkelere riayet edilmemesi gibi risk izlemedeki yönetim eksikliklerini, işlemlerin kayıt sürecindeki hataları ve bilgi sistemi veya risk tedbirlerindeki teknik eksiklikleri içerir. Teknik riskler, model hataları, uygulama ve risk ölçüm araçlarının yeterli olmamasını, teknoloji riskleri ise bilgi sisteminin eksikliklerini ve sistem hatalarını içermektedir (Bessis, 2002: 21).

Operasyonel riskin finansal piyasalar tarafından benimsenmesi 1990’lı yılların sonlarını bulsa da aslında bir banka kuruluşundan itibaren operasyonel riske maruz kalabilir. Genellikle kredi ve piyasa riski üzerinde çalışan ve bu risklerin etkilerini azaltma eğiliminde olan bankalar yaşanan finansal krizlerle birlikte operasyonel riskin varlığını kabul ederek risk yönetimi kapsamına almıştır (Leblebici Teker, 2006: 8).

1.3.7. Ülke Riski

Ülke riski, ekonomik liberalleşme ve küreselleşme ile birlikte son yıllarda önemli ölçüde büyüyen sınır ötesi işlemler nedeniyle ortaya çıkan bir risktir. Bu risk, bir ülkenin zaman içinde yabancı kreditorlere olan borçlarını ödeyemez durumda olabilme ihtimalidir (Kanchu ve Kumar,

2013: 149).

Bu riskin ortaya çıkmasının sebepleri savaş, isyan, işgal, yönetim sorunu gibi siyasi koşullar, sosyal dengesizlikler, dinsel ve etnik kutuplaşmalar gibi sosyal koşullar ve enflasyon, durgunluk, ödemeler dengesi açıkları gibi ekonomik koşullar olabilir.

Bankalar ülke riskini ölçerken ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi koşullarının incelendiği analizler sonucunda ülke riski endeksleri yayınlırlar. Bununla birlikte Moody's, Standart&Poor's gibi derecelendirme kuruluşlarınca da ülke riski derecelendirmesi yapılmaktadır (Aloğlu, 2005: 40).

1.4. Bankacılık Krizleri

Bir bankacılık krizi, banka mevduatlarının çekilmesi ya da çekilme ihtimalinin artması, bankaların yükümlülüklerini yerine getirmeyi geciktirmeleri ya da hükümetin ciddi finansal destekler sağlayarak bunu önlemeye zorlanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Para krizlerine oranla bankacılık krizleri daha uzun süreli olma eğilimi taşımakta ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler yaratmaktadır.

1970'li yıllarda Bretton Woods Sistemi'nin çökmesiyle birlikte artan liberalleşme eğilimleri uluslararası sermayenin giderek daha serbest hale gelmesine yol açmış, bu durum da sistemin sürdüğü 1950'li ve 60'lı yıllarda sermaye kontrolleri sebebiyle çok fazla rastlanmayan bankacılık krizlerinin sayısını arttırmıştır. Bankacılık krizlerinin altında yatan temel nedenlere bakıldığında krizlerin tek bir nedeninin olmadığı, birçok nedenin birleşmesinden oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bankacılık krizleri genellikle bir para kriziyle birlikte gerçekleşir ve bunlara ikiz kriz adı verilmektedir (Korkmaz ve Tay, 2010).

Bankacılık krizi tanımı yapılırken bankacılık sistemindeki sorunun tek ya da az sayıda bankaya mı, yoksa bankacılık sisteminin tümü ya da tümüne yakınına mı ait olduğu önemlidir. Tüm bankacılık sistemini etkileyen bir kriz sistemik olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık panikleri, sistemdeki çok sayıda bankanın veya tüm bankaların mudilerinin mevduatlarını nakde çevirmek amacıyla aniden talepte bulunmaları, bankaların bu talepleri

ertelemeleri veya takas odası sertifikaları ihraç etmeleridir. Bu tanımın en önemli unsuru ciddi sayıda bankanın ödeme talebi ile karşılaşmasıdır. Tek bir bankaya yönelik geri ödeme talebi olması halinde bu durum banka paniği değil banka tahaccümü/hücumudur. Banka paniklerinde ise sistemdeki çok sayıda bankanın durumdan etkilenmesi gerekmektedir. Bununla beraber literatürde bu kavramlar çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Tanım ile ilgili bir diğer unsur mudilerin alacaklarını nakde çevirmek için aniden bankalara başvurmaları ve bu talebin boyutunun bankaların nakde dönüştürmeyi ertelemelerine neden olacak kadar büyük olmasıdır (Selçuk, 2006: 9-10).

Bankacılık krizleri literatürde çoğunlukla “pasif yanlı” olarak tanımlanmıştır. Buna göre bankacılık krizi, bankalardan ve tüm bankacılık sisteminden mevduatların kaçması, bir diğer ifadeyle bankacılık panikleri olarak tanımlanabilir (Samur, 2008: 43).

Ani mevduat çekilmelerinin banka iflasına yol açabileceğine yönelik öncü model hükümetlerin uyguladığı politikalar doğrultusunda bankacılık krizinin kaçınılmaz olacağını ileri sürmektedir. Mevduat olarak aldıkları paraları rezerv ve tahvile yatırım yaparak değerlendiren bankalar, mudilerin istedikleri zaman paralarını geri çekebileceklerini taahhüt etmektedir. Mevduat sigortası uygulamasının olmadığını varsayan bu modele göre, merkez bankasının uygulayacağı politikalar bankaların bu taahhüdünü yerine getirilebilmesine yönelik kuşklar oluşturabilmektedir. Örneğin, merkez bankası tarafından daraltıcı bir para politikası uygulanması sonucunda artan faiz oranları sadece mevduatlarını tahvile dönüştüren bankaların aktif değerinin düşmesine yol açacaktır. Böylece bankanın taahhüdünü yerine getiremeyeceğini düşünen mudiler paralarını çekmek için bankaya hücum edecek ve likidite yetersizliği sonucu banka iflas edecektir. Merkez bankası tarafından uygulanan politika neticesinde hücumun meydana gelmesi kaçınılmaz olduğundan bu modelde tekli denge söz konusudur (Tuncel, 2013: 88).

Diamond ve Dybvig (1983)’e göre ani mevduat çekilmeleri bankayı varlıklarının çoğunu tasfiye etmeye zorlayabilir. Birçok banka

başarısızlıkları ile panik sırasında, parasal sistemin bozulması ve üretimde bir azalma söz konusudur. Onların modelinde iki olası denge ortaya çıkabilir. İlk dengede bir mudi, bankacılık krizinin ortaya çıkacağına ve diğer tüm mudilerin de likit fon arayışı içinde olacaklarına inanıyor olabilir. Sonuç olarak onun en uygun stratejisi kendi sahip olduğu likit varlıkları biran önce elden çıkarmaktır. Spekülatif bir saldırı bunu izler ve bankaların likit fonları tükenir. Alternatif bir dengede hiç kimse bir banka iflası olacağı kanısında değildir ve bankalar likidite taleplerine karşılık verebilecek kaynağa sahiptir, böylece kriz oluşmaz.

Goldstein ve Turner (1996) bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında neden olan faktörleri, dışsal ve içsel makroekonomik değişkenlerdeki oynaklık, vade ve kur uyumsuzluğuna bağlı olarak banka yükümlülüklerindeki artış, kredilerde ve sermaye girişlerinde aşırı artışlar, varlık fiyatlarında ani kayıplar, altyapısı zayıf finansal liberalizasyon uygulamaları, yoğun kamu müdahalesi ve krediler üzerinde kontrollerin kaybolması, yanlış döviz kuru rejimleri, muhasebe zayıflıkları ve yasal altyapıda mevcut eksiklikler olarak tanımlamıştır.

Bu faktörler, bankaların bilançoları ve ödeyebilirlikleri üzerinde olumsuz etkilere neden olurken, bankaların bilançolarında kötüleşmeye işaret eden herhangi bir bilgi, piyasa beklentilerini olumsuz yöne kaydırabilmektedir (Varlık, 2002: 165).

Chang ve Velasco (1998), Diamond ve Dybvig (1983)'in bankaya hücum modelini açık ekonomi şeklinde uyarlayarak geliştirmiş ve finansal serbestleşmenin bankaların tipik varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğunu arttırarak likidite yetersizliği sorununu ağırlaştırdığını vurgulamıştır. Onlara göre yurtdışından sermaye akımları, ülkenin uluslararası kredilere erişimini artırması nedeniyle, likidite yetersizliği sorununu büyütebilir. Özellikle kısa vadeli yabancı krediler yurtiçi bankaların kırılganlığını ciddi biçimde artırabilir. Yabancı kreditorlerin bankacılık kesimine duydukları güvenin kaybolması nedeniyle panik yaşamaları ve kısa vadeli kredi sözleşmelerini yenilemeyi reddetmeleri kendi kendini besleyen bir banka hücumuna neden olabilir.

Radalet ve Sachs (1998) da çalışmalarında finansal paniğin rolünü

vurgulamışlar ve Asya krizinin özünde finansal sistemin paniğe karşı savunmasız hale gelmesine neden olan büyük çaplı yabancı sermaye girişleri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yazarlar çalışmalarında, Asya ekonomilerinde 1997 yılının ikinci yarısında gerçekleşen mali krizi gerektirecek kadar şiddetli makro ve mikroekonomik sorunlar ve zayıflıklar olmamasına rağmen, uluslararası yatırımcıların kendi kendini besleyen kötümser davranışlarının etkisiyle başlayan banka paniği ve finansal kırılganlığın krize yol açtığı sonucuna varmışlardır.

Literatürde diğer bankacılık krizi tanımlaması ise “aktif yanlı” olarak yapılmaktadır. Buna göre bankacılık krizi bankaların ve tüm bankacılık sisteminin “aktif kalitesinin düşmesi”, geri dönmeyen kredilerde artış, bilançonun aktif değerinde büyük bir düşme şeklinde tanımlanabilir (Samur, 2008: 43).

Glick ve Hutchison (1999), son yıllarda gelişmiş ülkelerdeki bankacılık problemini banka iflaslarından çok banka bilançolarının aktif tarafının sorunları ile ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Dahası bir banka iflası (ya da potansiyel bir banka iflasını engellemek için yapılan büyük ölçekli bir devlet müdahalesi) genellikle bir bankanın aktif kalitesinin bozulma dönemi sonrasında olması muhtemeldir.

Goldstein, Kaminsky ve Reinhart (2007) bu görüşü desteklemektedir. Onlara göre daha önceki dönemlerde doğan banka paniklerinde krizi tahmin için banka mevduatlarından büyük para çekişleri kullanılabilirken, mevduat sigortasının canlandığı dönemlerde banka mevduatlarının bankacılık krizi tahminlerindeki yararı sona ermiştir. Japonya’daki bankacılık krizinde görüldüğü üzere modern çağda birçok bankacılık krizi mevduat çekişlerinden ziyade bilançonun aktif tarafından doğmaktadır.

Banka kredileri görece kısa bir süre içinde hızla genişler ise, bankaların taraması kusurlu olabilir. Bu da ileride donuk alacakların nispeten yüksek bir seviyede olmasına yol açar (Vila, 2000: 237). Hardy ve Pazarbaşıoğlu (1998) özel sektörün banka kredilerinde kriz öncesinde artan ve patlama yapan ama kriz süresince düşüşe geçen bir durum olduğunu belirtmişlerdir.

Gonzalez-Hermosillo (1999), ABD’nin farklı bölgelerinin, Meksika ve Kolombiya’nın makroekonomik ve bankacılık verilerini kullanarak yaptığı

çalışmada bankacılık krizleri öncesinde takipteki krediler ve sermaye-varlık oranlarının hızla bozulduğu sonucuna varmıştır.

Eichengreen ve Arteta (2000), 1975-1997 yılları arasında 75 gelişmekte olan piyasa örneği kullanarak yaptıkları çalışmalarında hızlı kredi büyümesinin, mevduat faizinin serbest bırakılmasının ve rezervlere oranla büyük banka yükümlülüklerinin bankacılık krizi olasılığını artırdığı sonucuna varmışlardır. Gavin ve Hausmann (1996), Latin Amerika ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmalarında kredi patlamalarının bankacılık krizlerinin önemli öncüleri olduğunu bulmuşlardır. Onlara göre merkez bankaları kredi artışını izlemeli ve hızlı büyüme dönemlerinde müdahale etmelidirler.

Caprio ve Klingebiel (1996), 69 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, krize neden olan önemli faktörleri, krizin boyutunu, kurtarma maliyetini, kurtarma sürecinde takınılan tavrı ve reel kredi ve reel GSYH büyümesini incelemiştir. Onlara göre krizin genel nedeni arasında makro faktörler yer alırken, bankalar için zayıf teşvik sistemi de büyük ölçüde rol oynamaktadır. Ayrıca denetimdeki eksiklikler, kötü kredi kararları, yönetsel beceri eksikliği, dolandırıcılık ve politik amaçlı krediler krize ek faktörlerdir.

Hardy ve Pazarbaşıoğlu (1998), 1980-1997 dönemi boyunca 38 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneğini kullanarak bankacılık krizlerinin öngörülmesinde yararlı olabilecek öncü göstergeleri belirlemek üzere yaptıkları çalışmalarında bankacılık sektörü problemlerinin, reel GSYH büyüme oranındaki eş zamanlı ve büyük ölçekli düşüşler, enflasyon oranındaki oynaklık, kredi genişlemesi, sermaye girişleri, yüksek reel faiz oranları, reel döviz kurunun ani değer kaybetmesi ve ani ticari şoklar ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Eichengreen ve Rose (1998), 1975-1992 yılları arasında yüzden fazla gelişmekte olan ülkenin makroekonomik ve finansal verilerini kullanarak bankacılık krizlerini analiz etmişler ve gelişmekte olan piyasalarda bankacılık krizlerinde dış faktörlerin rolünü vurgulamışlardır. Yazarlara göre, dünya büyüme oranlarında yavaşlama ve dünya faiz oranlarındaki artış gelişmekte olan piyasalarda kriz olasılığını artırmaktadır.

Hutchison ve McDill (1999), çok değişkenli probit model kullanarak, 1975-1997 yılları arası bir dizi makroekonomik değişkenler ve kurumsal

veriler ışığında yaptıkları çalışmalarında Japonya örneği ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık sorunlarını incelemişlerdir. Yazarlar bu çalışmalarında, varlık fiyatlarındaki keskin düşüşler, derinleşen durgunluk ve açık mevduat sigortası ile birlikte finansal serbestleşmenin artırdığı ahlaki tehlike sorununun bir bankacılık krizi olasılığını yükselttiği sonucuna varmışlardır.

Boyd, Gomis, Kwak ve Smith (2000), 1970-1998 yılları arasında tek bir bankacılık krizi yaşamış olan 23 ülke ve birden çok bankacılık krizi yaşamış olan 13 ülke verilerini kullanarak yaptıkları çalışma sonucuna göre, bankacılık krizi öncesinde reel GSYH oranında gerileme, yüksek enflasyon ve reel hisse senedi fiyatlarında düşüş yaşanmaktadır. Ayrıca çalışmada kredi/GSYH oranlarının davranışları da araştırılmıştır ve tek bir bankacılık krizi yaşayan 22 ekonomiden 10'unda hızlı kredi büyümesinin ardından bir kriz yaşanmazken, 6 ülkede olağandışı kredi büyümesi sonucu kriz yaşandığı sonucuna varılmıştır.

Lambregts ve Ottens (2006), 1980-2003 yılları arasında yıllık verilere dayanarak gelişmekte olan ekonomilerde bankacılık krizlerini işaret eden öncü göstergeleri çok değişkenli logit model kullanarak araştırmışlardır. Yazarlar, hızlı kredi büyümesi, yüksek enflasyon ve reel faiz oranlarındaki artışın bankacılık krizlerinin önemli belirleyicileri olduğu sonucuna varmışlardır.

Von Hagen ve Ho (2004), 1980-2001 yılları arasında 47 ülke verisi ile yaptıkları ampirik çalışma sonucunda şiddetli durgunluk, yüksek enflasyon, yüksek bütçe açıkları ve aşırı değerli döviz kurlarının, bankacılık krizi olasılığını artırdığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca, açık mevduat sigorta sistemlerinin varlığı bankacılık krizi olasılığını yükseltmektedir.

Davis ve Karim (2008), multinomial logit ve sinyal yaklaşımını kullanarak 1979-2003 yılları arasında 105 ülkenin yıllık verileri ile bankacılık krizlerini inceledikleri çalışmalarında, reel GSYH oranının ve ticaret hadlerinin bankacılık krizleri için iyi bir öncü gösterge olduğunu belirtmişlerdir.

Duttgupta ve Cashin (2008), İkili Sınıflandırma Ağacı modelini kullanarak 1990-2005 döneminde 50 gelişmekte olan ülke verileri ile

bankacılık krizlerini analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda kur riski, zayıf finansal sağlamlık ve makroekonomik istikrarsızlığın bankacılık krizlerini tetiklediği sonucuna varmışlardır.

Barrell, Davis, Karim ve Liadze (2010), 1980-2007 yılları arasında 14 OECD ülkesindeki bankacılık krizlerini çok değişkenli logit yöntemi ile tahmin etmek için literatürdeki geleneksel göstergelerin yanı sıra, banka sermaye yeterliliği ve emlak fiyatları gibi göstergeleri de kullanmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka sermaye yeterliliği, likidite ve emlak fiyatlarının bankacılık kriz olasılıkları üzerinde ciddi etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Literatürde bir para krizinin bankacılık krizine sebep olabileceği yönünde de görüşler vardır. Bu iki şekilde olmaktadır. Birincisi, sterilizasyonun olmadığı durumda, spekülasyon saldırıdan kaynaklanan büyük bir uluslararası rezerv kaybı, parasal taban ve kredi arzında keskin bir azalmaya dönüşebilir. Bu durumda kredi arzındaki azalma, çıktı üzerinde ters bir etki yaratabilir ve batık kredilerde bir artışa yol açarak bankacılık kriziyle sonuçlanabilir. İkincisi, para krizine eşlik eden yerli paradaki değer kaybı, korunmasız döviz yükümlülükleri büyük miktarlarda olan bankalarda ödeyebilirlik sorunlarına yol açabilir (Varlık, 2002: 166).

Eğer mevduatlar bankalarda ve döviz piyasalarında spekülasyon için kullanılıyor ise para birimine yönelik bir spekülasyon saldırısı bankacılık krizleri için bir neden olabilir. Ayrıca faiz oranlarındaki keskin yükselişler döviz kuru üzerinde baskı yaratıyorsa bir para krizi bankacılık sektöründe sorunlara yol açabilir. Bankalar zaten varlık ve yükümlülükler arasındaki vade uyumsuzluğu ve/veya *hedge* statüsünde olmayan büyük yabancı yükümlülükler nedeniyle kırılgandır ve döviz piyasasından kaynaklanan bir şok onları uçurumun kenarına iter (Glick ve Hutchinson, 1999: 4).

Bir diğer görüşe göre ise bankacılık krizleri reel konjonktür ile alakalıdır ve toplam riskin ani değişmesi sonucu tetiklenmektedir. Bir ekonomik kriz banka varlıklarının değerini muhtemelen düşürecektir, yaklaşan kriz sinyalleri mudileri paralarını çekmeye itebilir (Vila, 2000: 233-234). Örneğin, Kaufman (1998) bankaların, kendine özgü faktörlerin sonucu olan banka başarısızlıklarına maruz kalma sürecinden çok, aynı

ortak şoka maruz kalma sürecini kaldıramadıklarını savunmaktadır. Formel bir modele dayanmak yerine tarihi vaka çalışmalarına dayanarak, en azından ABD’de, bunun rasyonel ve bilgiye dayalı ortak bir şok tarafından alevlendirildiği sonucuna varmıştır (Vila, 2000: 233-234).

Kaminsky ve Reinhart (1999), bankacılık krizi başlangıcını olaylar ile açıklamaktadırlar. Onlara göre;

- Bankaların birleştirilmesi, kapatılması ya da bir veya daha fazla finansal kurumun devlet tarafından devralınması durumunda,
- Hiçbir kapatılma, birleştirilme ya da devlet tarafından devralınmanın olmadığı ancak önemli bir finans kurumuna ya da kurumlarına büyük ölçekli devlet yardımının yapılması durumunda bankacılık krizi ortaya çıkmaktadır.

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998) bankacılık krizini; büyük ölçekli kamulaştırmalar, acil önlemler (banka tatilleri gibi), kurtarma operasyonlarının maliyetinin GSYH’nin en az %2’sini oluşturması, toplam varlıkların içinde donuk varlıkların oranının %10’a ulaşması durumlarından en az birine sahip olunması olarak tanımlamıştır. Onlara göre çoğu ülkede politika yapıcıların iflas eden finansal kurumları kamu fonları ile kurtarmaya yönelik çeşitli müdahaleleri ve bunun sonucunda oluşan gevşek para politikası bankacılık krizine sebebiyet vermiştir. Bu kurtarma operasyonları verimsiz bankaların sektör içinde kalmasına neden olabilir ve gelecekte oluşabilecek beklentiler nedeniyle bankaların yeterli risk yönetimi yapmalarını engelleyebilir. Ayrıca güçlü bankaları zayıf bankaların kayıplarını üstlenmeye mecbur bırakmaktadır. Bununla birlikte kurtarma operasyonlarının neden olduğu gevşek para politikası enflasyonist bir ortam yaratırken bu durum dövize karşı spekülasyon bir saldırıyı tetikleyebilir.

Laeven ve Valencia (2010), bankacılık sisteminde ciddi banka hücumları, bankacılık sistemi kayıpları ve banka tasfiyeleri gibi finansal sıkıntının önemli işaretlerinin olması ve bankacılık sistemindeki önemli kayıplara karşı ciddi kamusal müdahalelerin olması halinde bankacılık krizlerini sistemik olarak tanımlarlar. Yazarlar her iki kriterin de gerçekleştiği yılı bankacılık krizinin başlangıç yılı olarak kabul

etmektedirler. Ayrıca aşağıdaki önlemlerden en az üçünün gerçekleşmesi halinde bankacılık sektörüne yapılan kamusal müdahaleleri “ciddi” müdahaleler olarak kabul etmektedirler.

- Geniş kapsamlı likidite desteği (yerleşik olmayanlar için mevduat ve yükümlülüklerin %5'i),
- Banka yeniden yapılandırma maliyetleri (GSYH'nin en az %3'ü),
- Ciddi banka kamulaştırmaları,
- Garantilerin devreye sokulması,
- Önemli varlık alımları (GSYH'nin en az %5'i),
- Mevduatların dondurulması ve banka tatilleri.

1.4.1. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Bankacılık krizlerinin nedenleri makroekonomik, mikroekonomik ve yapısal nedenler olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Bankacılık krizleri ile ilgili yapılan teorik ve ampirik açıklamalar ışığında krizlerin nedenleri aşağıdaki gibidir.

1.4.1.1. Makroekonomik etkenler

Makroekonomik istikrar ve bankacılık sisteminin sağlamlığı birbirini etkileyen bir yapıdadır. Bankacılık sisteminde ve finansal piyasalarda meydana gelen istikrarsızlık makroekonomideki istikrarsızlığa yol açtığı gibi, makroekonomide yaşanan dengesizlikler de bu sektörlerdeki istikrarsızlığa neden olmaktadır (Küçükbaşakçı, 2004: 14)

Makroekonomik istikrar, hem genel istikrar hem de bankacılık sisteminin istikrarı için gerekli olup para ve maliye politikalarının birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Makroekonomik istikrarsızlık döneminde bankalar kur, kredi ve faiz risklerine maruz kalmakta ve ortaya çıkan zararlara bağlı olarak sermaye yapıları bozulmaktadır. Bu durumun sonucunda da sistem aracılık fonksiyonunu yerine getirmez hale gelmektedir (Küçükbaşakçı, 2004: 14). Bu çerçevede aşağıda bazı temel makro sorunların bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz.

1.4.1.1.1. Dış ticaret hadlerinin ülke aleyhine dönmesi

İhracata dayalı ekonomiye sahip ülkelerde ticaret hadlerinin bozulması bu ülkelerde bankacılık sektörünün güçlülere girmesine neden olur. Bu

bozulmanın etkisiyle şahıs ve firmalar bankalara olan yükümlülüklerini yerine getiremeyebilirler. Bankalardan kredi alanlar anapara ve faiz ödemelerinde büyük güçlüklerle karşılaşır. Bu bağlamda, bankacılık krizi yaşayan yükselen ekonomilerin %75'i bankacılık krizi öncesi ticaret hadlerinde en az %10 düşüşle karşılaşmaktadırlar (Kalaycı, 2010: 56; Parasız, 2000: 236).

1.4.1.1.2. Faiz oranlarındaki oynaklıklar

Uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalar gelişmekte olan piyasaların borçlanma maliyetini etkilemekle kalmaz aynı zamanda bu piyasalarda yatırımların çekiciliğini de değiştirebilir. Nitekim ampirik kanıtlar 1990'larda gelişmekte olan ülkelere yönelik özel sermaye akımlarındaki artışın üçte ikilik kısmının uluslararası faiz oranlarındaki hareketlerden kaynaklandığını göstermektedir. Örneğin gelişmekte olan Latin Amerika ülkelerinde 1981'de sermaye akımlarının GSYH'nin %6'sına ulaştığı, 1983-1990 arası ise uygulamada sıfıra indiği, 1991'de %4'e ve nihayet 1993-1995 arası daha da yükselerek GSYH'nin %5-6'sına ulaştığı görülmüştür. Benzer şekilde, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) üyesi olan gelişmekte olan Asya ülkelerinde sermaye akımları 1984-1988 arası 1989-1993 arasına göre aşağı yukarı 2 kat artmıştır. Sterilize edilemeyen sermaye akımları banka mevduatlarını artırarak bankaları kredi kalitesi düşük krediler vermeyi özendirir. Güven kaybı sonucunda sermaye akımlarının beklenmedik bir şekilde dışarı çıkması, banka mevduatlarındaki ani çekilişlere ve banka varlıklarında zararına satışlara neden olur (Goldstein ve Turner, 1996: 10).

1.4.1.1.3. Döviz kurlarındaki ani dalgalanmalar

Bankaların varlık ve yükümlülükleri arasında döviz kuru ve vade uyumsuzluğu olduğunda, reel döviz kurlarındaki oynaklıklar bankaları doğrudan etkilerken kredi talep eden banka müşterilerini dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Ayrıca yabancı para cinsinden borçlu olan şirketlere kredi açmış olan bankalar da bu şirketlerin yükümlülüklerini yerine getirememeleri nedeniyle zarara uğrarlar. Yapılan birçok araştırma gösteriyor ki enflasyon oranındaki yüksek değişkenlikler, reel döviz

kurundaki artış ve devalüasyon riski bankaların yükümlülüklerini arttırarak kırılganlığa neden olmaktadır (Altıntaş, 2004: 46; Kalaycı, 2010: 58).

1920’li ve 1980’li yıllarda kötü enflasyon geçmişine sahip, döviz kurunu nominal çıpa olarak kullanan zayıf ekonomilerde uygulanan sabit döviz kuruna dayalı istikrar politikaları, enflasyonun düşmesini sağlamış aynı zamanda döviz kurlarının da aşırı şekilde değerlenmesine yol açmıştır. Yoğun piyasa baskısı ile bazı ülkelerde büyük devalüasyonlar yaşanmıştır. Sürdürülemez sabit döviz kuru sistemi Latin Amerika’nın yükselen ekonomilerinin büyüme oranları üzerinde birçok faktörden daha yüksek bir değişkenliğe neden olmuştur. Böylece reel döviz kurunun ani ve süratli değişmesi bankacılık krizlerinin bir öncü göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bankacılık sistemi açısından bakıldığında sabit döviz kuru sisteminin geçerli olduğu bir ekonomide yaşanacak dış şoklar ödemeler dengesi açığına, para arzında bir düşüşe, yurt içi faiz oranlarında da bir artışa neden olacaktır. Bununla birlikte kredilerin azalması ve maliyetinin yükselmesi banka ve müşterileri üzerinde baskıya neden olurken, bankanın varlıklarının kalitesinde de olumsuz bir etkiye yol açacaktır. Esnek döviz kuru sisteminde yaşanan şokların beraberinde ise nominal döviz kurunun değerini yitirmesi, bankanın ödeyebilirliğiyle orantılı bir şekilde banka varlıklarının ve yükümlülüklerinin reel değerinin azalması ve iç fiyatlar düzeyinde bir yükselme görülmektedir (Selçuk, 2006: 22).

1.4.1.1.4. Büyüme ve enflasyon oranlarındaki değişkenlik

Büyüme ve enflasyon oranlarındaki değişkenlik finansal krizlerin erken uyarı göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Genelde enflasyon oranlarındaki dalgalanmalara faiz oranlarındaki dalgalanmalar eşlik etmektedir. Faiz oranlarındaki hızlı artışlar tahvil ve hisse senetleri gibi finansal araçların zararlarına yol açmaktadır. Ayrıca finansal araçlar teminat alınarak verilen kredilerin geri dönmesinde de sorunlara neden olmaktadır. Bununla birlikte yüksek enflasyon oranlarına sahip ve enflasyon beklentilerinin kötüleştiği bir ekonomide krizlerin gerçekleşme olasılıkları daha fazladır. Enflasyon ve büyüme oranlarında ciddi dalgalanmaların yaşandığı dönemlerde kredi riskinin değerlendirilmesi de daha zordur

(İpeker, 2002: 54-55).

1.4.1.1.5. Cari işlemler açığının kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse edilmesi

Bankaların mali bünyelerinde sorunlara yol açan bir diğer makroekonomik faktör de cari işlemler açığıdır. Cari işlemler açığının GSYH içindeki payının yüksek olduğu durumlarda bu açığın kısa vadeli sermaye hareketleriyle finanse edilmesi, mali sistemde kırılganlıkların artmasına yol açmaktadır. Ayrıca, ticaret hadlerindeki yurtdışı kaynaklı dalgalanmalardan etkilenen cari işlemler dengesi, bankacılık sektöründe de sorunlara neden olmaktadır (Küçükbüçakçı, 2004: 17).

1.4.1.2. Mikroekonomik etkenler

Mikroekonomik nedenler, bankacılık sektöründeki yapısal ve yönetim parametrelerinin tamamını kapsamaktadır. Bu kapsamda bankacılık sektörüne hükümetin veya merkez bankasının direkt kontrolleri veya etkileri yer alır (Coşkun, 2001: 43).

1.4.1.2.1. Kötü yönetim ve suistimal

Birçok yükselen ekonomide devlet bankalarının kaynaklarını belirli çevrelere aktararak ekonomiyi resesyona sürükledikleri görülmüştür. Finansal bir kurumun belirli bir kişi, aile ya da sanayi grubu tarafından kontrol edilmesi halinde ilgili taraflara önemli miktarda kredi verme durumu söz konusu olmaktadır. Söz konusu finansal kurumlar, ekonomik şartların olumlu seyrettiği dönemlerde finansal kurum sahibinin diğer şirketleriyle bu tarz bir ilişkide bulunmasalar bile ekonomik çalkantı ve kriz dönemlerinde bu durum kaçınılmaz olmaktadır (Duman, 2002: 140).

Yöneticiler ve pay sahipleri için kötü yönetim ve suistimal imkanları her zaman var olmakla birlikte, 1980'lerin daha az karlı ve daha çok riskli dünyasında daha çekici olmuştur. Suistimalin temelinde, kısa dönemde ciddi karlar sağlayacak ancak uzun dönemde zarar doğuracak riskli yatırımlara yönelmek ve bu sayede kısa dönemde büyük temettüleri dağıtmak vardır. Küçük bankalarda suistimal daha ciddi bir sorun teşkil ederken, büyük bankalarda ise kötü yönetim suistimalden de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Duman, 2002: 140). Bu durumun yarattığı sonuçlar 2008

yılında yaşanan küresel krizde kendini göstermiş ve ABD finans piyasalarında son yıllarda kredilerin esnek şartlarda verilmesi krizi tetikleyen unsurlardan biri olmuştur. Düzenleyicilerin ve risk yöneticilerinin bu uygulamaları göz ardı etmeleri sonucunda sistem içinde sorunlar domino etkisine yol açmıştır (Evranos, 2012: 205).

1.4.1.2.2. Asimetrik bilgi

Asimetrik bilgi, bir işlemle ilgili olarak taraflardan birinin belli bir bilgiye sahipken diğer tarafın bu bilgiye sahip olmadığı durumun ifadesi olup, bankacılık sektöründe asimetrik bilgi sorunu fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki eksik bilgidir. Piyasada hem dürüst hem de dürüst olmayan kredi talep edenlerin bulunması veya projelerinin riskliliği konusunda tam bilgi vermeyen firmaların olması nedeniyle, kredi verenler kredi talep edenler hakkında yeterli bilgiye sahip olmayabilir. Bu durumda asimetrik bilgidir kaynaklanan ters seçim sorunu, yani kredinin yanlış bireylere veya firmalara verilmesi söz konusu olmaktadır. Sonuç olarak yanlış yerlere verilen kredinin bankaya geri ödenme ihtimali düşecek bu da bankanın kırılganlığını arttıracaktır (Erdoğan, 2008: 1,3).

Ters seçim sorunu bankaların doğru seçim yapmalarına engel olmakla birlikte, bankacılık sisteminde etkin bir düzenlemenin bulunmaması halinde ise bilanço riskleri daha da artmaktadır. Özellikle uluslararası likiditenin genişleme dönemlerinde, karlılıklarını sürdürebilmek amacıyla elde ettikleri fonları olabildiğince hızlı bir biçimde fon talep edenlere aktarma eğiliminde olan bankalar, iyi müşteri kötü müşteri ayırımına yeterince önem vermeyerek bilanço risklerini arttırmaktadırlar (Tuncel, 2013: 93).

Bankalar kredi alan kişi ya da firmalar hakkında kredilerin riskli alanlarda kullanılıp kullanılmayacağı ile ilgili olarak tam bilgiye sahip olsalar bile kredi alanlar kredinin geri ödenmeme riskini arttıracak her türlü davranışta bulunabilmektedirler (Yiğitbaş, 2012: 27). Kredi alanın aldığı fonları planlanan şekilde kullanmaması ahlaki tehlike olarak adlandırılmaktadır. Ahlaki tehlike ile kredi alanın faaliyetlerinin gözlenememesi ifade edildiğinden bu durum gizli hareket olarak da

adlandırılır (Okuyan, 2009:4).

Kredi alanın krediyi aldıktan sonra nasıl bir davranış eğiliminde olduğu ile kredi riski arasında şöyle bir bağlantı vardır; krediyi hemen almak isteyenlerin yüksek riskli alanlara yatırım yapma olasılıkları daha fazla olup, yüksek risk kredinin geri dönme olasılığını azaltmaktadır. Riskli projelerin başarılı olması durumunda kredi alan yüksek bir kazanç elde edecek, kredi veren de sözleşmede belirtilen miktar kadar kredi getirisi kazanacaktır. Ancak projenin başarısız olması halinde kredi veren zarara katlanmak zorunda kalacak ve bu durum da bankanın kırılabilirliğinin artmasına neden olacaktır (Yiğitbaş, 2012: 28).

1.4.1.2.3. Banka pasifleri ve varlıkları arasındaki vade ve para birimi uyumsuzlukları

Banka pasifleri GSYH'dan ve uluslararası rezervlerden daha hızlı artıyorsa ve likidite, vade ve para cinsine göre banka varlıkları banka pasiflerinden büyük oranda farklılık gösteriyor ise, bankaların sermayesi ve kredi-zarar karşılıkları banka varlıklarının değişkenliğini karşılayacak düzeyde değilse bununla birlikte ekonomide güvenilirlik kaybolmuşsa bu koşullar altında banka sistemi tehlikeye girmiş demektir (Parasız, 2000: 237).

1.4.1.2.4. Sermaye yeterliliğinin düşük olması

Banka bilançolarının pasif kısmının büyük çoğunluğu mevduatlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bankalar tasarruf sahiplerinin paralarını kullanmaktadırlar. Başka bir ifade ile bankalar yatırımlarını yönetirken başkalarının paralarını riske atmaktadırlar. Bu bağlamda bankaların sermayeleri çok önemli olmaktadır. Çünkü riskli faaliyetler sonucu oluşacak zararları karşılayacak sermayelerinin olması bankaları iflastan koruyacaktır. Sermaye yeterliliği dünyada bankacılık sisteminin düzenlenmesinde önemli bir unsurdur. Faaliyetler sonucu oluşan zararın sermayeyi aşması durumunda banka teknik olarak iflas etmiş sayılmaktadır (Kalaycı, 2010: 46).

Sistemik risk taşıyan çoğu ülkede sermaye yeterliliğine yönelik bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir. Bu durum bankacılık yapmaya gücü

olmayan kuruluşların sisteme rahatça girebilmesi ve sermaye yeterliliği olmayan bankacılık sektörünün tamamını tehlikeye sokması anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda bankacılık sektörü zayıflayarak krize yol açabileceği gibi oluşabilecek bir kriz durumunda da sektör likidite sorunu ile karşılaşabilecektir. Bu nedenlerden dolayı Basel Bankacılık Denetleme Komitesi, bir ülkenin bankacılık sistemindeki bu tarz bir zayıflığın ulusal ve uluslararası istikrarı tehlikeye sokabilmesi nedeniyle bankacılık sektöründe etkin bir düzenleme yaparak sermaye yeterlilik rasyosunun en az %8 olması gerektiğini belirtmiştir (Aloğlu, 2005: 62). Basel III ile birlikte bu %8'lik genel oranın kendi içinde alt dağılımını belirleyen yeni oranlar meydana getirilmiştir (www.bloomberght.com, Erişim: 25.02.2015). Bununla birlikte asgari çekirdek sermaye oranının (Çekirdek Sermaye / Risk Ağırlıklı Varlıklar) 2013 ile 2015 tarihleri arasında kademeli olarak %2'den %4,5'a çıkarılmasına, aynı dönemde birinci kuşak sermaye (çekirdek sermaye ve ana sermayeye dahil edilecek diğer kalemler) oranının da %4'ten %6'ya çıkarılmasına karar verilmiştir (BDDK, 2010: 6).

1.4.1.2.5. Kredilerdeki hızlı artışlar, varlık fiyatlarındaki ani düşüşler ve sermaye akımlarının tersine dönmesi

Genişleme dönemlerindeki ekonomilerde yaratılan kredi balonu ve sağlıklı finansman bankacılık krizlerine neden olmaktadır. Yaşanan deneyimlerden yoşa çıkarak banka kredilerindeki hızlı artışların ve hisse senedi fiyatlarındaki ani düşüşlerin bankacılık krizleri ile sonuçlandığı söylenebilir. Büyük ölçekli sermaye girişi yaşamış ekonomilerin bankacılık sektöründe en hızlı genişlemeyi bu dönemlerde yaşadığı gözlenmiştir. Özellikle 1990'larda sermaye akımlarının yarattığı genişleme aşırı iyimserlik üzerine kurulu bir balon oluşmasına yol açmıştır. Bu söylem, ekonominin hızla genişlediği dönemlerde iyi ve kötü riskler arasında ayırım yapmanın güç olduğu ön yargısına dayanır. Yüksek kredi artışı, gayrimenkul ve hisse senedi fiyatlarında yaşanan hızlı değişimlerle krizleri tetiklerken varlık fiyatlarındaki düşüşler, teminatların piyasa değerini azaltır (Selçuk, 2006: 25).

Kredi patlamaları ve hisse senedi fiyatlarındaki düşüşlerin bankacılık krizlerine olan etkisine yönelik çeşitli bulgular mevcuttur. Finlandiya,

Norveç, İsveç, Japonya, ABD gibi sanayileşmiş ülkelerde ve Latin Amerika'daki bankacılık krizlerinde banka kredilerinde meydana gelen genişlemenin tipik olarak krizden önce ortaya çıktığı gözlenirken, Latin Amerika dışında kredi patlamaları ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkinin oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Hisse senedi fiyatlarında yaşanan ani ve sert düşüşlerin kredi patlamalarına göre daha iyi bir gösterge olduğu görülürken, krizleri anlamada yararlı bir gösterge olup, öncü olmaktan ziyade krizle eşzamanlı bir olgu olarak görülmektedir (Selçuk, 2006: 25-26).

1.4.1.3. Yapısal etkenler

1.4.1.3.1. Finansal liberalizasyon

Gelişmekte olan ülkelerde finansal liberalizasyon sonrasında bankacılık krizlerinin oluşması muhtemeldir. Finansal liberalizasyon sonrası bankaların önündeki engellerin kalkması, bankaların yeni iş alanlarına girmeleri ile sonuçlanmaktadır. Bankalar risk değerlendirmesi yapabilecek eğitimli personele sahip değilse varlıklarının kalitesi hızla bozulur (Kalaycı, 2010: 52).

Finansal liberalizasyon bankacılık sektörüne ilişkin riskleri artırmakta ve liberalizasyondan sonra bankacılık başarısızlıkları ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte risk yönetimi ve sermaye yeterliliği hususunda desteklenen ve faaliyet gösteren bankalar, yeni düzenlenen ekonomik yapı içerisinde varlıklarını sürdürebilmekte ve finansal risklere karşı korunabilmektedirler (Altıntaş, 2004: 47). Kaminsky ve Reinhart (1999) finansal serbestleşme ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkiyi vurguladıkları çalışmalarında M2 çarpanının bankacılık krizi öncesinde sürekli artmakta olduğu ve M2 çarpanındaki bu büyük artışların finansal serbestleşmenin eşlik ettiği zorunlu karşılıklardaki düşüşlerden meydana geldiği sonucuna ulaşmışlardır.

Finansal liberalizasyon sonrasında finansal yapıda zayıflıklar meydana gelmekte ve bu zayıflıklar vade yapısı, uluslararası portföy yatırımlarının döviz kompozisyonu, yurtiçi kredilerin maliyeti ve dağıtımına kadar birçok alanı kapsamaktadır. Bununla birlikte banka bilançolarının aktif ve pasiflerinde yeni ve alışık olunmayan risklerin hızlı finansal liberalizasyon

ve artan piyasa rekabetinin yaşandığı dönemlere rastlaması bankaların finansal yapılarındaki kırılmalıkları daha da arttırabilmektedir. Ayrıca finansal liberalizasyon ile birlikte yeni oluşmaya başlayan rekabetçi ortamda, etkisiz gözetim ve denetim ile yetersiz düzenlemenin olduğu bir yapı, düşük sermaye oranlarına sahip finansal kuruluşları risk almaya teşvik ederek ahlaki tehlikenin artmasına katkıda bulunacaktır. Riskin değerlendirilmesi ve denetimdeki eksiklikler, bankaların hatalar konusunda sorumluluktan kaçınmalarına yol açabileceği gibi hesap verilebilirlikte, şeffaflıkta ve yasal yapıdaki eksiklikler, finansal kuruluşların sorunlarını gizlemeye olanak vererek, mevcut sorunun daha da artmasına katkı sağlayacaktır (Altıntaş, 2004: 47).

1.4.1.3.2. Hükümet müdahaleleri ve kamu bankalarının ağırlığı

Birçok ülkede bankacılık sektörünün bir fonksiyonu da hükümeti finanse etmektir. Devlet-banka ilişkisi bankaya devletin sahip olması şeklinde olabileceği gibi, bankaları belli sektörlere kredi vermeye ya da belli alanlara yatırım yapmaya zorlaması şeklinde de olabilir. Bankaların verdiği kredilere ve koşullara hükümet müdahaleleri bankacılık sektöründeki nakit krizini hızlandırmaktadır (Kalaycı, 2010: 51; Coşkun, 2001: 43).

Bankacılık sektöründe kamu ağırlığının yüksek olması dolaylı kredi kullandırışları açısından ciddi düzenleme ve uygulamaların bulunmaması ya da bu düzenlemelerin etkin şekilde uygulanmaması yönetimlerin siyasi amaçları doğrultusunda kamu bankalarını kullanabilmelerine ve banka sahipleri ile üst düzey yöneticilerin banka kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmelerine neden olabilmektedir (İpeker, 2002: 58).

Devletin finansal aracılık sürecinde ağırlığının olması, sermayenin verimsiz bir şekilde ve piyasa dışı kriterlere göre dağıtılmasına, para politikasının etkinliğinin azalmasına ve mali disiplinin bozulmasına neden olur (Kalaycı, 2010: 51).

1.4.1.3.3. Yasal ve kurumsal alt yapıdaki zayıflıklar ile gözetim ve denetim faaliyetlerindeki eksiklikler

Bankaların mali bünyelerinin hassas olması ve bu hassasiyetleri doğrultusunda ekonomik faaliyetleri de duyarlı kılmaları nedeniyle, banka

ve diğ er finans kurumlarının kamu otoritesince birtakım düzenlemelere tabi tutulmaları gerekmektedir. Düzenleyici otoritenin bankacılık sistemine yeni banka girişlerine ilişkin lisans verilmesi, mevcut bankaların el değıştirmesi ve bankaların mali yapılarının izlenmesi sürecinde basiretli davranmaması sistemdeki sorunların artmasına neden olmaktadır. Bankalar faaliyette buldukları makroekonomik çevreden etkilenmekle birlikte faiz, kur, enflasyon gibi makroekonomik koşulların değışmesine neden olabilmektedir. Bankacılık sisteminde ortaya çıkabilecek bir kriz, finansal sistemin temelini derinden etkileyeceğ inden dolayı ÷lke ekonomisi ve ÷lkenin dünya ekonomisindeki konumuna bağı lı olarak uluslararası ekonomi de olumsuz etkilenecektir (Küçükbuçakçı, 2004: 19).

Bankaların faaliyet alanlardaki kurumsal yapının zayıflığı ile performansları ters yönde işlemektedir. Yükselen ekonomilerde genellikle bankaların muhasebe sistemlerindeki değışiklik, kamuya yeteri kadar bilgi verilmemesi ve yasal baskılar verimli bir bankacılık denetimini engelleyen nedenlerdir (Parasız, 2000: 239).

Birçok ÷lkede banka varlıklarını bozulmuş ve sorunlu şekilde sınıflandırmadaki muhasebeleştirme yöntemleri, bankaların günlük içindeki borçlulara daha fazla kredi açarak batık kredilerini iyi göstermelerini önleyememektedir. Kredilerin sınıflandırılması borçlunun kredi değışerliliğı ve gösterilen teminatın piyasa değışerinden çok, yalnızca ödeme durumuna dayandığı nda bankacılar ve kredi müşterileri için değışik yeniden yapılandırma, tahakkuk ve faiz kapitalizasyonu araçları ile zararları gizlemede birlikte davranmaları kolay olacaktır. Sorunlu krediler sistematik bir şekilde düşük gösteriliyorsa, kredi zararları için karşılık ayırma yetersiz olurken bankanın raporlanan net geliri ve banka sermayesi ölçüleri sistematik bir şekilde yüksek gösterilecektir (Parasız, 2000: 239).

Sağı lıklı bankaların sorunlu bankalardan ayırt edilmesine, konsolide risk sınırları ile ilgili mali tabloların yetersizliğı , tekdüzen raporlama yükümlölüklerinin yetersizliğı , ÷lkeler arasındaki muhasebe standartlarındaki farklılıklar, farklı bankalar için yayınlanmış temel finansal verilerin yetersizliğı , denetim otoritelerine ve kamuoyuna sunulan raporlardaki usulsüzlükler ile ilgili cezaların yetersizliğı ve bankalar için

özellikle yükselen ekonomilerde özel kredi derecelendirmesi uygulamalarının eksikliği gibi sorunların varlığı engel olmaktadır. Bankacılık sisteminde banka denetçilerinin yasal yetkilerinin beraberinde yasal çerçeve de önemli bir unsurdur. Yasal sistemin, temerrüde düşen krediler için verilen teminatın tahsil edilmesini veya alınan krediler için teminat verilmesini ya da iflasları halinde hüküm verilmesini zorlaştırması ve bankalar için zaman alıcı hale getirmesi durumunda bankaların kredi zararları artmaktadır (Selçuk, 2006: 32).

1.4.1.3.4. Mevduat sigortası

Banka mevduatlarının garanti kapsamında olmadığı bir durumda, bankaların varlık kalitesinde yaşanacak düşüşler ile birlikte mevduat sahiplerinin fonlarını ani bir şekilde çekme isteği, tüm bankalara yönelik zincirleme bir etkiye yol açacaktır. Bu durum karşısında likiditesi düşük varlıklara sahip olan bankalar, borçlarını ödeyememe sorunu ile karşılaşacaklardır. Mevduat çekilişine yönelik oluşabilecek baskılar kendi kendini besleyen bir mekanizmaya dönüşerek, bankaları kırılğan finansal kuruluşlar haline getirebilmekte ve mevduat çekilişlerindeki artışlar, bankaların yükümlülüklerini karşılayamama riski nedeniyle, mevduatların sigorta kapsamına alınmasına sebep olabilmektedir. Mevduat sigortası, mevduatların özel veya kamu sigorta kuruluşları tarafından tam veya kısmi olarak sigorta kapsamına alınması şeklinde olabileceği gibi, bankaların başarısız olması veya iflas etmesi halinde, hükümet tarafından mevduat sahiplerinin korunacağı veya zararlarının telafi edileceği yönünde bir güven duygusu vererek üstü kapalı bir şekilde de etkin olarak kullanılabilir (Altıntaş, 2004: 48). Ancak açık bir mevduat sigortası bankacılık paniklerini azaltsa da, etkin düzenleme ve denetleme yoluyla başarılı bir şekilde kontrol edilememesi durumunda ahlaki tehlikeyi başlatabilmekte ve sistemik bankacılık problemlerine yol açabilmektedir. Bu bağlamda mevduat sigortasının neden olduğu ahlaki tehlikenin azaltılmasında bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, politika yapıcılarının öncelikli hedefi olmalıdır (Altıntaş, 2004: 48).

2. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. Cumhuriyet Öncesi Ekonomik Yapı ve Bankacılığın Oluşumu

18. ve 19. yy'da İngiltere'den başlayarak Batı Avrupa ülkelerine yayılan sanayi devrimi makineli üretimi yaygınlaştırmıştır. Bununla birlikte, iç piyasaların artan üretime pazar oluşturmada yetersiz kalması ve hammadde ihtiyacının artması dış ticaret düşüncesini geliştirmiştir. İngiltere'nin serbest dış ticaret baskıları karşısında, Batı Avrupa ülkeleri bir yandan sanayi atılımını gerçekleştirmek için yeni teknolojileri uygulama yoluna gitmiş, diğer yandan da geleneksel sanayilerini gümrük duvarları ile korumuştur.

Ancak Osmanlı Devleti bu korumacı politikayı uygulayamamış ve 1838 tarihinde İngiltere'nin serbest dış ticaret antlaşmasını kabul etmiştir. Böylece açık bir pazar haline gelen ve dış ticaret yapısı batılı ekonomiler lehine değişen Osmanlı Devleti, önceleri kendi ürettiği tüketim mallarını ithal eden, tarımsal ve madensel hammaddeleri ihraç eden bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. İthalatın ihracattan daha hızlı artması sonucu oluşan dış ticaret bilançosundaki açıklar, 1854'de ilk dış borcun alınmasına sebebiyet vererek batıya olan mali bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Böyle bir ekonomik yapıda önlenemez dış açıklar ile alınan borçların anapara ve faizleri ülkeyi yeni borçlanmalara itmiştir (Şahin, 2000: 2-4).

Batılı ülkelerde sanayi devrimi sonrası elde edilen servet birikimini sanayi sektörüne kredi kanalıyla aktarılması bankacılığın gelişmesine yol açarken, Osmanlı Devleti'nde ise hazinenin borç para ihtiyacını karşılamak bankacılığın oluşmasındaki temel sebep olmuştur(Karabıyık, 2001: 2).

1845 yılında, Osmanlı ithalatının finansmanının iki Galata bankeri tarafından sabit bir döviz kuru üzerinden dış mali piyasalara yazılacak poliçeler ile karşılanması uygulaması başlatılmış ve 1847 yılında bankerler tarafından Osmanlı hükümetinden aynı işlevi görececek bir banka kurulması istenmiştir (İncekara, 2011: 82). Böylelikle 1847 tarihinde, hükümetin yardımı ile Alleon ve Baltazzi adında iki Galata bankeri tarafından fonksiyonu, bedeli belirli bir süre sonra ödenmek şartıyla kağıt para ihraç

etmek olan *Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası)* faaliyete geçmiştir. Bankerlerin görevi, kambiyo kurunu istikrarda tutmak ve kaimenin değer kaybetmesini önlemektir. Bankanın kuruluşunun ardından birkaç yıl İngiliz sterlini 110 kuruşta sabit kalmıştır. Ancak devlete avans vermek zorunda kalan ve bir süre sonra batı sermayesine ihtiyaç duyan banka 1852 yılında tasfiye edilmiştir (Karabıyık, 2001: 3; Bayraktar, 2002: 76).

Kırım savaşının ardından 1856 yılında, Osmanlı Devleti ile yabancı sermaye arasında dış borçların alınmasında aracılık etmek amacı ile İngiliz sermayeli *Ottoman Bank (Osmanlı Bankası)* kurulmuştur. Bankanın kurulmasındaki en önemli etken, Tanzimat Fermanı'ndan sonra artan kaynak ihtiyacının önce kaimelerin ihracı, sonra da vergiler karşılık gösterilerek sarraf ve bankerlerden alınan borçlar ile karşılanmaya çalışılmasının ardından, 1856 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'nin dış borç alma olanaklarını arttırmış olmasıdır. Osmanlı Bankası ile birlikte 1856-1923 yılları arasında kurulan yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanının, Osmanlı Hazinesi'ne borç bulunması ve bunların ödenmesi ile ilgili işlemlerden oluşması nedeniyle bu dönemin bankacılığına "borçlanma bankacılığı" denilmektedir (TBB, 2008: 1-2).

Osmanlı Devleti'nde 1863'te kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Ziraat Bankası'na dönüştürülmesi yerli sermaye ile gerçekleştirilen ilk bankacılık girişimidir. Bir devlet bankası olan Ziraat Bankası'nın amacı tarım sektörüne ucuz kredi sağlamaktır. Ancak Osmanlı Devleti'nde ulusal bankacılık sermaye ve girişimci eksikliği sebebiyle gelişmemiştir (Şahin, 2000: 21).

1908 yılında 2. Meşrutiyet'in ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması ile birlikte ulusal sermaye ile pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankaların kurulma süreci başlamıştır. Bu süreç 1. Dünya Savaşının başlamasından sonra hız kazanmıştır (İncekara, 2011: 83).

Üretim yapısı tarıma dayalı olan Osmanlı İmparatorluğu'nun son 50-60 yılında hizmet sektörleri önemli sermaye birikimine konu olmuştur. Ancak bu sektörlerde azınlık ve yabancılar çoğunluktadır. Bununla birlikte hükümet sermaye kaynaklarını denetleme yetkisine sahip değildir. Sermayenin kaynaklarını büyük ölçüde dış borçlar ve yabancı sermaye

oluşturmaktadır. Alınan borçlar yeniden üretimde kullanılmaktan çok ülke kaynaklarının yabancılara aktarılmasını sağlamıştır. Sermayenin bir diğer kaynağı olan yabancı sermaye çoğunlukla bankacılık, sigortacılık, ticaret gibi hizmet sektörleri ile ulaştırma, elektrik, su gibi alt yapı yatırımlarına yönelmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2010: 10-11).

2.2. Cumhuriyet Sonrası Türkiye Ekonomisi ve Bankacılığın Gelişimi

2.2.1. 1980 Öncesi Dönem

1923-1932 yılları arasında bankacılık sektöründeki gelişmelerde İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar etkili olmuş ve ekonomik gelişmenin sağlanabilmesinde bankacılık sektörünün önemi vurgulanarak ulusal bankacılığın geliştirilmesine çalışılmıştır (Göçmen Yağcılar, 2011: 98).

İzmir İktisat Kongresi sonucunda bankacılıkla ilgili olarak, bir ticaret bankası ve ona bağlı özel ticaret bankalarının oluşturduğu ticari banka sisteminin yaratılması, sanayi kesimine kredi vermek üzere bir sanayi bankasının kurulması, bu bankaya devletin ve diğer bankaların iştirakinin sağlanması kararlaştırılmıştır. Alınan kararlar hemen uygulamaya konulmuş ve ticaretin finansmanı için ana banka olarak 1924 yılında İş Bankası kurulmuştur. Sanayi kesiminin finansmanı olarak da, 1925 yılında Sanayi ve Maden Bankası kurulmuş ve kamuya ait birçok sanayi kuruluşunun hissesi bu bankaya aktarılmıştır (Parasız, 1998: 24).

Cumhuriyet döneminin başlarında ülkedeki ulusal nitelikli bankaların birçoğu küçük yerel bankalardır. Ulusal çapta kurulan ilk banka olan İş Bankası'nın kuruluşunun ardından ulusal bankaların sektördeki payı artmış ve 1924 yılında %78 olan yabancı bankaların payı 1924-1929 döneminde %57'ye inmiştir (Çavdar, 2003: 174-175).

1925-1929 yılları arasında, yıllık ortalama olarak fiyatlar genel seviyesinin %3,3, GSMH'nin %6,6, para arzının ise %1,2 oranında arttığı görülmektedir (Parasız, 1998: 9). Bu dönemin ekonomi politikasının temel özelliklerinin denk bütçe politikası, para arzının sıkı tutulması, ödemeler bilançosunun denkleğinin sağlanması ve ulusal paranın değerinin korunması olduğu söylenebilir (Asomedy, 2001). 1923-1929 yılları arasında uygulanan büyüme politikalarının başarılı olduğu görülmektedir. Yapılan

hesaplamalara göre yıllık ortalama büyüme hızı %10,3 olarak gerçekleşmiştir.

Ancak 1929 yılında dünya ekonomisinde patlak veren ekonomik kriz, Türkiye’de uygulanan liberal iktisat politikalarının sona ermesine neden olmuştur. Bunalım finans piyasalarından başlayarak kısa sürede reel ekonomiye yayılmış ve dünya ekonomisi büyük bir krize girmiştir (Morgil, 2002: 39).

Ekonomik buhranın etkisi olarak hammadde-tarım ürünleri fiyatlarındaki düşüşler ile dış ticaret hadleri Türkiye’nin aleyhine dönmüştür. Bununla birlikte Türkiye’de para piyasalarını düzenleyecek bir merkez bankasının olmaması devletin piyasa üzerindeki müdahalesini engellemiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nden kalan borçlar nedeniyle mali piyasalarda devletin yapacakları sınırlanmıştır.

Tüm dünyada yaşanmakta olan ekonomik kriz Türkiye’de ödemeler dengesi açıkları ve parasal kriz olarak kendini göstermiştir. Krizin sonucu olarak imalat işletmelerinde iflaslar hızla artmış, özel sektörün sanayileşmesi beklentilerin altında kalmıştır. Özel sektörün bankacılık ve sanayileşme çabalarının beklentilerin altında kalması nedeniyle 1933 yılından itibaren devlet bu alanlarda doğrudan girişimlerini hızlandırmıştır. 1929 yılında sanayi kesiminin milli hasılda %9,9 olan payının, 1939’da %18,3’e çıkması sanayileşme yönündeki hızlı yapısal değişimin göstergesidir (Açıkgöz ve Özkan, 2009).

Krizin ardından hükümet 25.02.1930 tarihinde 1567 sayılı kanun ile döviz, nukut, esham ve tahvilat alım satımı ve memleketten ihracını düzenleme ve kısıtlama ve Türk parasının kıymetinin korunması hakkında önlemler alma yetkisini elde ederek bir dizi kararname ve ekler çıkarmıştır. Dış borçların ödenmesi ertelenmiş, ithalata kısıtlamalar getirilmiştir.

24 Mart 1930’da amacı, Maliye Bakanlığı’nın talimatları yönünde döviz piyasasını düzenlemek olan Bankalar Konsorsiyumu kurulmuştur. Konsorsiyumun yaptığı müdahalelerle kağıt paranın değerinde istikrar sağlanmıştır.

11 Haziran 1930 tarihinde 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası yasası çıkartılmış ve 3 Ekim 1931 tarihinde Merkez Bankası fiilen

çalışmaya başlamıştır. Bununla birlikte kağıt paranın sorumluluğu Merkez Bankası'na geçmiştir (Parasız, 1998: 26-27).

1930'lu yılların başında yürütülen yeni iktisat politikasıyla birlikte ekonomiye müdahale için devlet bankaları kurulmuştur. Bunlardan 1933 yılında kurulan Sümerbank'ın amacı fabrika işletmek, devlet iştiraklerini yönetmek, devlete ait sanayi kuruluşlarının projelerini yapmak, kurmak, yönetmek ve işgücünü yetiştirmektir. Madencilik ve enerji sektörüne gereken desteği sağlamak amacı ile 1935 yılında Etibank, küçük işletmeci, esnaf ve sanatkarların sorunlarının çözümü için ise 1938 yılında Halk Bankası faaliyete geçmiştir (Ataç, 2002: 107).

1936 yılında 2999 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ekonomide yaşanan durgunluk 1939-1945 yılları arasında bankacılık sektörüne de yansımıştır (Göçmen Yağcılar, 2011: 98). 1932 yılında 60 civarında olan banka sayısı 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle 40'a düşmüştür ve bu dönemde bankacılıkta duraklama yaşanmıştır (Ataç, 2002: 106,107).

Özel bankaların geliştiği 1945-1959 döneminde ise liberal ekonomi politikaları benimsenmiş, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası, Akbank, Pamukbank ve Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası kurulmuştur (Göçmen Yağcılar, 2011: 98). 1944-1960 yılları arasında 14 bankanın faaliyetine son verilmesine karşılık, bu tarihte 44 olan banka sayısı 1959 yılı sonlarına doğru 60'a yükselmiştir (Ataç, 2002: 107).

1946-50 yıllarında dünya koşullarına uyum sağlamak amacı ile eski politikalar dönüştürülmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak tarım ve alt yapıyı serbest piyasa düzeninde geliştirmeyi hedefleyen bir programa geçilmiştir. Ancak 1954 yılından itibaren başlayan ekonomik sıkıntılar sebebiyle programa ait kararların birçoğu uygulanamamıştır.

Bu dışa açılma programının temelinde dış kaynaklı sermaye yer almaktadır. Dolaysız yatırım, ticari kısa ve uzun vadeli kredi ve resmi dış yardımdan (Marshall yardımı) oluşan dış kaynaklı kredi sağlama imkanı, dışa açılma programının en etkili ögesi olmuştur. Ancak yabancı sermaye ithaline dayandırılmış olan bu serbestleşme programı aynı zamanda 1958 krizinin de hazırlayıcısı olmuştur (Kazgan, 2006: 82,84).

1950'lerin ilk yarısında altyapı yatırımlarının etkisiyle hızlı bir büyüme yaşanmış ancak yatırımların bütçe açıklarıyla finanse edilmesi sonucu enflasyon artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda hükümet döviz ve fiyat kontrollerini arttırarak gümrük vergilerini yükseltmiştir. Sabit kur rejimi nedeniyle Türk lirası değer kazanarak cari işlemler açığı giderek büyümüş ve ithalatın kısıtlanması üretimin düşmesi sonucunu doğurmuştur (Aktan, 2002: 65).

Sabit kur politikasının başarısız olması, ithalattaki artışa karşılık temel malların ithalatının azalması, tarımsal üretimdeki düşüşler, büyüme hızının yavaşlaması, enflasyondaki hızlı artışlar, döviz sıkıntısının yaşanması, ABD'den gelen dış yardımların kısılması ve devalüasyon konusunda artan baskılar sonucunda 4 Ağustos 1958 tarihinde istikrar kararları yürürlüğe konmuştur (Karluk, 1999: 399).

Bu kararlar ekonomide iç ve dış dengenin sağlanmasına yönelik düzenlenmiş olup, iç dengenin sağlanması amacı ile harcamaların kısılarak enflasyonun düşürülmesi öngörülmüştür. Dış dengenin sağlanması amacı ile de devalüasyon yapılarak TL/ dolar kuru 2,80 TL/ 1 dolardan, 9 TL/1 dolara düşürülmüştür. Böylece döviz kurları %221 oranında arttırılmıştır (Asomedya, 2001). 4 Ağustos İstikrar Kararları ile Merkez Bankası kaynaklarının sınırlandırılması doğrultusunda para arzı kontrol edilmeye çalışılmış, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin zararlarının azaltılması amacıyla ürünlerine zam yapılmış ve Merkez Bankası'ndan sağladıkları kaynaklar belirli bir limite bağlanmıştır. Fiyat mekanizmasının işlemesi amacıyla 1954'ten sonra getirilen fiyat kontrolleri kaldırılmıştır (Karluk, 1999: 399).

Yaşanan ekonomik kriz sonucunda özellikle küçük çaplı ve yerel bankalar tahsil edilemeyen krediler, mevduatlardaki azalma ve güven problemi nedeniyle zor durumda kalmıştır. Kararların ardından Sanayi Bankası, Esnaf Kredi Bankası, Doğubank, Raybank, Türkiye Kredi Bankası tasfiye edilmiştir. 1960 yılında TCMB gözetiminde bir "Bankalar Tasfiye Fonu" oluşturularak tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak amaçlanmıştır. Bununla birlikte bankalara tasarruf ve ticari mevduatlarının bir kısmını (yılsonu bilançolarındaki toplamın binde yarımı) bu fona yatırma zorunluluğu getirilmiştir. Böylece haklarında tedrici tasfiye kararı verilen

bankaların açıklarının karşılanması amaçlanmaktadır. Bir çeşit mevduat sigortası olan Bankalar Tasfiye Fonu 1983 yılında TCMB tarafından idare ve temsil edilmek üzere kurulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir (Asomedya, 2001).

1960-1980 yılları, arası bankacılık sektöründe de devlet kontrolü ve etkisinin hissedildiği bir dönemdir. Planlı dönem olarak adlandırılan bu dönemde yaşanan başlıca gelişmeler ise, beşi kalkınma ikisi ticari banka olmak üzere 7 bankanın kurulması, şube bankacılığına önem verilmesi, özel ticaret bankalarının büyük bölümünün holding bankası haline gelmesidir (Göçmen Yağcılar, 2011: 98).

2.2.2. 1980 Sonrası Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri

1970'li yılların sonunda ekonomide yaşanan durgunluk ile birlikte sanayinin döviz gereksinimini de karşılayabilecek yeni bir sanayileşme stratejisine ihtiyaç duyulmuştur. 1980 yılında, iç pazara yönelik üretimin yapıldığı ithal ikameci sanayileşme stratejisinden vazgeçilerek, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açılmayı ve dış satıma yönelik üretimi esas alan bir kalkınma politikasına geçilmiştir (TBB, 2008: 14).

1980 yılı öncesinde yaşanan %80'lerdeki yüksek enflasyon, dış ödeme güçlükleri, dış ticaret açığı ve uluslararası düzeydeki stagflasyonun yarattığı bunalımdan çıkış yolu olarak, Türkiye'de 24 Ocak 1980 tarihli İstikrar Kararları uygulamaya konmuştur (Tecer, 2005: 81).

Bu yeni ekonomi politikasının temel özelliği, serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak amacıyla devlet müdahalesini en aza indirmektir. Bu amaç doğrultusunda "fiyat kontrol komitesi" kaldırılarak fiyatların piyasada arz ve talebe göre belirlenmesi hedeflenmiştir. Böylece arz ve talebe göre şekillenen mal ve hizmet fiyatları tüm ekonomik işlemlerde geçerli olacaktır (Apak ve Aytaç, 2009: 110).

Hükümet enflasyonu denetim altında tutabilmek için para ve kredi arzını kısmak, kamu harcamalarını sınırlandırmak ve bütçe açıklarını gidermek gibi uygulamalarla toplam talebi azaltmayı amaçlamıştır. 24 Ocak Kararları çerçevesinde neredeyse %50 oranında bir devalüasyon ile döviz

kuru 1 dolar = 70 TL'ye çıkarılmış, temel mal ve hizmetlerin kapsamı daraltılmış ve akaryakıt, kömür, demir-çelik, çimento, kağıt, şeker gibi KİT ürünlerinin fiyatlarına yüksek oranda zam yapılmıştır. Bununla birlikte sıkı bir para ve kredi politikasının izleneceğinin duyurulması da bu kararlar çerçevesinde yapılan bir diğer işlemdir (Tecer, 2005: 81).

Devletin ekonomiye müdahalesini azaltmak amacıyla sigara tekeli kaldırılmış, KİT'lerin özelleştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Bu uygulamalara paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış, gübre, enerji ve ulaştırma dışındaki sübvansiyonlar kaldırılmıştır. İthalat kademeli olarak libere edilirken ihracat, sektörüne göre değişen teşvik sistemi ile desteklenmiştir. Döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılarak döviz alım-satımı liberalleştirilmiştir. Faiz oranları serbestleştirilmiş ve pozitif reel faiz politikasına geçilmiştir (Karluk, 1999: 406).

1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmış ve sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. 1985 yılında 3182 sayılı yeni bankacılık kanunu yürürlüğe sokularak uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmıştır. Bu kanun ile birlikte tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk krediler için yeni karşılık oranları uygulamaya sokulmuştur. Bu dönemde yaşanan piyasalardaki yapısal dönüşüme, finansal serbestleşmeye ve ekonominin dışa açılma girişimlerine paralel olarak Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir (İncekara, 2011: 90).

1980 yılı öncesinde hükümetler tarafından, bankacılık sistemindeki banka sayısı kontrol altında tutularak mevcut kaynakların aktarılması konusunda söz sahibi olunması amacıyla genellikle banka kurulmasına ve yabancı bankaların Türkiye'de şube açmasına kolayca izin verilmemiş, bu şekilde sektöre yeni girişlerin sayısı sınırlı tutulmuştur. Ancak 24 Ocak Kararları doğrultusunda bankacılık kesiminde, gerek yerli ticaret bankalarının kurulmasında kolaylıklar sağlanarak, gerekse de yabancı bankaların Türkiye'de şube açmaları özendirilerek sistemdeki rekabetin

artırılıp verimlilik artışının sağlanması ve kıt kaynakların daha verimli olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte 1980 yılından sonra banka ve şube sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır (Coşkun ve öte., 2012: 16).

2.2.2.1. Banker krizi

1 Temmuz 1980'den itibaren kredi ve mevduat faizlerini büyük ölçüde serbest bırakan ve 1960-1980 dönemindeki negatif faiz uygulamasına son veren “Temmuz Bankacılığı” olarak da nitelendirilen bankacılık düzenlemesi ile mevduata pozitif faiz yani enflasyonun üzerinde faiz verilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte kısa sürede mevduat faizlerinde ve buna bağlı olarak kredi faizlerinde büyük miktarlarda artış meydana gelmiştir (Asomedya, 2001).

Bu dönemde banker kuruluşlarının hızla artmasıyla bankalar önce bu kuruluşlarla bir süre sonra da kendi aralarında fon toplama yarışına girmiştir. Faiz yükseltme yoluyla yürütülen bu rekabetin artmasıyla ürün sayısı ve hizmet kalitesi yükselmiş, ileri teknoloji kullanımı hızlanmıştır. Ancak faizlerdeki artışlar bankerleri borç aldıkları paraların faizini ödeyebilmek için daha yüksek faiz ile borçlanmaya itmiştir (Yıldırım, 2006).

Tablo 2.1: 1979-1983 Yılları Arası Tasarruf Mevduatı Faiz Oranları (%)

Yıl	Faiz Oranı
1979	20,00
1980	33,00
1981	35,00
1982	50,00
1983	45,00

Kaynak: TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2012, 2013, s. 561

1980 sonrası alınan istikrar kararları sonucunda sisteme girişin serbestleşmesiyle bankacılık sektöründeki pay aynı kalırken rekabet artmış,

bu durum da banka başına düşen payı azaltmıştır. Bankerler tarafından bankaların yoğun bir şekilde ihraç ettiği mevduat sertifikaları, “geri alım sözleşmesi” (repo) işlemleriyle değerlendirilmiştir. Bu dönemde bankerler fon fazlası olanlarla, fon talep edenler arasında aracılık etmekten çok, bankalarla fon piyasaları arasında aracılık işlemleri gerçekleştirmiştir. Ancak bu kuruluşlarla ilgili belli bir sistemin ve yasal alt yapının oluşturulmaması, banker şirketlerinin kurulmasını son derece kolaylaştırırken, denetlenmesini ise oldukça zorlaştırmıştır (Yıldırım, 2004).

Faiz oranlarının serbestleşmesiyle birlikte tüketim harcamaları daralmış, tasarruflar da banka ve bankerlere yönelmiştir. Bu durum, daralan tüketimle stok maliyetleri yükselen firmaların işletme sermayesi ihtiyacını arttırarak, onları yüksek faizli de olsa kredi kullanmaya itmiştir. Özkaynaklarının çok üstünde borçlanan ve bankalardaki kredi limitlerinin büyük bir kısmı dolan firmalar son çare olarak bankalara göre daha yüksek faiz uygulayan banker kuruluşlarına yönelmiştir (Asomedy, 2001).

Bu dönemde kaynağı belli olmayan fonların finans sektörüne yönlendirilmesi amacıyla iki yeni finansal araç devreye sokulmuştur. Bunlardan biri hesap sahibinin kimliğini gizleyen “sırdaş hesap”, bir diğeri de kısa vadeli tahvil benzeri “isimsiz mevduat sertifikası”dır. Bazı bankalar mevduat sertifikalarını bankerlere devredip sattırarak üzerinde yazılı olandan daha fazla faiz vermeye başlamıştır. Böylece mevduat sertifikaları bankaların belirledikleri faiz oranlarının aşılması için bir araç haline gelmiştir (Asomedy, 2001).

Ürettiklerini satamayan ve bankerlere yüksek faizle borçlanan çok sayıda firma bir süre sonra yeni koşullara ayak uyduramayarak iflas etmeye başlamıştır. Bu firmalardan kredilerini tahsil edemeyen bankerler de tasarruf sahiplerine faiz ve anapara ödemelerini aksatmıştır. Bunu sonucunda 4 Eylül 1981 tarihinde Bakanlar Kurulu bankerlik kuruluşlarını düzenlemek amacıyla ödünç para verme yasa tasarısını görüşmeye başlamıştır. Çıkarılan tebliğ ve kararnamele birlikte bankerler yalnızca menkul kıymet alım satımı yapan borsa bankerleri ve ödünç para veren piyasa bankerleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bankerlik yapabilmek için gerekli olan sermaye miktarı ve denetimler arttırılmıştır. Ayrıca piyasa bankerlerine reklam ve

duyuru yapma yasağı getirilmiştir.

Tüm bunlar yaşanırken dönemin Maliye Bakanı'nın "Vatandaş üç-beş kuruş fazla kazanmak için kumar oynamıştır." şeklindeki açıklamasıyla birlikte piyasada yaşanan panik sonucunda özellikle küçük bankerler batmış, paralarını alamayan tasarruf sahipleri bankerlere ve işyerlerine saldırmaya başlamıştır. Sonunda devlet bankerleri tasfiyeye başlayarak 7 Temmuz 1982'de "Bankerzedeler Kararnamesi" adıyla bir kararname yayımlamıştır.

Küçük bankerlerin batışını daha sağlam gözüken birinci grup bankerler izlemiş ve bu durum birçok şirket ve grubun el değiştirmesine yol açmıştır. Dönemin tanınmış bankerlerinden olan Banker Kastelli'nin Hisarbank'tan olan alacağını tahsil edemeyip bir günde iflas etmesiyle olaylar daha da büyüyerek bakan istifalarına neden olmuştur. Bunun ardından hükümet sıkı para politikasını terk etmiştir. 24 Ocak 1980 İstikrar Kararlarıyla başlayan ve yaklaşık iki yıl süren bankerlik macerası iki yüz elliye aşkın kuruluşun iflası ya da tasfiyesi ile sonuçlanmıştır (Asomedy, 2001).

Merkez Bankası bünyesinde piyasaların oluşturulmaya başlandığı yıl olan 1986 yılı Mart ayında Bankalararası Para Piyasası, 1987 yılı Şubat ayında Açık Piyasa İşlemleri, 1988 yılının Ağustos ayında Döviz-Efektif Piyasası, 1989 yılı Nisan ayında Altın Piyasası kurulmuştur. Bankaların daha etkin denetimi amacıyla bağımsız denetimden geçme uygulaması ise 1987 tarihinde başlamış ve yerli bankaların, yurtdışı bankalar ile işlemlerinin artması, bankaların bağımsız denetimden geçmelerini gerekli kılmıştır (Göçmen Yağcılar, 2011: 100).

1989 yılında kabul edilen 32 sayılı karar ile sermaye hareketleri serbest bırakılmış, OECD'nin şartları yerine getirilmiş ve konvertibiliteye geçiş IMF tarafından onaylanmıştır. Bununla birlikte sermaye hareketlerinin giriş ve çıkışına yönelik engeller ortadan kaldırılmıştır. Böylece Türkiye'nin sermaye piyasası dünya piyasaları ile bütünleşmiştir (Yalınpala Çokgezen, 2010: 123- 124).

Ayrıca 32 sayılı karar gereğince halka döviz tutma serbestisi de getirilmiştir. Buna göre;

"Türkiye'de yerleşik kişilerin yanlarında döviz bulundurmaları ve bankalarda döviz tevdiat hesabı açtırabilmeleri, bankalardan 3000 Dolara ya da eşitine kadar

döviz satın alabilmeleri, TCMB ve bankalar nezdinde Türkiye'de ve yurtdışında yerleşik kişiler adına döviz tevdiat hesapları veya dövize dönüştürülebilir Türk lirası mevduat hesapları açılabilmesi, bankaların vadeli döviz alım-satımı ile TCMB bünyesinde kurulan döviz ve efektif piyasalarına katılarak döviz ve efektife ilişkin her türlü işlemi yapabilmeleri, işlenmemiş altının Türkiye'ye ithali ile Türkiye'den ihracının TCMB tarafından veya bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumları aracılığıyla yapılabilmesi hükme bağlanmıştır” (Baykal, 2007: 37).

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik yapılan düzenlemeler, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Yeni bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılmasına bağlı olarak bankacılık sektöründe rekabet artmış, bununla birlikte klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılık sistemi benimsenmiştir (TBB, 2008: 14).

Piyasa mekanizmasının uygulanmaya başlandığı 1980-2000 yılları arası, sabit fiyatlarla toplam aktifler 4 kat, toplam krediler 2 kat ve toplam mevduat 6,6 kat artarken, GSMH' deki artış oranı ise %85 düzeyinde kalmıştır. Bu dönemde, yüksek ve kronik enflasyonun yanı sıra, yurtdışından kaynak sağlama olanaklarının artması, mevduat faizlerinin serbest bırakılması, döviz cinsinden tasarruf yapabilme olanaklarının genişletilmesine paralel olarak finansal sistemin büyümesi hızlanmıştır. Mevduat en hızlı artış gösteren kalem olurken, kredi stokunun büyümesi ise kamu kesiminin kaynak ihtiyacı nedeniyle özellikle 1990'lı yıllar boyunca Devlet iç borçlanma senetlerine yönelen talep yüzünden sınırlı kalmıştır (TBB, 2008: 101).

2.2.2.2. 1994 krizi

1989 yılından sonra ekonomide “yüksek faiz, yüksek enflasyon” dönemine girilmiş ve artan bütçe açıklarının bir kısmının Merkez Bankası finansmanı ile karşılanması enflasyon üzerinde baskı yaratmıştır. Bütçe açıklarının önemli bir bölümünün de iç borçlanma yoluyla karşılanması, mali kaynaklara yönelik kamu talebinde artışa neden olmuştur. Bu arada sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine karşılık iç talep artışına dayalı enflasyonist politikalar ödemeler dengesi üzerinde çok ciddi baskılar

oluşturarak reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır. Makro dengesizliklerin giderilmesine yönelik doğru politikaların uygulamaya geçirilememesi beklentileri kötüleştirirken, belirsizliklerin artmasıyla makroekonomide kaybolan disiplin finansal sektörün faaliyetine ve denetimine de yansımıştır.

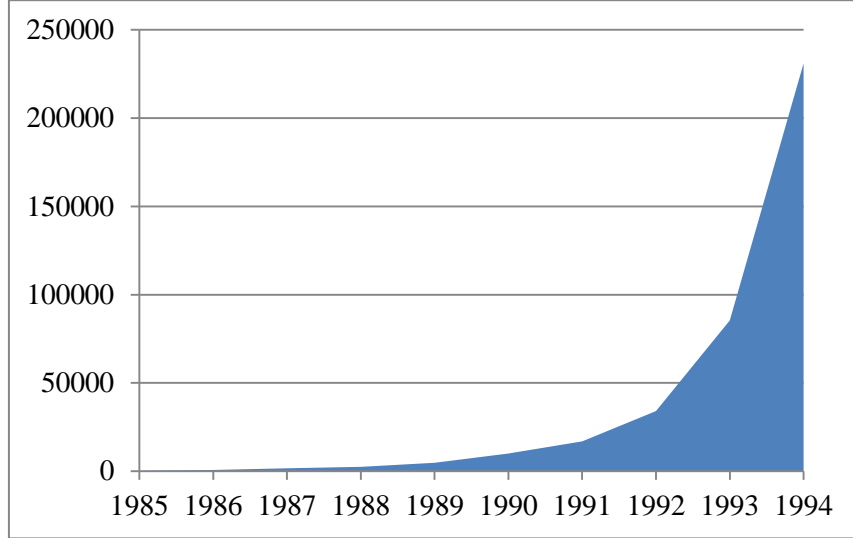
Ekonomik birimler mali tasarrufları içinde döviz cinsinden varlıkların payını arttırırken, TL cinsinden finansal varlıklara olan talep ise çok yüksek faizle ve çok kısa vadeli varlıklara yönelik olarak gerçekleşmiştir. Bu durum karşısında bankaların bilanço yapıları olumsuz yönde etkilenmiş, karlılık performansı düşmüş ve özkaynakların güçlendirilmesi sınırlanmıştır. Kamunun artan borçlanma ihtiyacının yaratmış olduğu baskı neticesinde hızla yükselen TL fonlama maliyeti bankaları yurtdışından borçlanmaya yöneltmiş ve bunun sonucunda bankaların döviz pozisyon açıkları büyümüştür. Bu durum karşısında bankaların hem faiz hem de kur riski önemli ölçüde artmıştır (TBB, 2008: 15)

1994 yılında Türkiye yeniden bir iktisadi krizle karşılaşmıştır. Krizin ortaya çıkış biçimi gerek dış finansman olanaklarının daralmış olması, gerekse dış borç servisinin yapılamaz olmasıyla 1980'lerdeki kriz ile benzerlik gösterse de, krize yol açan nedenler, krizin olduğu koşullar ve dünyanın içinde bulunduğu konjonktür açısından bakıldığında diğer krizden oldukça farklıdır. Bu krizin en belirgin özelliği yoğun bir finans krizi ile ortaya çıkmasıdır. 1980'lerden farklı olarak bu dönemde hem bankacılık kesimi hem de bankacılık dışı özel kesim ve hane halkları borçludur. Üstelik bu borcun bir kısmı da döviz cinsindedir (Işık, Alagöz ve Yıldırım, 2006: 244).

1994 krizinin nedenlerine bakıldığında makroekonomik etkenlerin yanı sıra popülist politikaların da tetikleyici olduğu görülmektedir. 1987-1991 döneminde kamu yatırımları 6,3 kat artmış, milli gelir, fiyatlar ya da vergi gelirleri 5-7 kat artarken bütçeden ayrılan personel harcamaları 19 kat artmıştır (Güneş, 2011: 7).

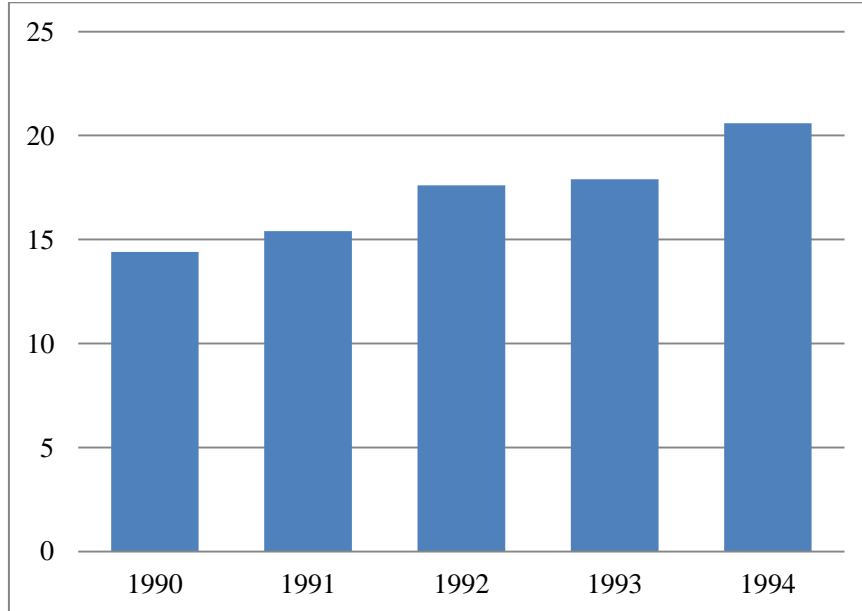
Bunun yanı sıra bütçe açıkları kontrol edilmeden gerçekleştirilen mali liberalizasyon ile faizlerin serbest bırakılması, reel faizlerin hızla yükselerek bütçeyi esir almasına neden olmuştur. 1990'dan sonra iç borçlardan kaynaklanan faiz yükü bütçe açıklarında önemli bir etken olmuştur. 1992 ve

1993 yılları arasında konsolide bütçe harcamalarındaki cari ve transfer harcamalarının payı %85'i geçmiştir. Transfer harcamalarındaki bu artışın en önemli nedenini iç borç faizleri oluştururken, cari harcamalarda ise personel giderleri önemli bir yer tutmuştur. İç borç faiz ödemeleri 1985 yılında toplam vergi gelirlerinin %17'si kadarken, 1988'de %35'e, 1994'te ise %40'a çıkmıştır (Güneş, 2011: 7, Karabulut, 2002: 125).

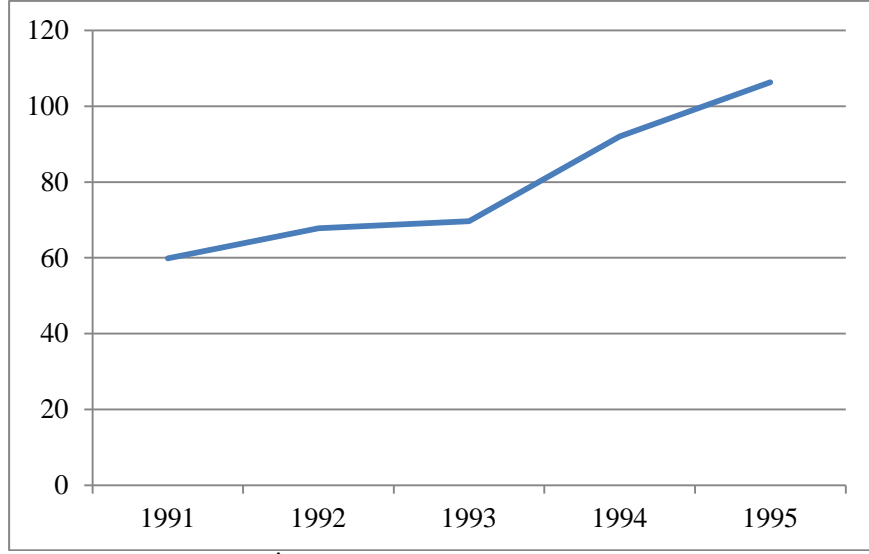
Şekil 2.1: 1985-1994 Yılları Arası İç Borç Faiz Ödemeleri (Milyar TL)

Kaynak: TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2012, 2013, s. 588.

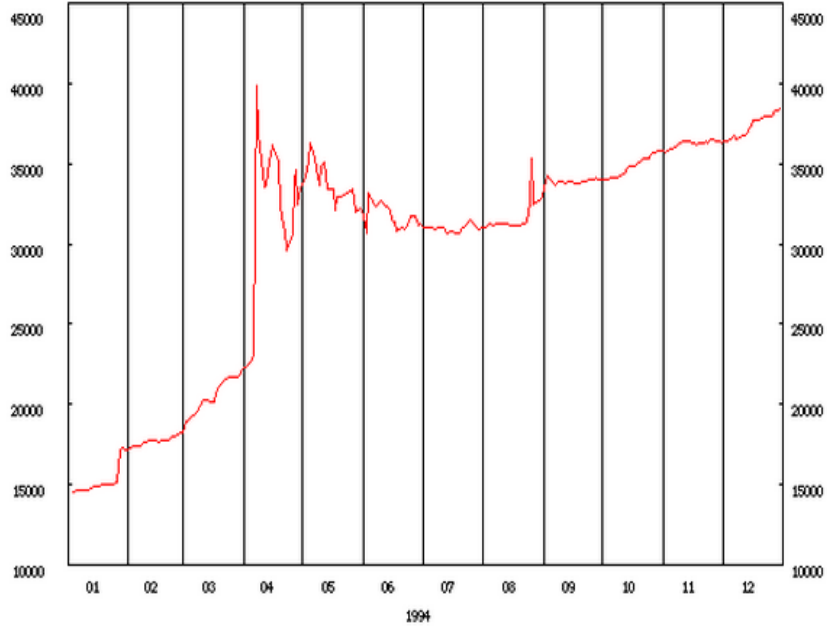

Şekil 2.2: İç Borç Stokunun GSMH'ye Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2012, 2013, s. 595.

Şekil 2. 3: İnterbank Gecelik Faiz Oranı (%)
Kaynak: TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2012, 2013, s.561.

Şekil 2. 4: Döviz Kuru (ABD Doları Döviz Alış)
Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

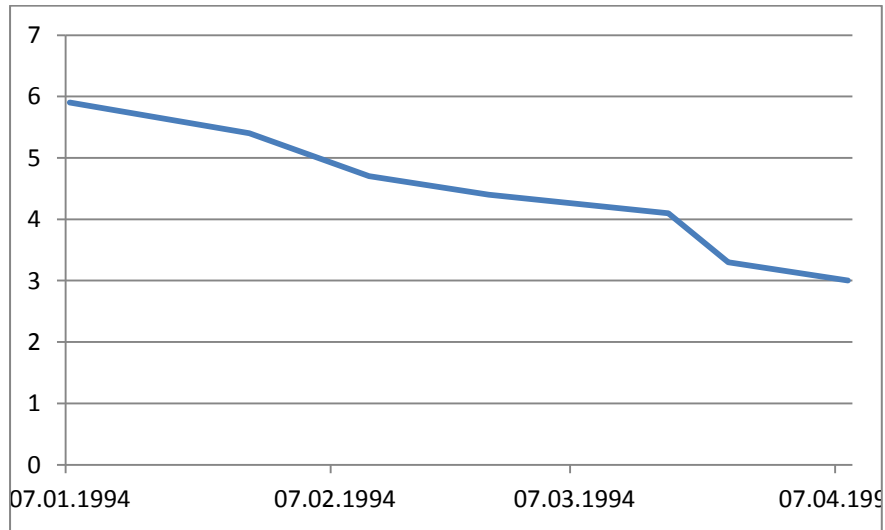
Reel faizlerdeki bu artış kısa vadeli fon girişlerini olumlu yönde etkilerken özel sektör yatırımları üzerinde ise dışlama etkisi yaratmıştır. Özel sektörden gelen baskıların da etkisiyle bu durumu önlemek amacıyla 1993 yılı ortalarından itibaren faiz oranlarını düşürme çabaları 1994 krizinin en önemli nedenini oluşturmuştur (Işık, Alagöz ve Yıldırım, 2006:245).

1994 krizi yoğun bir finans kriziyle birlikte yaşanmıştır ve bu krizde

bankacılık sektörü dış borç yükü altındadır. Kriz ilk olarak borsa ve döviz piyasalarında hissedilmiştir. İMKB endeksindeki günde %20'lere varan düşüşler ile birlikte döviz piyasalarında hareketlenmeler başlamış ve yabancı paraya karşı yaşanan yoğun talep ile birlikte Merkez Bankası piyasaya dolar satmıştır (Yalınpala Çokgezen, 2010: 139).

Bu dönemde hükümetin kamu borçlanma maliyetini düşürmek amacıyla bono ihalelerini iptal etmeye başlaması bankalarla tartışmasına neden olarak yabancı sermaye çıkışlarının tetiklenmesine yol açmıştır. Yatırımlarını bono ve tahvillerde değerlendiren bankalar yeni ihale yapılmaması sonucunda açık pozisyonlarını kapatmak amacıyla Merkez Bankası'ndan döviz alımına yönelmiştir. Bunun sonucunda Merkez Bankası artan döviz talebine cevap veremeyerek TL/Dolar kurunun artışını durduramamıştır (Yalınpala Çokgezen, 2010: 140).

1994 bankacılık ve finans krizi Merkez Bankası'nın duruma müdahale etmeye yetecek miktarda döviz rezervine sahip olmaması nedeniyle yaygınlaşmıştır. 1989-1993 döneminde izlenen düşük kur, yüksek faiz politikasının sona ermesi sonucu bankaların kar oranlarında düşüşlerin yaşanması sektörün krizden etkilenmesinin temel nedenidir. Ayrıca ülkedeki ekonomik ve politik istikrarsızlığın belirsizlik ve riski arttırması da bankacılık sektörünün etkinliğini azaltmıştır. Krizin yarattığı şok bankacılık sektörünün toplam varlıklarını azaltmış, özkaynaklarını eriterek aktif ve pasif yapılarında değişikliklere yol açmıştır (Yıldırım, 2004).

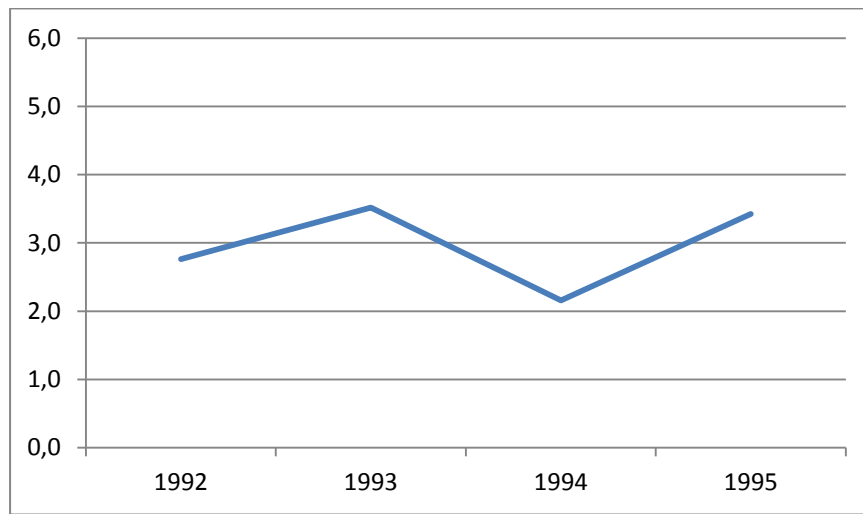
Şekil 2.5: Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi (Milyar dolar)

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

Krizin faturası üç banka (Marmarabank, TYT Bank, İmpeksbank) ve üç aracı kurumun (Türkinvest, Çarmen, Pasifik) yatırımcıları tarafından ödenmiştir. Krizle birlikte zaten kötü yönetilen ve mali bünyeleri zayıf olan bu bankaların ve kurumların iflası hızlanırken, bazı bankaların da (Dışbank, Bankekspress, Egebank, Eurocredit Bank gibi) sahipliği el değiştirmiştir.

Bankalar ile bankalardan kredi kullananlar arasında gerek kredi faizlerinin yükseltilmesi gerekse ödeme talepleri nedeniyle sorunlar yaşanmıştır. Kriz sonucunda bankalar ile müşteriler arasındaki güven ilişkisi zarar görmüştür. Özellikle adı geçen üç bankanın yurtdışı kredileri nedeniyle ülke riski artmış, bununla birlikte hem dış kredi olanakları daralmış hem de dış kredi maliyetleri yükselmiştir (Karacan, 1995: 175).

Krizle birlikte bankacılık sistemine karşı sarsılan güvenin yeniden tesis edilmesi amacıyla tasarruf mevduatına %100 sigorta uygulaması ile devlet güvencesi getirilmiştir. Böylece bankacılık sektörüne olan güven yeniden sağlanmış ve mali kesimde kriz bir müddet aşılmıştır. Ancak, bu sınırsız devlet güvencesi ve kamu kesiminin yüksek faizden borçlanmaya devam etmesi aşırı risk alan, kuralsız bir bankacılık sistemini yaratmış, bu durum da ileriki dönemlerde sektörde başka sorunlara neden olmuştur. Ayrıca bankalar yasasının 1999 yılına kadar çıkarılmamış olması ve ekonomideki yüksek risk oranının sürmesi de, bankacılık sektörünü bıçak sırtında tutmuştur (Yıldırım, 2004).

*Net Dönem Karı/Ortalama Toplam Aktifler

Şekil 2.6: Banka Karlılığı*

Kaynak: TBB

1995 yılından sonra ekonomide görülen hızlı toparlanma tüm sektörlerle birlikte bankacılık sisteminin de büyümesine katkı sağlamıştır. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirirken para ikamesi yavaşlamış, ancak tersine dönmemiştir. Kapanan döviz pozisyonları yeniden açılmış, daha yüksek maliyetli yurtdışı borçlanma başlamıştır ve yatırımcıların talebi çok kısa vadeli araçlara doğru yönelmiştir. Yurtdışından sağlanan borçlanmaya vergi getirilerek TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler arttırılmıştır. Bu gelişmeler repo ve vadeli döviz işlemlerinin hızla büyümesine neden olurken, bankacılık sektöründe vadesiz mevduat ve vadeli mevduatın büyük bölümü günlük vadeli ve çok yüksek faizli repoya yönelmiştir. Gayri nakdi krediler üzerinden açık pozisyonlar büyümüş, para ve mali yüklerin maliyetler üzerinde yarattığı olumsuz etki sonucunda kaynakların bir bölümü kıyı bankalarına yönelmiştir.

Finansal piyasalarda daralmanın sürmesine karşılık kamunun kaynak talebi daha da büyümüştür. Bu artışın piyasalar üzerinde yarattığı baskının hafifletilmesi için alınan kısa dönemli geçici tedbirler finansal piyasalardaki tedirginliği devam ettirmiştir. 1996 yılında kamu borçlanma gereksiniminin faizler yükseltilmeden karşılanması amacıyla, artan kamu ortak hesabı uygulaması, enflasyona endeksli borçlanma, dövizli borçlanma, bedelsiz ithalat, hızlı avans kullanımı gibi uygulamalar getirilmiştir (TBB, 2008: 16).

1997 yılında Hazine'nin borçlanma maliyetinin belirleyici olduğu bir piyasada, artan faiz oranlarının yanı sıra bankaların kaynakları üzerinde bulunan parasal ve mali yükler, maliyetlerle birlikte karlılık performansını da olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir. Vergi gelirlerinde düşüş yaratmaması amacıyla Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ve Kambiyo Gider Vergisi gibi işlem ve kaynak kullandırma maliyetini etkileyen uygulamaların hiç bir değişiklik yapılmadan devam ettirilmesi, Türk bankacılık sisteminin büyümesini ve uluslararası rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiştir (Göçmen Yağcılar, 2011: 103).

1998 yılında Bankalar Kanunu'nda ve vergi kanunlarında değişiklik öngören tasarılar yasalaşmıştır. İdari ve mali açıdan bağımsız bir bankacılık gözetim ve denetim kurumunun kurulması, kredi tanımının iştirakleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi, dolaylı kredi özkaynak ilişkisinin

daraltılması, konsolide temelli denetimin getirilmesi, risk yönetiminin düzenlenmesi, sorunlu bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ve bu bankaların faaliyetlerine müdahale yöntemlerinin düzenlenmesi Bankacılık Kanunu'nda yapılan başlıca değişikliklerdir. Bu değişiklikler ile bankacılık mevzuatı Basel Komitesi'nin önerilerine, Avrupa Birliği uygulamalarına ve diğer uluslararası düzenlemelere yakınlaştırılmaya çalışılmıştır. Aynı dönem içerisinde Egebank, Esbank, Yaşarbank, Interbank ve Yurtbank yönetimi TMSF'ye devredilirken yatırım ve kalkınma bankaları arasında yer alan Birleşik Yatırım Bankası'nın ise faaliyetine son verilmiştir (İncekara, 2011: 96-97).

2.2.2.3. 22 Kasım 2000 krizi

1994 krizinin ardından dış borçlanma olanağını kaybeden kamu kesimi giderek artan ölçüde iç borçlanmaya yönelmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak reel faiz oranlarının artmasıyla, kamu kesimi iç borçlanma maliyetleri de artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda bankacılık sistemi reel ekonomiye kaynak aktarmaktan çok kamu açıklarını finanse etmeye yönelmiştir. Yurtdışından döviz cinsinden borçlanan bankalar bu fonları ulusal para cinsinden devlet iç borçlanma senetlerine yatırmışlardır. Bununla birlikte bankaların sağladıkları karlar artarken açık pozisyonları ve kur riskleri de artmıştır. Ayrıca bankacılık sistemindeki sermaye yetersizliğinin yanında kısa vadeli borçlanıp uzun vadeli kredi sağlamanın getirdiği faiz riski de artmıştır (Ural ve Acar Balaylar, 2007: 49-50).

1999 yılı Aralık ayında başlatılan döviz kuruna dayalı istikrar programı ile büyüme, enflasyon ve kamu finansmanı alanlarında olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu süreçte bankacılık sistemini doğrudan ilgilendiren çok önemli kararlar alınarak bazı düzenlemeler de yapılmıştır. Özel sermayeli bankalar ile kamu sermayeli bankalar arasındaki haksız rekabete yol açan düzenlemeler kaldırılmış ve bir bankanın mali bünyesinin zayıflaması durumunda denetim otoritesinin yetkileri arttırılmıştır. Mali bünyenin güçlendirilmesini sağlayacak ya da bankanın faaliyeti ile ilgili olarak alınacak tedbirlere yönelik kararlar daha objektif kriterlere dayandırılırken, karar sürecini hızlandıran değişiklikler getirilmiştir. Bu dönemde yaşa nan

en önemli gelişme, BDDK'nın kurulması ve Ağustos 2000'de faaliyetine resmen başlaması olmuştur (Göçmen Yağcılar, 2011: 104-105).

Türkiye ile IMF arasında 1998 yılından itibaren sürdürülmekte olan yakın izleme anlaşması 9 Aralık 1999'da çeşitli reformların yer aldığı bir "anti-enflasyon programı"na dönüştürülmüştür. Programın hedefi bir yandan deflasyonist bir politika ile enflasyonu tek haneli rakama indirmek, diğer yandan da Dünya Bankası aracılığıyla tarımda, sosyal güvenlikte, kamu harcamalarında çeşitli reformlar gerçekleştirerek yeniden üretim şartlarını oluşturmaktır (Sönmez, 2004: 341).

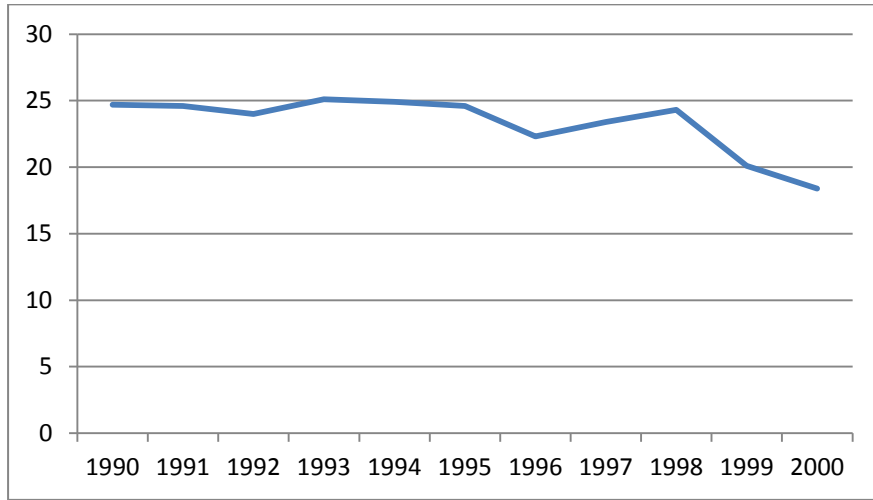
Stand-by anlaşması gereğince uygulanan "Enflasyonu Düşürme Programı" öncesinde, bu anlaşmanın imzalanmasının ön koşulu niteliğinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede Bankalar Kanunu'nda değişiklikler öngören tasarı Haziran 1999 tarihinde yasalaşmış, mali disiplinin sağlanması ve kamu kesimi açığının düşürülmesi amacına yönelik idari ve yasal düzenlemeler takvime bağlanmış, TL'nin yabancı paralar karşısındaki değeri yıllık olarak ilan edilmiş ve TL'nin değer kaybının hedeflenen enflasyon kadar olacağı taahhüt edilmiştir. Net iç varlıklara üst, net rezervlere ise alt sınır getirilmiş ve Merkez Bankası'nın sterilizasyona başvurmayacağı açıklanmıştır (TBB, 2008: 34).

Döviz kurunun çığpaya bağlanmasıyla birlikte yatırımcılar konvertibilite garantisinin uluslararası rezervlerle sınırlı olduğunun ve kur politikasını sürdürebilmenin dışarıdan borçlanma ile mümkün olduğunun bilincindedirler. Böylece, döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine olan güvenin azalmasıyla, ülkeye kısa vadeli spekülasyon amaçlı sermaye girişi artmaktadır. Merkez bankasının sterilizasyona başvurmaması halinde ülkeye giren yabancı sermaye, tüketim ve ithalatta büyük artışlara yol açarak ödemeler dengesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. 2000 yılı programının en önemli eksikliklerinden birisi TL'nin aşırı değerlenmesini önleyebilecek tedbirlerin olmamasıdır (Öztürk, 2003: 179).

2000 yılının ilk üç çeyreği boyunca faiz oranları ve sermaye girişleri arasında ince bir denge vardır. Sterilize edilmeyen sermaye girişleri faiz oranlarının düşük olmasını sağlamıştır (Akyüz ve Boratav, 2002: 15). Böylece uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programı spekülasyon

sermaye girişleri yoluyla likidite yaratma esasına dayanmış ve Merkez Bankası'nın istikrar ve stratejik politika imkanlarını kısıtlamıştır. Bununla beraber para politikası ve faiz oranları denetimsiz spekülâtif sermaye hareketlerine teslim edilmiştir (Yeldan,2002: 3).

Nitekim programın açıklanmasının ardından faizlerdeki hızlı iniş ile birlikte enflasyonla mücadelenin etkinliği azalmış, düşük faizle bankalardan sağlanan bireysel krediler, ertelenmiş tüketim istekleriyle birleşince tasarruflarda düşüş yaşanmış ve tüketime doğru bir eğilim başlamıştır. Bunun sonucunda enflasyon faizler kadar hızlı bir düşüş gösterememiştir (Eğilmez ve Kumcu, 2011: 354). TL hızla değer kaybetmiş, artan ithalat ile birlikte dış açık ciddi oranda büyümüştür. Uygulanan döviz kuruna dayalı programın beklenen getiriye sağlayamaması programa olan güvenin azalmasına ve iç borçlanma faizlerinde hızlı bir artışa yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmeler karşısında aktiflerinin büyük bir bölümü Hazine kağıtlarından oluşan bankalar likidite taleplerini arttırmıştır (Celasun, 2002: 15).

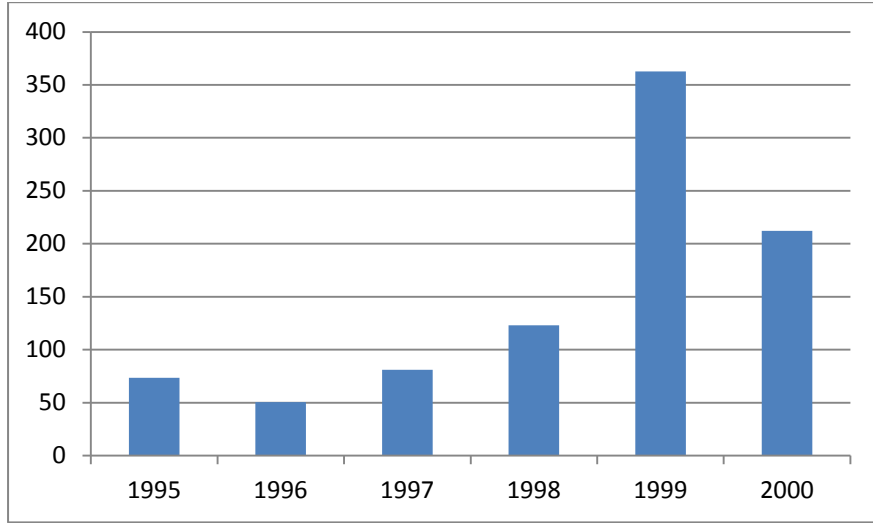
Şekil 2.7: Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı

Cari açığın yanı sıra yapısal reformlar konusunda yılın ikinci yarısında yavaşlama olması, kamu bankalarına yönelik düzenlemelerde yaşanan sorunlar, politik belirsizlikler ve uluslararası sermayenin gelişen piyasalara daha tedirgin yaklaşması ile birlikte 2000 yılının ikinci yarısında Türkiye'ye yabancı sermaye girişleri azalmıştır (Ural ve Acar Balaylar, 2007: 50).

Parasal genişlemenin döviz girişine dayandırılmış olduğu bir ekonomide

kaynak imkanlarındaki daralma, likidite sıkışıklığına yol açmıştır. Bu dönemde, faiz oranlarındaki yükselmeye karşın dış kaynak girişinde bir artış yaşanmamıştır. Bu gelişmeler ile birlikte 2000 yılı Kasım ayından itibaren, likidite sıkıntısına düşen özel bankalar ile kamu bankalarının sorunları piyasalarda spekülasyonlara neden olmuştur (BDDK, 2009: 3-4).

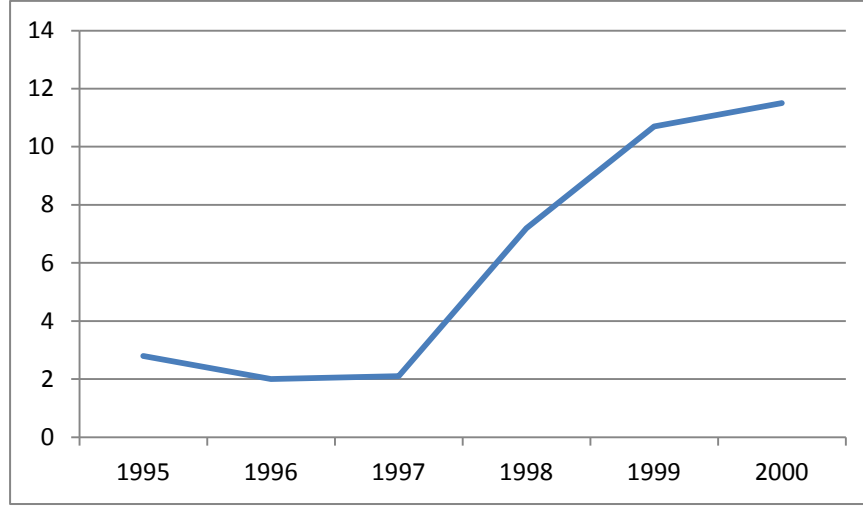

Şekil 2.8: Döviz Pozisyonu/Özkaynak (%)
Kaynak: TBB

Artan likidite ihtiyacına karşılık Merkez Bankası, IMF programı doğrultusunda belirlenen döviz rezervlerini minimum seviyede tutmak ve parasal tabanı net dış varlıklardaki artış oranında yükseltmek hedefleri gereğince piyasaya likidite vermemiştir (Öztürk, 2003: 176).

Kriz öncesinde bankaların likidite riski yüksek, özkaynakları yetersiz, donuk kredileri ise tehlikeli boyutlardadır. Yönetim riskleri çok yüksek, teknik bilgisi yetersiz yöneticiler tarafından yönetilmektedirler (Sönmez, 2004: 344). Sektörünün yabancı para borçları yabancı para alacaklarından çok daha fazladır. Bununla birlikte bankaların varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade farkı da giderek açılmıştır. Mevduatların büyük oranda kısa vadeli. Bu nedenle sektör hem faiz hem de kur riskine karşı oldukça kırılgan bir yapıdadır (Özatay, 2010: 86).

Krediler konusunda bankalar yüksek riskler almış ve banka aktif kalitesi düşmüştür. Ziraat ve Halk Bankalarının görev zararları toplamı 2000 yılı sonu itibariyle 20,2 milyar doları bulmuştur (Sönmez, 2004: 344).

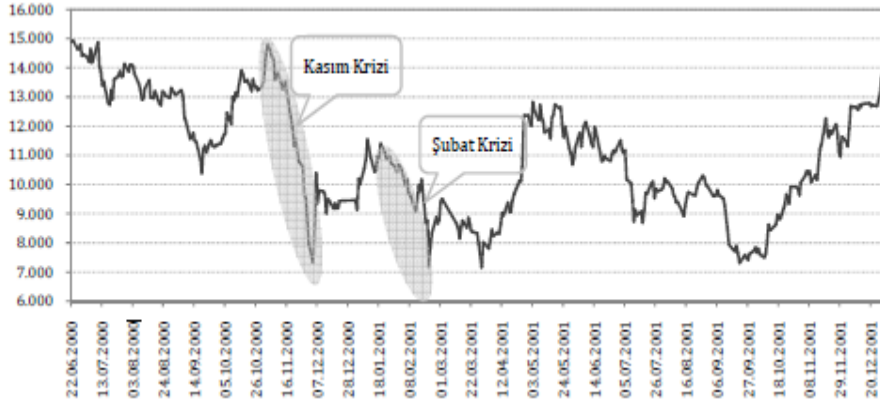

Şekil 2.9: Takipteki Krediler/Toplam Krediler
Kaynak: TBB

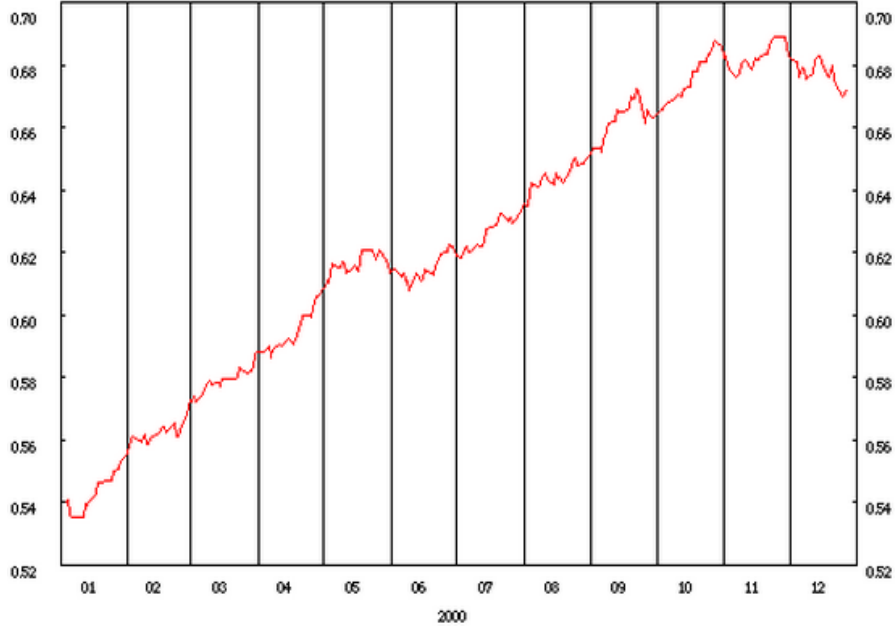
Kasım ayının ikinci yarısında kısa vadeli faizlerde yaşanan artış ile birlikte tahvil, bono ve hisse senedi fiyatlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Fonlama imkanlarındaki daralma sonucunda bazı bankalar bu dönemde, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için önemli miktarda menkul kıymet satışı gerçekleştirmiş, bu durum da söz konusu kâğıtların ikincil piyasadaki arzının artmasına ve dolayısıyla değerinin daha da düşmesine neden olmuştur. Sonuç olarak spekülasyon pozisyon alan orta ölçekli bir bankanın (Demirbank), likidite ihtiyacı sürekli artmış, fonlama maliyetlerindeki yükseliş ve portföyündeki devlet tahvillerinin değerindeki düşüş sonucunda sermayesi erimiştir (BDDK, 2009: 4).

Demirbank, 2000 yılının başında devlet iç borçlanma senetleri faiz oranlarının düşmesinden yararlanarak kar elde etmişti ve elinde önemli miktarda devlet iç borçlanma senedi bulunduruyordu. Portföyündeki devlet iç borçlanma senetlerinin toplam varlıklarına oranı diğer özel bankaların yaklaşık iki katı büyüklüğündeydi. Kasım ayında faizlerin yükselmesiyle zor duruma düşen Demirbank'ın nakit sağlayamaması nedeniyle elindeki devlet iç borçlanma senetlerini piyasaya sürmesi devlet iç borçlanma senedi faizlerini yükseltmiş, bununla birlikte Arjantin'deki gelişmelerin etkisiyle yabancıların piyasalardan çekilmesine neden olmuştur. Demirbank'ın sıkışıklığını gören diğer bankaların da paniğe kapılması neticesinde elinde çok miktarda kamu menkul kıymeti bulduran bankalar zor duruma düşmüşlerdir (Ural ve Acar Balaylar, 2007: 50; Özatay ve Sak,

2003: 19).

Şekil 2.10: İMKB Ulusal 100 Endeksi
Kaynak: BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, 2009, s. 4.

Şekil 2.11: Döviz Kuru (ABD Doları Döviz Alış)
Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

22 Kasım günü gecelik repo faizleri %250'ye ulaşmış, borsa 2 gün içinde %12 değer kaybıyla 10.033 puana gerilemiştir. Krizin başlangıcında net iç varlıklar hedefinden sapma göstermek istemeyen Merkez Bankası repo ihalesi ile piyasaya 380 trilyon TL vererek bu hedefinden 1,5 katrilyon TL uzaklaşmak zorunda kalmıştır (Asomedy, 2001).

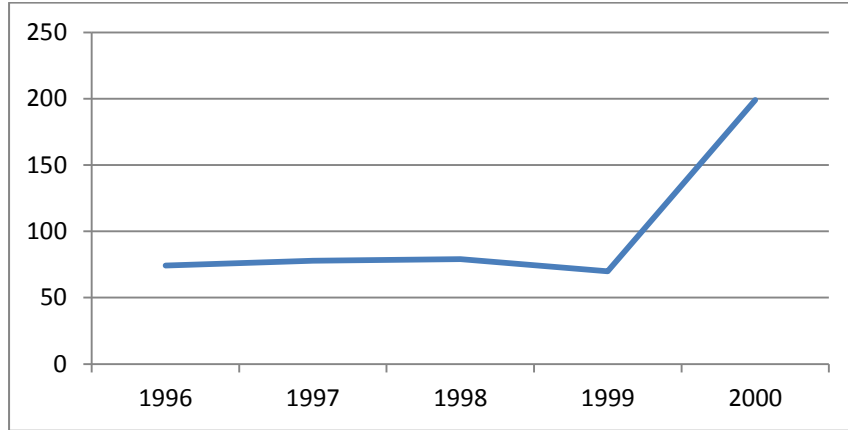
22 Kasım 2000'den itibaren artan döviz talebi ve yabancı yatırımcıların ülkeyi terk etme çabaları neticesinde Merkez Bankası döviz satışında bulunmuş ve rezervler azalmıştır. 17 Kasım-1 Aralık itibari ile döviz

rezervinin 5,5 milyar dolarını kaybeden TCMB'nin iki haftada brüt döviz rezervi 24,4 milyar dolardan 18,9 milyar dolara inmiş, böylece enflasyonu düşürme programının net döviz rezervi üzerine koyduğu alt sınıra ulaşılmıştır (BDDK, 2009: 4; Uygur, 2001: 6).

Tablo 2.2: Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervi (Milyar \$)

18.8.2000	24,7
29.9.2000	24,2
27.10.2000	23,2
17.11.2000	24,4
24.11.2000	21,5
01.12.2000	18,9

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

Şekil 2.12: İnterbank Gecelik Faiz Oranları

Kaynak: TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2012, 2013, s. 561.

Kriz Aralık ayında da devam etmiştir. 4 Aralık günü faizler rekor seviyeye çıkarak gecelik faizler %200 olmuş, borsa tarihi bir düşüş yaşayarak 7.329 puandan kapanmıştır. IMF ile yapılan anlaşma ile 7,5 milyar dolarlık ek rezerv kolaylığının sağlanması piyasaları bir miktar rahatlatmıştır (Asomedy, 2001).

Yaşanan kriz sonucunda bankacılık sisteminin fonladığı menkul değer cüzdanı portföyü neredeyse 1/3 oranında değer kaybetmiş, özkaynakları krizle birlikte önemli ölçüde aşınmıştır (Işık, Alagöz ve Yıldırım, 2006: 152, 153).

Her finansal krizde görüldüğü üzere mali kesimde başlayan sarsıntı kısa bir süre sonra reel kesimi de etkilemeye başlamıştır. Piyasadaki faiz dalgalanmaları talep canlılığının birden kesilmesine sebep olmuş, talepte görülen bu ani düşüş reel kesimin satışlarının daralmasına ve stoklarının hızla yükselmeye başlamasına yol açmıştır (Eğilmez, 2009: 78).

Türkiye enflasyon ile mücadele döneminde faizler ile borçların vade yapıları arasındaki ilişkiyi bir türlü kuramamıştır. Bu durum ise borçlanmalarda risklerin artmasına neden olmuştur. hal böyle olunca Türkiye faizleri düşürebilmek için iç borçları dış borçlara ikame etmiştir (Ertuna, 2007: 82).

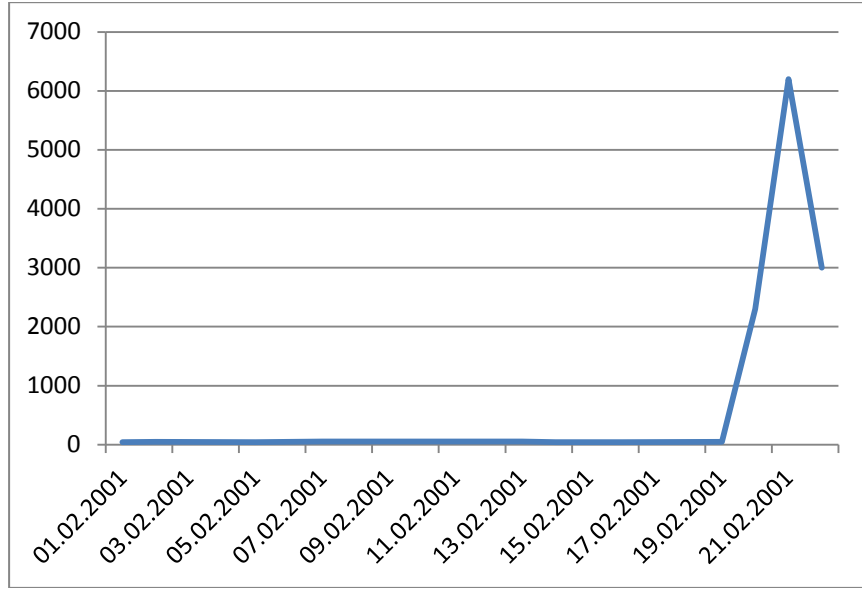
2.2.2.4. 19 Şubat 2001 krizi

Türkiye Kasım ayında yaşanan krizi çok yüksek faiz, önemli döviz rezervi kayıpları ve 7,5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile yatıştırmış ve döviz kuru çizelgesini yüksek bir maliyetle savunabilmiştir. Bununla birlikte daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı da savunma gücü büyük ölçüde azalmıştır (Uygur, 2001: 22)

Kasım krizinin yaraları sarılmamışken, 19 Şubat 2001'de Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında Milli Güvenlik Kurulu'nda yaşanan ve kamuoyuna devlet krizi olarak açıklanan tartışmalar mali piyasaları bir kez daha karıştırmıştır (Işık, Alagöz ve Yıldırım, 2006: 254).

Yaşanan gelişmeler sonucunda, istikrar programının sürdürülebilirliğine ilişkin güven kaybolmuş ve dövize karşı yoğun bir talep başlamıştır. 19 Şubat'ta özel bankalar Merkez Bankası'ndan 20 Şubat valörlü 7 milyar dolar talep etmiş, ancak 20 Şubat'ta sadece 1,2 milyar dolar satın alabilmiştir. Türk banka sistemindeki likidite sıkışıklığı ödemeler sistemini kilitlemiş, yurt dışına ödeme yapılamadığından Türkiye'nin kredi notu düşürülmüş ve risk primi artmıştır. TCMB'nin kur rejimini savunmak ve rezerv kaybını önlemek amacıyla, piyasaya verdiği Türk Lirası likiditeyi sınırlamaya çalışması sonucunda gecelik faizler rekor seviyelere çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda “ Kara Çarşamba ” olarak adlandırılan 21 Şubat 2001 tarihinde TCMB'nin para politikası ve likidite yönetiminin etkinliği ortadan kalkmıştır (BDDK, 2009: 6; Parasız, 2001: 463).

Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalırken, Şubat krizinde ülke sakinleri de yoğun döviz talebinde bulunmuştur. Kasım krizi sonucunda döviz rezervleri azalan Merkez Bankası'nın dövize yapılan yeni saldırıya dayanma gücü kalmayınca, 21 Şubat gecesi dalgalı kur rejimine geçilmiştir (Ural ve Acar Balaylar, 2007: 50).

Şekil 2.13: Şubat Ayı Bankalar Arası Gecelik Faiz Oranları
Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

23 Şubat tarihinde Merkez Bankası'nın rezervleri 5,3 milyar dolar azalmış, Bankalararası Para Piyasası'nda gecelik faizler %7500'e çıkarken, Hazine %144 faiz oranı ile borçlanmıştır (Işık, Alagöz ve Yıldırım, 2006: 254).

Bankacılık sistemindeki sorunlar ve borçların çevrilebilirliğinde yaşanan sıkıntılar neticesinde tarihindeki en önemli ekonomik ve finansal krizle karşı karşıya kalan Türkiye ekonomisinin, özellikle kamu bankalarının yükümlülüklerini yerine getirememesi nedeniyle ödemeler sistemi çökmüş, menkul kıymet ve para piyasaları işlemleri durmuştur (BDDK, 2009: 7).

Çöküşün ardındaki sermaye çıkışları oluştururken, sermaye çıkışlarını tetikleyen ise güvenin azalmasıdır. IMF programında var olan hatalar bankaların çökmesi ve politika hataları ile birleşince Türkiye ekonomisinde ciddi kayıplara yol açmıştır (Kazgan, 2012: 233).

Kriz sonucunda ekonomi 2001 yılında %9,4 küçülmüş, işsizlik oranı da

%8,5'e yükselmiştir. TÜFE bazında yıllık enflasyon %69'a çıkarken, kamu kesimi açığının GSMH'ye oranı %16,5'e yükselmiştir. Krizi takiben, bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde çok sayıda banka TMSF'ye devredilmiş veya kapatılmıştır (TBB, 2008: 35).

Sonuç olarak 2000 yılının son çeyreğinde yaşanan sıkıntılar, ekonomik faaliyetin 2001 yılında hızla daralmasına sebep olmuştur. 2001 yılı Türkiye ekonomisi ve bankacılık sistemi açısından zor bir yıl olmuş, ekonomik faaliyetin yanı sıra bankacılık sistemi de önemli ölçüde küçülmüştür. TMSF'ye devredilen bazı bankaların birleştirilmesi ve/veya kapatılması, bazı bankaların faaliyetlerine son verilmesi yanında, bazı bankaların birleşmesi banka sayısında azalmaya yol açmıştır. 2001 yılında sekiz banka Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesindeki TMSF'ye devredilmiştir. Ocak 2001'de fon bünyesindeki bankalardan Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital, Nisan 2001'de ise Ulusal Bank Sümerbank ile birleştirilmiş, Sümerbank da yıl içinde Oyak Grubuna satılmıştır (Göçmen Yağcılar, 2011: 106).

2001 yılında yaşanan krizin ardından IMF'ye yeni bir niyet mektubu verilerek 15 Mayıs 2001 tarihinden itibaren "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya konulmuştur. Yeni program açıklanıp uygulanıncaya kadar geçen kısa bir sürede, döviz kurunda ciddi artışlar, kredi işlemlerinde önemli miktarda azalışlar, tüketim ve yatırım harcamalarında keskin düşüşler, piyasalarda fiyatın belirlenememesi ve dış kredi akışının kesilmesi gibi ekonomiyi ciddi biçimde etkileyen gelişmeler meydana gelmiştir. Program uygulamaya konulduğunda bankacılık sisteminin açık pozisyonu 45 milyar dolar düzeyine ulaşmış, bu açığın kapatılabilmesi için yurtiçi piyasalarda önemli bir döviz baskısı oluşmuş ve birçok banka zor durumda kalmıştır (Coşkun ve öte., 2012: 25).

2.2.2.5. Kriz ile mücadelede yapılanlar

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri bankacılık sektörünü farklı kanallardan ve önemli ölçüde etkilemiştir. Yaşanan krizler nedeniyle aşırı yükselen faiz oranları vade uyumsuzluğu olan bankaların fonlama zararlarını artırırken portföylerinde bulundurdıkları menkul kıymetlerin de

değer yitirmesine sebep olmuştur. 2001 yılı Şubat ayında dalgalı kur sistemine geçilmesinin ardından, Türk Lirasının yabancı paralar karşısında hızla değer kaybetmesiyle birlikte yüksek açık pozisyonla çalışan bankalar ciddi oranda kambiyo zararı ile karşı karşıya kalmıştır. Diğer yandan ekonomik aktivitenin keskin bir biçimde daralması takipteki alacakları yükseltmiştir (BDDK, 2001a: 15).

Yaşanan krizler sonucunda bankacılık sektöründeki yapısal sorunların çözümüne yönelik kapsamlı bir programın uygulamaya konulması zorunlu hale gelmiş ve bu çerçevede hazırlanan “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” 15 Mayıs 2001’de hayata geçirilmiştir. Uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçişi sağlamayı hedefleyen programın temel amacı,

“kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir” (BDDK, 2001a: 15; BDDK 2001b: 13).

2.2.2.5.1. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında aşırı yükselen faiz oranları kamu bankalarının fonlama ihtiyaçlarını daha da arttırmış ve zararlarının önemli ölçüde büyümesine neden olmuştur. Bu bağlamda kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasında öncelik finansal yapılarının güçlendirilmesine verilmiş ve eş zamanlı olarak operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları da başlatılmıştır. Bu süreçte ilk adım olarak bu bankaların yönetimi ortak yönetim kuruluna devredilmiştir (BDDK Yıllık Rapor, 2001a: 15).

Finansal açıdan yeniden yapılandırma ile ilgili çalışmalar; görev zararı alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi alanlarında yoğunlaşmıştır (BDDK, 2003: 12).

Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması çerçevesinde yapılan çalışmalar bu bankaların organizasyon, teknoloji, ürün,

insan kaynakları, krediler, mali kontrol, planlama, risk yönetimi ve hizmet yapısının çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre yapılandırılmasına odaklanmıştır (BDDK, 2003: 17).

2.2.2.5.2. TMSF bankalarının yeniden yapılandırılması

TMSF bankalarının yeniden yapılandırılması; TMSF bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümlenmesi, finansal açıdan yeniden yapılandırma, operasyonel açıdan yeniden yapılandırma ve fon bankalarının sorunlu aktiflerinin yönetimi olmak üzere dört temel unsurdan oluşmaktadır (BDDK, 2001c: 13).

Finansal açıdan yeniden yapılandırma ile TMSF bankalarının bilanço yapılarının düzeltilmesi ve sermaye yapılarının güçlendirilmesi amaçlanmış olup, TMSF tarafından çözümlene sürecindeki bu bankalara, sermaye payı, ihtiyatlar, kredi, iştirakler ile menkul ve gayrimenkul devralma, sermaye benzeri kredi kullandırma yoluyla önemli miktarda kaynak aktarımı yapılmıştır (BDDK, 2009: 13-14).

Tasfiye sürecine alınan bankalar hariç olmak üzere TMSF tarafından devralınan bankalardan, 4 bankanın doğrudan, 6 bankanın ise birleştirilerek satışı sağlanmış, 1 banka kamu bankasıyla birleştirilmiş ve 8 banka da bir geçiş bankasına devredilerek çözümlene işlemleri tamamlanmıştır (BDDK, 2009: 14).

31 Ocak 2002 tarihi itibarıyla satılan bankalar hariç olmak üzere devir tarihi itibarıyla 982 olan şube sayısı 502'ye, devir tarihi itibarıyla 17.997 olan personel sayısı ise %49,8 oranında azaltılarak 9.040'a indirilmiştir (BDDK, 2002: 13).

2.2.2.5.3. Özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması

Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan krizler, kamu ve fon bankaları dışındaki bankalarda da önemli kayıplara yol açmış ve mali sisteme karşı bir güvensizlik ortamı yaratmıştır (BDDK, 2009: 17).

Kriz nedeniyle özkaynakları eriyen ve özkaynağa dayalı faaliyette zorluk çeken bankaların önlerindeki vergi engelleri kaldırılarak yeniden yapılanmaları teşvik edilmiş, bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerine vergi teşvikleri getirilmiştir. Hazine Müsteşarlığı, Haziran

2001'de gerçekleştirdiği iç borç takas işlemi sayesinde özel bankaların yabancı para pozisyon açıklarının önemli bir kısmının kapanmasına katkı sağlamıştır (BDDK, 2009: 17).

Bankaların kaynak maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla TL mevduatlara ayrılan zorunlu karşılıklar için faiz ödenmesi uygulamasına geçilmiş ve karşılaşacakları riskleri en iyi şekilde yönetmelerini sağlayacak etkin bir iç denetim ve risk yönetimi sistemi kurmalarına yönelik gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bankaların ortaklarına ve iştiraklerine doğrudan veya dolaylı olarak verebilecekleri kredi oranının en üst sınırı özkaynakların %25'i olarak belirlenerek, uluslararası kurallara uygun hale getirilmiştir (BDDK, 2007).

2.2.2.5.4. Gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılması

Mali ve operasyonel yeniden yapılandırmanın yanında sektörde denetimin güçlendirilmesi ve etkinliğin artırılması amacıyla bir dizi hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler doğrultusunda konsolide özkaynak tanımı getirilmiş, standart sermaye oranlarının hesaplanmasında piyasa riskleri dahil edilmiştir. Bankalarda etkin risk izlemeye yönelik esaslar belirlenmiş ve bu esaslar gereğince bankaların üçer aylık raporları BDDK'ya sunması kararlaştırılmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2002: 57).

Bununla birlikte yabancı para net genel pozisyonu/özkaynak standart oranının belirlenmesine yönelik esaslar belirlenmiştir. 2001 yılının Haziran ayında bankaların kullandıkları kredilerdeki risk yoğunlaşmasını önlemek amacıyla Bankalar Kanununda bir düzenleme yapılmış ve kredilendirme ile ilgili olarak risk grubu tanımı getirilmiştir. Yine aynı düzenleme ile bankaların iştiraklerine sınırlama getirilmiştir. Bankaların uygulayacağı Tekdüzen Hesap Planı ve Muhasebe Standartlarında değişikliğe gidilerek bankalar tarafından yapılan repo işlemlerinin de bilançolarda gösterilmesi sağlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2002: 57).

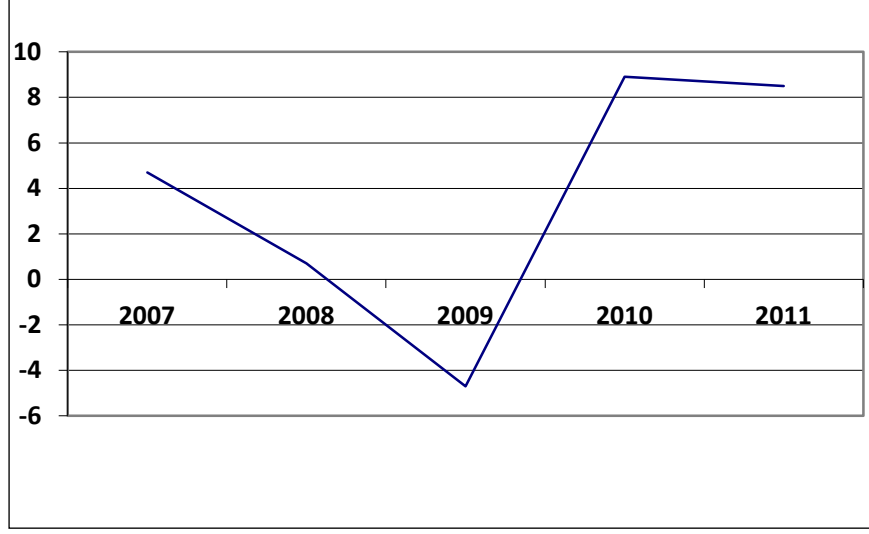
2.2.2.6. Küresel krizin Türkiye ekonomisine etkileri

2002-2007 döneminde, makroekonomik değişkenlerde ve bankacılık

sektörünün mali bünyesinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde, GSYH 230 milyar dolardan 660 milyar dolara, kişi başına gelir ise 3.300 dolardan 9.300 dolara yükselmiştir. Yaşanan hızlı ekonomik büyümenin temelinde, uluslararası konjonktürün uygun olması, dünya genelinde borçlanma imkanlarının iyileşmesi, enflasyonla mücadelede gösterilen başarı, kamu maliyesinde disiplinin korunması ve finansal sektörün mali bünyesindeki iyileşme yatmaktadır (Özince, 2008: 35).

Yine bu dönemde, 2002 ve 2003 yılları hariç, bankacılık sektörü bilanço büyüklüğünün milli gelire oranı da artmış, toplam aktiflerin milli gelire oranı, 2002 yılında %54 düzeyinde iken, 2007 yılında bu oran %66 düzeyine yükselmiştir (Özince, 2008: 39).

2006-2007'de ABD'deki konut piyasasında başlayarak, önce finansal, sonra da reel sektöre hızla yayılan kriz sonucunda ABD ekonomisi, Aralık 2007-Haziran 2009 tarihleri arasında büyük bir işsizlik artışı ve durgunluk (resesyon) sorunu ile karşılaşmıştır. ABD'deki bu ekonomik kriz, özellikle güçlü finansal ilişkiler kanalıyla AB ülkeleri başta olmak üzere dünyanın diğer gelişmiş ekonomilerine bulaşmıştır. Aradan geçen zaman içerisinde, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ekonomilere oranla krizden daha az etkilendiği görülmektedir. Yine de, ABD'den başlayarak dünyaya yayılan ve bazı AB ülkelerindeki ekonomik sarsıntılarla daha da derinleşen küresel ekonomik krizin gerek gelişmiş, gerekse Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri etkilemesi için zaten çok önemli potansiyel bulaşma kanalları mevcuttur (Kibritçioğlu, 2010: 6).

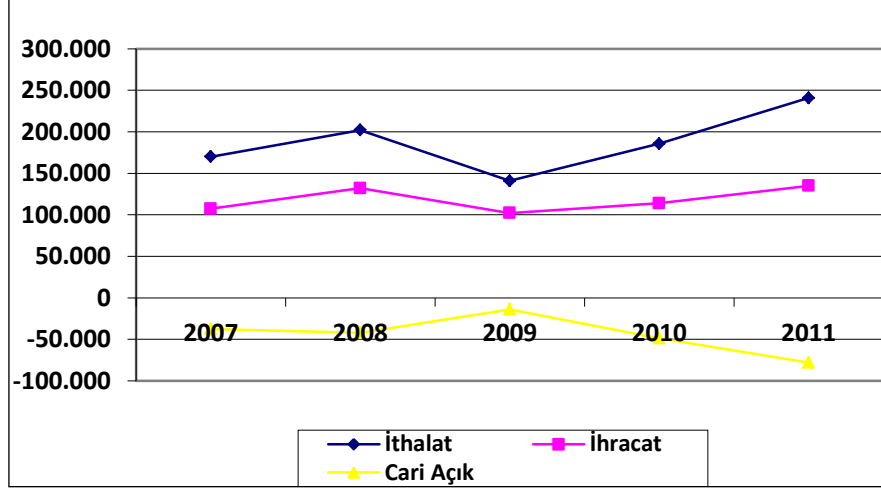

Şekil 2.14: Büyüme Oranları (%)
Kaynak: TÜİK

Söz konusu dönemde Türkiye dış borçluluğunu hızla yükseltmiş, 2003 yılı başında 129,6 milyar dolar olan toplam dış borç stoku, 2008'in Haziran ayı itibariyle 284,4 milyar dolara çıkmıştır. Bu borcun ana kaynağını ise özel sektör oluşturmuştur. Bu nedenle küresel finans piyasalarındaki daralma Türkiye'de öncelikle yüksek oranda dış borç birikimine sahip olan ve dış borçlarını çevirmek zorunda bulunan finans dışı reel şirket kesimini etkilemiştir (Yeldan, 2009: 17-18).

Hem iç talepte hem de dış talepteki azalma ile birlikte etkilerini belirgin bir şekilde göstermeye başlayan kriz neticesinde son 27 çeyrekte büyüme gösteren Türkiye ekonomisi 2008 yılının son çeyreğinde yüksek oranda daralmıştır. Küresel ekonomide yaşanan durgunluk Türkiye'nin ihracat pazarlarını da olumsuz etkileyerek ihracat artışının hem fiyat hem de miktar bazında ciddi şekilde yavaşlamasına neden olmuştur (Yılmaz, 2009: 7).

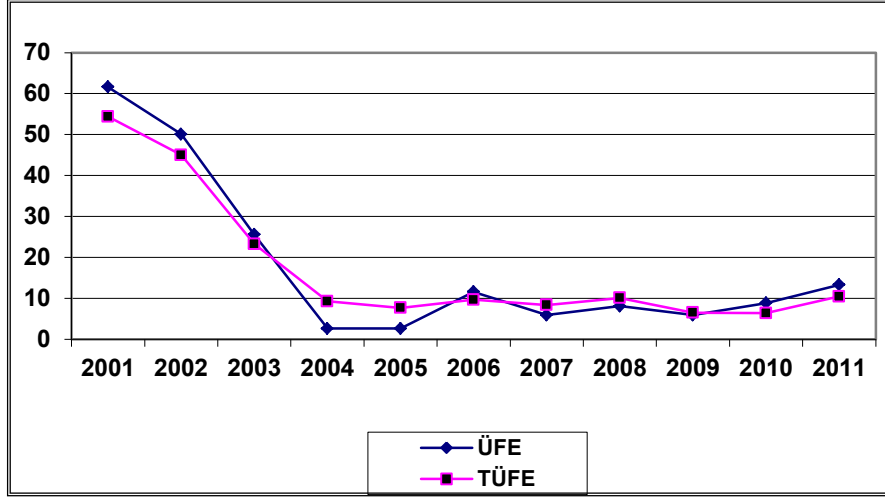

Şekil 2.15: İthalat-İhracat ve Cari Açık (Milyar \$)
Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

2008 yılının ikinci yarısından itibaren küresel düzeyde talep ve maliyette ortaya çıkan düşüş eğilimine bağlı olarak emtia fiyatlarının önemli ölçüde azalmasının yanı sıra, iç talepteki daralmayla birlikte, enflasyon oranları da düşmüştür (Ünal ve Kaya, 2009: 15).

2001 krizi sonrasında Türk bankacılık sektörünün gözetim ve denetim çerçevesinin iyileştirilmesi, uygulamalardaki ihtiyatlı yaklaşım ve sektörün yeniden yapılandırılması neticesinde, küresel krizin sektör üzerindeki etkisi son derece sınırlı kalmış ve kamu kesimi tarafından bankacılık sektörüne yönelik bir müdahaleye ya da kaynak aktarma ihtiyacına gerek duyulmamıştır. Bununla birlikte iç finans piyasalarının görece az gelişmiş olması ve küresel piyasalarda yaygınlaşan karmaşık türev finans ürünlerinin ticaretinin yapılmıyor olması da finans kanalı yoluyla krizin Türkiye'ye bulaşmasını önlemede önemli bir rol oynamıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2009: 5; Kibritçioğlu, 2010: 7).

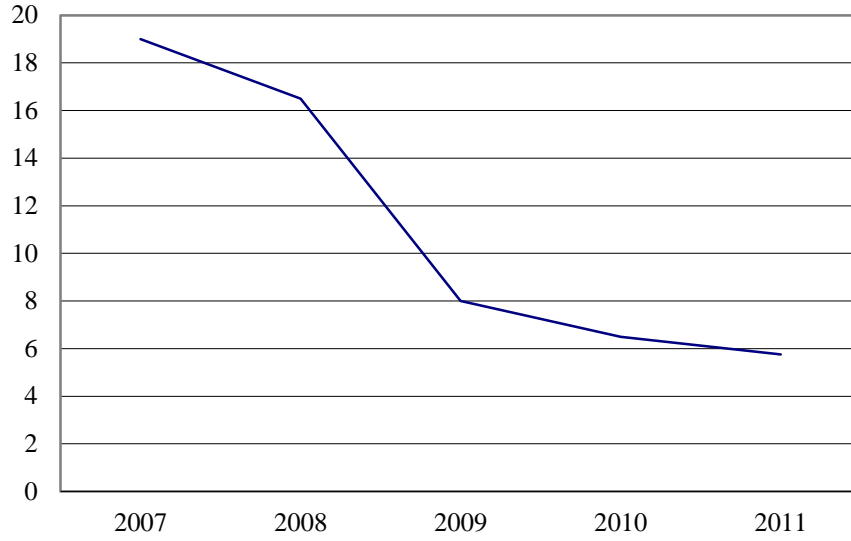
*2004 yılına kadar 1994=100, 2004'den itibaren 2003=100

Şekil 2.16: Enflasyon Oranları (%)*

Kaynak: TÜİK ve T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

Kriz döneminde alınan önlemler sayesinde politika faiz oranlarını düşürülmesi ve karşılıklar kararnamesi ile karşılık oranlarında meydana gelen değişme bankaların karlarında ve sermaye rasyolarında yüksek faiz marjı ile bir iyileşme sağlamış aynı dönemde krizin etkisi ile geri dönmeyen kredilerde meydana gelen artışı telafi etmiştir. Buna ek olarak kriz döneminde bankaların portföylerinde sıfır risk ağırlıklı kamu menkul kıymetlerine kayma görülmüştür (Coşkun ve öte., 2012: 190).

Bu nedenler bankacılık sektörünün karlılığına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. 2010 döneminde Türk bankacılık sektörünün özkaynak ve aktif karlılıkları ile net faiz marjının AB üyesi ülkelere göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yine kriz döneminde Türk bankacılık sektörünün diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek sermaye yeterlilik rasyosu ve düşük kaldıraç oranlarıyla çalıştığı görülmektedir (Coşkun ve öte., 2012: 190).

Şekil 2.17: Politika Faiz Oranı (%)

Kaynak: TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

Türkiye ekonomisi için 2008 krizi sonrası dönem, küresel krizin gelişiminin izlerinin takip edilebileceği bir süreç olmuştur. Krizin ardından yabancı sermaye girişi sayesinde gerçekleşen ekonomik büyüme 2012'den itibaren hız kaybetmeye başlamıştır. Kriz sonrasında inşaat ve enerji sektörlerine dayalı bir program uygulamaya konmuş ve iç pazarın olanaklarının daha geniş bir şekilde kullanılması hedeflenmiştir. Bunu mümkün kılacak makroekonomik çerçeve ise faiz oranlarının düşürülmesi sayesinde gerçekleşebilmiş ve faizin düşürülmesi sayesinde oluşan kredi genişlemesi, kriz sonrası ekonomik büyümenin motoru olmuştur (Akçay, 2015).

Bankacılık sektöründe 2012 yılının ilk yarısında toplam aktiflerde meydana gelen 127,8 milyar TL'lik artışın %93'ü kredilerdeki artıştan kaynaklanmış ve kredilerin toplam aktifler içindeki payı artış eğilimini sürdürmüştür (BDDK, 2012).

İç talep ve büyüme gelişmelerine paralel olarak yıllık tüketici enflasyonu 2012 yılının ilk dört ayında yukarı yönlü olmuş, takip eden aylarda ise düşüş eğilimine girmiştir (BDDK, 2012). Enflasyondaki düşüş 2013 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiş ve Nisan ayında %6,1 olarak gerçekleşmiştir.

2011 yılı boyunca artış eğiliminde olan reel efektif kur endeksi 2011

Ağustos ayında 104 olarak gerçekleşerek bir müdahale sınırı olarak belirlenen 120 bandının altına gerilemiştir. Takip eden dönemde reel efektif kur değerlenmeye başlasa da 2012 ikinci yarıyı itibarıyla bu değerlenme döviz kurlarındaki yatay seyir ve enflasyonda yaşanan düşüş ile birlikte kısmen de olsa kısıtlanmıştır. Ancak FED tarafından gelen açıklamalar doğrultusunda küresel likiditenin azalacağına yönelik beklentilerin artması ile birlikte Türkiye de dahil olmak üzere tüm gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinde değer kayıplarına yol açan bir döneme girilmiştir. Nisan 2013'den itibaren hem dış gelişmeler hem de iç siyasi belirsizlikler sonucunda dolar, TL karşısında %20 oranında değer kazanmış ve döviz kuru sepeti ise yaklaşık %24 oranında değerlenmiştir. Kurlarda yaşanan artış ile birlikte kur geçişkenliği neticesinde enflasyon 2013 Temmuz ayında %8,3 ile yılın en yüksek seviyesine gelmiştir. Enflasyon daha sonraları düşme eğilimine girse de yılsonunda %7,4 olarak gerçekleşerek %5 olan hedefin üzerine çıkmıştır (TÜSİAD, 2013: 22-24). 2014 yılı Mayıs ayında %9,7'ye kadar yükselerek, yılsonu beklentilerini çift hane yönünde oluşturan enflasyon, Aralık ayındaki düşüş ile birlikte 2014 yılsonunda %8,2 olarak gerçekleşmiştir (TÜSİAD, 2014: 21).

3. BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Krizlere Neden Olan Başlıca Bankacılık Sektörü Sorunları

3.1.1. Mevduat ve Kredilerin Yetersizliği

Türkiye’de 2001 yılına kadar mevduatların krediye dönüşme oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Bu oranın düşük seyretmesinde mevduatların önemli bir kısmının kamu kağıtlarına dönüşmesi, enflasyon ve kurdaki yükselme eğilimleri, yüksek faiz oranları, disponibiliteler, munzam karşılık ve TMSF kesintileri önemli rol oynamıştır (Coşkun ve öte., 2012: 32). Piyasaya sürülen yüksek getirili DİBS’ler ile bankalar geleneksel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak devleti fonlar hale gelmiştir (Toprak ve Demir, 2001: 5). 2001 yılında yaşanan krizin etkisiyle kredi hacmi reel olarak önemli oranda gerilemiştir. Kredi hacmindeki daralmayla birlikte piyasa risklerinin getirdiği kayıplar sonucunda özkaynaklar önemli ölçüde erozyona uğramıştır (Aydemir, 2004: 231). 2001 yılından sonra ise bankaların devlet tahvillerinden kredilere yönelmeleriyle birlikte kredilerin toplam aktifler içindeki payı artmıştır (Coşkun ve öte., 2012: 32).

Genel olarak Türk bankacılık sistemi mevduat bankacılığı yapan bir yapıya sahiptir. Bankaların fon kaynaklarının 2000 yılında %69’u, 2001 yılında ise %63’ü mevduattır. Ancak bu mevduatların yaklaşık %50’sini Döviz Tevdiat Hesabı yani yabancı para cinsinden mevduatlar oluşturmaktadır. Bu da bankaları kur ve faiz oranı riskine karşı ciddi şekilde duyarlı hale getirmiştir (Çolak, 2001: 17).

Türkiye’de yaşanan mevduat yetersizliğinin ortalama tasarruf eğiliminin düşüklüğünden ziyade milli gelir düzeyinin düşük olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda, Türkiye’de milli geliri artırarak tasarrufları, tasarrufları artırarak da mevduatları ve kredileri artırmak gerekmektedir (Toprak ve Demir, 2001: 5).

3.1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Oligopolistik Yapısı

Türk bankacılık sektörü, yetersiz rekabet ortamına sahip ve az sayıda bankanın egemen olduğu oligopolistik bir yapıdadır (Günel, 2001: 46).

Piyasaya giriş çıkış koşullarına yönelik yapılan yasal düzenlemelerin sorun çözmekten ziyade sorun yaratır özellikte olmasından dolayı, bankacılık sektörü finansal serbestleşme sürecinin ardından rekabetçi bir piyasa yapısına sahip olamamıştır (Çolak, 2001: 19). 1999 yılı verilerine göre 81 bankanın faaliyet gösterdiği sektörde, 62 ticaret bankası mevcuttur (Günel, 2001: 46).

Sektör içerisinde ilk beş bankanın toplam aktiflerdeki payı 1998 yılında %44 iken 2000 yılında %48'e 2001 yılında ise %56'ya yükselmiştir. Aynı eğilim toplam mevduat ve krediler için de geçerlidir (TBB, 2004: 22). Bu durumun en önemli nedenlerinin, kamu bankalarının toplam bankacılık sistemi içerisindeki payının yüksek olması ve ödeme güçlüğüne düşen bankaların Fon'a devredilmesi olduğu söylenebilir (Yetim ve Gülhan, 2005: 79).

Yeniden yapılandırma sürecinde, yalnızca banka sayısını azaltmamış, kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasını, özel kesim bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesini, TMSF'ye devredilen veya sistemden çıkarılan 21 bankanın tasfiye, satış, devir yoluyla çözüme kavuşturulmasını ve denetim ve gözetim altyapısının güçlendirilmesini de sağlamıştır. Bu süreç sonrası, kamu otoritesi eliyle bankacılık sektöründe oluşan aşırı kapasite eritilmiştir. Özel bankalar da birleşme ve devralma etkinliklerine girmişler ve böylece sektörde yoğunlaşma oranı artmıştır. 2009 yılında aktif büyüklüğü bakımından en büyük 5 bankanın sektör içerisindeki payı, 2001 yılına göre 6,7 puan artarak % 60,5'e yükselmiştir (Coşkun ve öte., 2012: 33). 2011 yılında ise bankacılık sektöründeki aktif yoğunlaşmasında ilk 5 bankanın ve ilk 10 bankanın toplam aktifler içindeki paylarında küçük çaplı bir azalma olmuştur. 2011 yılında, ilk 5 bankanın sektör aktif payı % 58,4, ilk 10 bankanın aktif payı % 83,1 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2011: 18).

3.1.3. Kamu Bankalarının Sektördeki Ağırlığı

Türk bankacılık sektöründe kamu bankalarının ağırlığı rekabeti olumsuz yönde etkilemektedir. Verimli bir şekilde çalışmayan ve ciddi görev zararları bulunan kamu bankaları sübvansede edilmektedir. Bu bankalar çoğunlukla kuruluş amaçları dışında kullanılabilen ve kamu

açıklarının finansmanı için DİBS satın almaya zorlanmaktadır. Ayrıca bu bankaların performanslarını etkileyen bir diğer husus da siyasi nedenlerden dolayı niteliksiz elemanlarla doldurulmalarıdır. Tüm bu etkenler kamu bankalarının bankacılık sisteminde yapısal bozukluklara yol açmalarına neden olmaktadır (Günel, 2001: 53).

2001 sonrası dönemde ise kamu bankalarının sayısı azaltılmıştır. Bununla birlikte bu bankaların siyasi otoriteden bağımsızlaşması ve diğer mevduat bankaları gibi özel sektöre ve daha da önemlisi devletin belirlediği öncelikli alanlara kredi sağlamaları 2001 sonrası yaşanan yüksek istikrarlı büyümenin temel nedenlerinden biridir.

3.1.4. Hükümet Müdahaleleri, Denetim Yetersizliği ve Yasal Altyapıdaki Zayıflıklar

Türkiye’de bankacılık sektörü 90’lı yıllar boyunca, temel fonksiyonu olan tasarruf sahiplerinden toplanan fonların kaynak ihtiyacı olan yatırımcılara aktarılmasını sağlamayı yerine getiremez hale gelmiştir. Bankacılık sektörünün bu duruma gelmesindeki en önemli etken kamu kesiminin aşırı kaynak talebidir. Düşük kur-yüksek faiz politikasının bir sonucu olarak bankalar, yurtdışından borçlanarak elde ettikleri dövizleri Türkiye’de bozdurmaya ve karşılığında aldıkları TL ile de yüksek getirili kamu kağıtları almaya yönelmişlerdir. Bunun sonucunda bankaların rolü değişirken, finans sisteminin yapısı bozulmuş ve özel kesimin de kaynak imkanları sınırlanmıştır (Günel, 2001: 50).

Bir diğer bankacılık sektörü sorunu da geçmiş dönemlerde ciddi ve etkin bir gözetim sisteminin kurulmamış olmasıdır. Gözetim sistemindeki yetersizlikler ile birlikte, bankalarda iç denetim ve risk yönetimi konularındaki yetersizlikler de önemli bir sorun olarak saptanmaktadır (Eriş, 2007: 7).

Türk bankacılık sektörü gelişmiş ülkelerde yaygın bir şekilde kullanılan mali hizmetler, risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmesine rağmen, mevzuatla ilgili altyapıdaki zayıflıklar ve ekonomik istikrarsızlıklar bu ürün ve hizmetlerden yararlanmayı zorlaştırmıştır. Örneğin, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesine olanak sağlayan 32 sayılı kararın 1989’da yürürlüğe

girmesine karşın, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ancak 1999 yılında yürürlüğe girebilmiş, BDDK ise 2001 yılında fiilen göreve başlayabilmiştir. Uluslararası sermaye hareketleri serbestleştirildiği halde doğrudan yatırıma yönelik yabancı sermaye girişleri, yatırımcıların önündeki bürokratik engeller nedeniyle çok düşük kalmıştır. Dolayısıyla ülkeye gelen sınırlı miktardaki sermaye de büyük oranda kısa vadeli portföy yatırımlarına yönelmiştir (Toprak ve Demir, 2001: 12).

3.1.5. Enflasyon

1980 yılı sonrası Türkiye ekonomisi için serbest piyasa mekanizmasına geçiş ve dışa açılma dönemi olmuştur. Ancak ülkemizde artan kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyon nedeniyle istikrarlı bir gelişme yaşanmamıştır. Yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar hem döviz kuru ve faiz riskini arttırmış hem de sektörün büyük ölçüde nakite dayanan özkaynaklarının enflasyon karşısında erimesine neden olmuştur (Aslan, 2003: 57).

Yüksek oranlı enflasyon döneminde bankaların nominal olarak artmış görünen karları reel olarak azalmakta ve özkaynaklarının reel değeri düşmektedir. Enflasyonist ortamda bankaların kaynak maliyetleri ve işletme giderleri artmaktadır. Bununla birlikte artan kredi faizleri de düşük riskli plasman fırsatlarını daraltmaktadır. Yüksek enflasyonun getirdiği bir diğer olumsuz gelişme de sorunlu kredilerdeki artıştır. Özellikle artan faiz yükü banka alacaklarının tahsili üzerinde daraltıcı etki yaratmaktadır (Aslan, 2003: 58).

Ayrıca enflasyon muhasebesi uygulanmadığından yüksek enflasyon ortamında çalışan bankaların karlılık performansının çok iyi olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte düşük karlılık neticesinde bankalar sorunlu krediler için yeterli karşılık ayıramamışlar ve sermayelerini güçlendirememişlerdir (TBB, 2002: 11-12).

3.1.6. Kredi Riski

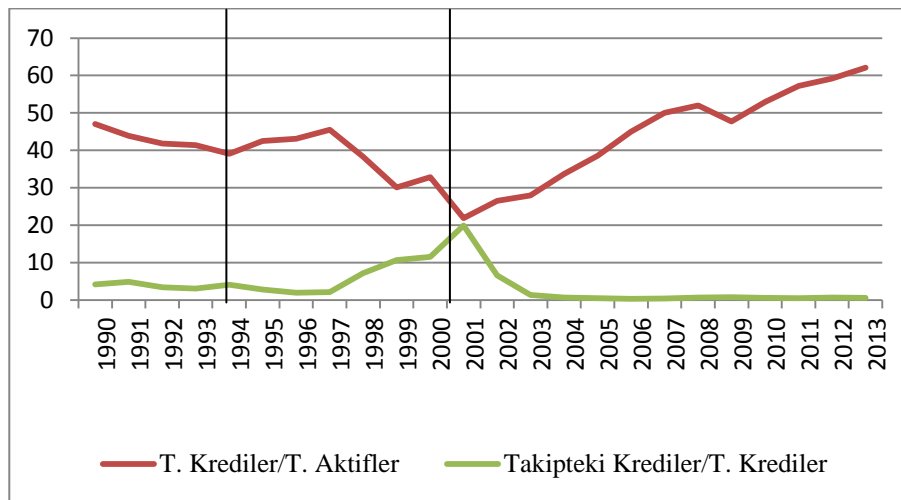
Kredilerin geri dönme olasılığının azalması ile birlikte takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı artmaktadır. Bu durumda, bankanın bilançosunda yer alan tahsili gecikmiş alacaklar kalemi bankacılık

krizlerinin göstergelerinden biridir. Tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranının artması kredi portföyünün kalitesinde bir bozulmaya ve dolayısıyla aktif kalitesinde bir bozukluğa neden olmaktadır (Aloğlu, 2005: 63).

Türkiye’de yıllardır süren yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizlik, bankacılık sisteminde problemlili kredilerin artmasına yol açmıştır. Sorunlu krediler ekonomik sistemdeki aksaklıklardan kaynaklanmakla birlikte, sağlam ve etkin bir kredi kontrol sisteminin bulunmamasından da kaynaklanmıştır (Gümüşlüoğlu, 2002).

Kredi riskinin artmasında etken olan bir diğer faktör de grup bankacılığıdır. Finansman bulmakta karşılaşılan sorunlar ve prestij sağlamak gibi amaçlarla bir çok holding grubu bankacılık faaliyetine girişmiştir. Genellikle inşaat, taahhüt, tekstil gibi alanlarda faaliyette bulunan bu holdinglere grup bankaları tarafından düşük faizli ve rasyonellikten uzak krediler açılmıştır. Ancak bu holdinglerin faaliyette buldukları sektörler nedeniyle ekonomik konjunktürden daha fazla etkilenmeleri neticesinde, grup bankasından sağlanan kredilerin geri ödenmeme riski de artırmıştır. Dolayısıyla, grup şirketlerinin riski bankaların riski haline gelmiştir ve bankaların yaşadığı kredi riskinin içinden çıkılmaz bir boyut kazanmasına neden olmuştur (Gümüşlüoğlu, 2002).

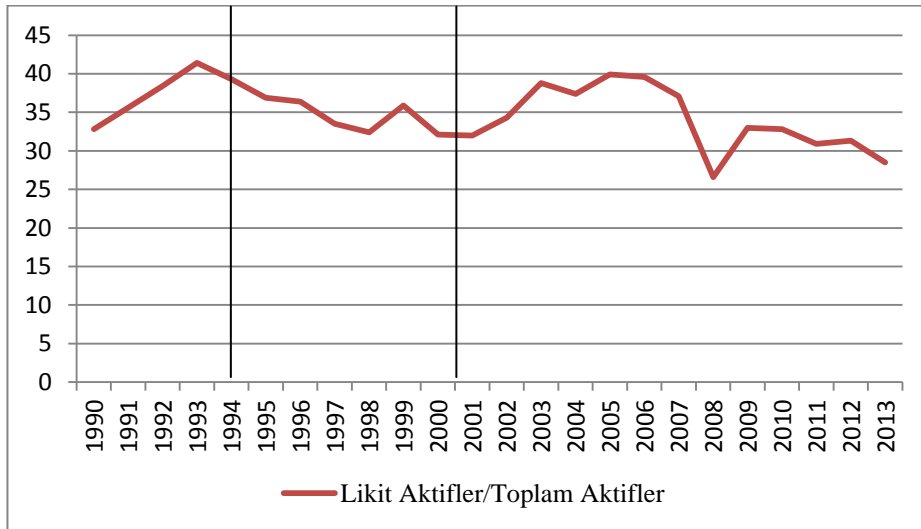

Şekil 3.18: Bankacılık Sistemi Kredi Rasyoları
Kaynak: TBB

Türk bankacılık sisteminde kredilerin toplam aktiflere oranı 1990 yılında %47'den 1994 yılında %39,1'e gerilemiştir. 1994 yılında toplam kredilerin içinde takipteki kredilerin payı da %4,1'e yükselmiştir. Kredilerin toplam aktiflere oranı 1997 yılında son dört yılın en yüksek değeri olan %45,5'e yükselmiş, daha sonraki dönemlerde yeniden düşüş eğilimine girerek kriz yılları olan 2000, 2001 yıllarında sırasıyla %32,8 ve %21,9 değerini almıştır. Toplam krediler içinde takipteki krediler, 2000 yılında %11,5'e, 2001 yılında ise son on yılın en yüksek değeri olan %19,9'a yükselmiştir. Krizin ardından ekonomide yaşanan gelişmeler, uygulamaya konulan yapısal reformlar ve kredi riskinin iyi yönetilmesiyle birlikte takipteki kredilerin payı gerilemiştir. Takipteki kredi oranı 2008 küresel kriziyle birlikte tekrar yükselişe geçse de 2001'deki krize kıyasla oldukça sınırlı bir artış göstermiştir (Tanınmış Yücememiş ve Sözer, 2011: 54).

3.1.7. Likidite Riski

Türkiye'de mevduat sahipleri kısa vadelere yönelirken, yatırım sahipleri yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizlik nedeniyle daha uzun vadeleri tercih etmektedir. Bu durum bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında uyumsuzluğa neden olmakla birlikte, bankaları likidite riskine daha duyarlı hale getirmektedir (Erçel, 1999: 3).

Şekil 3.2: Bankacılık Sistemi Likidite Rasyosu

Kaynak: TBB

1993 ve 1994 yıllarında likidite rasyosunun yüksek olmasının nedeni bankaların kaynaklarını daha çok bankalararası repo piyasasında

değerlendirmeleridir. 1994 yılındaki krizle birlikte bankaların repo yolu ile likit değerlerinde yaşadıkları hareketlilik azalırken, likit değerlerin toplam aktifler içindeki payı kamu bankalarındaki azalmanın da etkisi ile 1995 yılında %36,9'a ve 1996 yılında da %36,4'e gerilemiştir. Bu gerilemenin kaynağı, bankaların daha çok hisse senedi, özel sektör tahvilleri ve finansman bonoları gibi kıymetlerden oluşan diğer menkul kıymetlere yönelmeleridir. 2000 yılına gelindiğinde bankaların hükümetin para programına katkıda bulunmak amacıyla kamu kağıtlarına yöneldikleri görülmüştür. Nitekim risk yönetimi yapılmaksızın likidite ilkelerine aykırı gereğinden fazla kamu kağıdı bulundurmak 2000 yılında yaşanan krizin nedenleri arasında önemli bir yer tutmaktadır (Okay, 2002: 115-116).

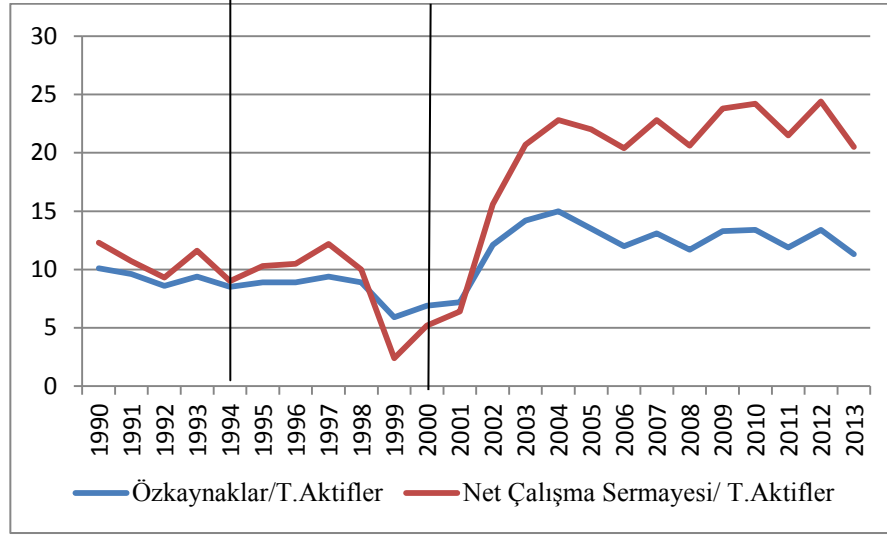
3.1.8. Sermaye Yeterliliği Riski

Yetersiz sermayeye sahip bir banka farklı şekillerde risk ile karşılaşabilir. İlkinde sermaye sabit kalırken aktifler artar ya da aktifler sermayeden daha hızlı artar. Burada problem, bankanın büyümesi nedeni ile sermayenin yetersiz kalmasından kaynaklanır. Banka bu durumda sermaye artırımına giderek, ya da riskli aktiflerin bir kısmını satarak yeterli sermaye oranını tekrar yakalayabilir. Bir diğer durumda aktifler sabit kalırken sermaye azalır ya da sermaye aktiflerden daha hızlı azalır. Bu durumda bankanın karşılaştığı risk çok daha ciddidir. Aktiflerin sabit kalmasına karşılık sermayenin azalmasının altında yatan neden zararlardır ve kötü yönetim, teknolojik gelişmelerin gerisinde kalma, pazar payının kaybı, kredi riski zararların temelini oluşturmaktadır (Okay, 2002: 118-119).

Özkaynak yeterliliği bir bankanın gücünü gösteren en önemli faktördür. Birçok ülkede çeşitli bankaların özkaynak yetersizliği ile karşı karşıya olduğu ve bu durum sistemik hale geldiğinde bankacılık kesiminde zafiyete yol açtığı bilinmektedir. Türkiye'de de geçmişten beri birçok bankanın özkaynak yetersizliği çektiği bilinen bir gerçektir (Güneş, 1999: 39).

1986-2000 yılları arası bankacılık sektörü toplam özkaynak/toplam aktif oranının en yüksek değeri %9,3 ile 1993 yılında gerçekleşmiştir. Bu oranın en düşük değeri ise 1999'da %5,2 olmuştur. Sektörün ödenmiş sermaye/toplam aktif oranı 1997'ye kadar %4'ün altında seyrederken

1997'den sonra bu oranda artış yaşanmıştır. Aynı dönemde toplam özkaynak/toplam aktif oranında ise belirgin bir azalma yaşanmıştır. Bu bağlamda Türk bankacılık sektörünün özkaynak yapısının oldukça zayıf olduğu görülmektedir (Toprak ve Demir, 2001: 3).

Şekil 19: Bankacılık Sistemi Sermaye Yeterliliği Rasyoları
Kaynak: TBB

Kasım 2000-Şubat 2001'de yaşanan krizlerin etkisiyle büyüyen zararlar banka sermayelerinin reel olarak erimesine yol açmıştır. Aralık 2000'de 10,7 milyar dolar olan özkaynaklar 2001'de 8,3 milyar dolara gerilemiştir. Özel sermayeli bankaların özkaynakları 10 milyar dolardan 3,6 milyar dolara düşmüştür (TBB, 2002: 11). 2001'den sonraki dönemde ise bu trend tersine dönmüş ve bankaların özkaynaklarında önemli pozitif gelişmeler yaşanmıştır.

3.1.9. Faiz Oranı Riski

Türk bankacılık sektöründe kısa vadeli faize duyarlı pasiflerin faize duyarlı aktifleri aşması durumunda, yabancı kaynaklar varlıklara göre daha kısa sürelerde yeniden fiyatlandırılmak zorundadır. Bu durum varlık ve yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki uyumsuzluk nedeniyle aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılığını artırmaktadır (Erçel, 1999: 4).

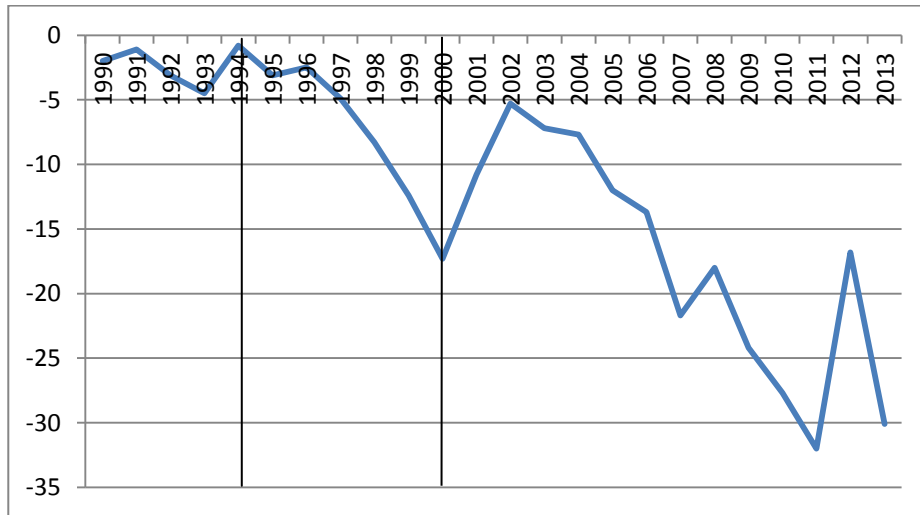
Faiz, bankacılık sektörünün sadece gelirlerinde değil maliyetlerinde de önemli bir yer tutar. Ülkemizde olduğu gibi enflasyonun ve dolayısıyla faizlerin yüksek oranlarda seyrettiği bir ülkede bankalar için faiz bir

belirsizlik faktörü olmaktadır. Enflasyonist bir ortamda bankalar faiz oranı riskine karşı çok daha duyarlıdır. Enflasyon nedeniyle bankaların faiz dışı gelir ve giderlerinde artış yaşanmaktadır. Her ikisinin de aynı oranlarda artması banka açısından bir zarara yol açmazken, giderlerdeki artışın gelirlerden daha fazla olması durumunda banka enflasyondan daha fazla etkilenmektedir. Bununla birlikte enflasyon oranındaki artışlar beklentileri kötü yönde etkileyerek faiz oranlarının yükselmesine yol açmaktadır (Okay, 2002: 106-107).

3.1.10. Kur Riski

Bankacılık sektörü 1994 krizinin yaşandığı dönem hariç 1990'lı yıllarda düşük kur-yüksek faiz uygulamaları neticesinde önemli kar marjı ile çalışmıştır. Bu dönemde döviz cinsinden kaynakların bir kısmı TL cinsinden kredilerde kullanılmıştır (Aslan, 2003: 64).

Ancak risksiz olarak kabul edilen devlet iç borçlanma senetleri gibi menkul kıymetlere yapılan yatırım, borcun geri ödenmesi aşamasında bazı temel riskleri de beraberinde getirmektedir. Yüksek enflasyonun ve olası siyasi istikrarsızlıkların yarattığı belirsizlik ortamında döviz pozisyon açığı bulunan bankalar, döviz pozisyonlarını iyi ayarlayamazlar ise büyük bir kur riski ile karşılaşmaktadırlar (Gümüşlüoğlu, 2002).

Şekil 3.4: Bilanço İçi Döviz Pozisyonu (Milyar Dolar)

Kaynak: TBB

1994 yılıyla birlikte bankalara döviz varlıklarının % 20'sine kadar açık pozisyonla çalışma imkanı tanınmış ve devlet, kamu finansman açıklarının

finansmanı amacıyla bankaları açık pozisyonda bulunmaya yöneltmiştir. Bankalar da bu %20'lik sınırın üzerinde açık pozisyon olarak sistemin temel aktörü olmuşlar ve yüksek düzeyde kur riski ile karşı karşıya kalmışlardır (Gümüşlüoğlu, 2002).

1994 krizinde bankacılık sektörü açık pozisyonlarının önemli bir etken olması bu konudaki düzenlemeleri gündeme getirmiştir. Ancak aradan geçen yıllarda mevcut düzenlemelerdeki esnekliklerden yararlanan bankalar döviz pozisyon açıklarını artırmışlardır. Yapılan düzenlemeler çerçevesinde dövize endeksli varlıkların da toplam döviz varlıkları içinde gösteriliyor olması söz konusu hesaplamayı risklerin gerçek boyutunu yansıtmaktan uzaklaştırmıştır. Döviz açık pozisyonu ile ilgili sınırlamaları etkin olmaktan uzaklaştıran en önemli unsur ise 1998 yılından itibaren bilanço dışı işlemlerin de hesaplama kapsamına alınmasıdır. Bankalar yüksek oranlardaki bilanço içi pozisyon açıklarını yasal sınırların altında tutabilmek amacıyla yapay olarak vadeli döviz alım işlemleri yapmış ve böylece yasal düzenlemelerden kaçınmıştır. Ayrıca bankalar iştiraklerini de kullanmışlar ve taşıdıkları riskleri bu kuruluşlara yükleyerek gizlemişlerdir (Ayan, 2007: 62-63).

1999 yılında uygulamaya konulan döviz kuruna bağlı enflasyonu düşürme politikası sonucunda döviz kurlarındaki oynaklığın azalmasıyla bankaların kaynak yapısı içerisinde yabancı para cinsinden fonlar ağırlık kazanmıştır (İpeker, 2002: 68). Uygulanan kur çıpası politikasına güvenen bankalar döviz cinsinden elde ettikleri fonları Türk Lirası cinsinden krediye dönüştürmüş ve DİBS satın almışlardır. Bu durum bankaların açık pozisyonlarını ve kur risklerini daha da artırmış ve açık pozisyonda bulunan birçok banka, Kasım 2000 krizinde yüksek faizle borçlanmak, Şubat 2001 krizinde de dalgalı kura geçilmesi nedeniyle yüksek kurdan döviz satın almak zorunda kalmıştır (Toprak ve Demir, 2001: 9).

3.2. Bankacılık Riskleri ile Krizler Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi

Asimetrik bilgilendirme ve bunun neden olduğu sistemik riskin banka krizlerinde merkezi bir rolü vardır. Buna bağlı olarak, bankacılık sistemine ciddi sorunlar yaratan risklerin; yani faiz oranı, kredi, likidite ve piyasa

risklerinin son yirmi yılda gerçekleşen tüm banka krizlerinin ana bileşenleri olduğu görülmektedir (Tunay, 2010:17).

Yapılan pek çok çalışma bu görüşü destekler niteliktedir. Örneğin; Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998), Hardy ve Pazarbaşıoğlu (1998), Davis ve Karim (2008) reel faiz oranları ve krizlerin ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Duttagupta ve Cashin (2008), Von Hagen ve Ho (2006) kur riskine dikkat çekerek aşırı değerli döviz kuru ile krizleri ilişkilendirmiştir. Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998), likiditenin banka başarısızlıklarında önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Bir çok ampirik çalışma hızlı yurt içi kredi büyümesinin bankacılık sektörünü savunmasız hale getirdiği görüşündedir (Hardy ve Pazarbaşıoğlu, 1998; Hutchison ve McDill, 1999; Eichengreen ve Arteta, 2000).

Aloğlu (2005)'ya göre Türkiye'de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin nedenlerine, gelişimine ve sonuçlarına bakıldığında bankacılık risklerinin büyük bir etkisi olduğu görülmektedir.

Özatay ve Sak (2003)'a göre ise kırılmalı bir bankacılık sistemi ve tetikleyen faktörler olmadan yüksek cari işlemler açığı ve Türk lirasının reel olarak değerlendirilmesi 2000-2001 krizinin ortaya çıkmasında tek başlarına yeterli değildir. Kriz öncesi dönemde bankacılık sisteminin risk birikimi vardır. Örneğin, para birimi ve vade uyumsuzluklarındaki artışın yanı sıra takipteki kredilerde de bir artış olmuştur. Dolayısıyla bankacılık sistemi sermaye çıkışlarına karşı son derece savunmasız hale gelmiştir. Ancak, risk birikimi bankacılık sistemi boyunca homojen değildir. Devlet bankaları faiz oranı riskine daha açık iken, özel bankalar kur riskine açıktırlar.

Türkiye'de bankacılık krizleri ve riskler ile ilgili doğrudan bir ampirik literatüre rastlanmamakla birlikte yapılan çalışmalar şöyledir;

Kılıç (2006), Türkiye'de, bankaların mali başarısızlıklarının öngörülmesine yönelik çok kriterli karar analizine dayanan bir erken uyarı modelinin tahmin edilmesini amaçladığı çalışmada, öncelikle mali başarısızlığın yaşanmasından bir yıl öncesi için, başarısız olan ve faaliyetini sürdüren bankaları birbirinden ayırt eden 10 rasyo (erken uyarı göstergesi) saptamıştır. Daha sonra, bu rasyoları çok kriterli karar analizine dayalı bir yaklaşım olan ELECTRE TRI modelinde kriter olarak kullanmış ve

bankaları bu modele göre sınıflandırmıştır. Çalışmanın sonucunda, tahmin edilen erken uyarı sisteminin uygulanması ile, mali başarısızlık sonucu gerçekleştirilen yeniden yapılandırma maliyetlerinden büyük oranda kaçınma şansının olduğu sonucuna varmıştır.

Ural ve Acar Balaylar (2007), finansal istikrarsızlık dönemlerini belirlemek ve krizleri öngörmek üzere baskı indeksleri kullanmışlar ve Türkiye için 1987-2007 dönemi aylık verileri ile yeni bir indeks türetmişlerdir. Yazarlar krizlerin toplumsal, politik, uluslararası vb. birçok etmenin karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıktığı ve ülkemizde mevcut ekonomik yapı çerçevesinde, makroekonomik değişkenler veri olarak alınarak, finansal sistemin temelini oluşturan bankacılık sektörünün mümkün olduğunca güçlü bir yapıya kavuşturulması gerektiği sonucuna varmışlardır.

Kurtaran Çelik (2010), çalışmasında bankaların finansal başarısızlıklarının öngörülmesine yönelik erken uyarı modelleri oluşturulmasını amaçlamıştır. Çalışmada, Diskriminant Analizi ve Yapay Sinir Ağları modellerinin tahmin güçleri karşılaştırılmıştır. Bu amaçla, 36 adet özel sermayeli ticaret bankasına ait finansal oranlar kullanılarak bankaların finansal başarısızlığa düşme olasılıkları 1 ve 2 yıl önceden ayrı ayrı tahmin edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, bir yıl öncesi için başarılı ve zarar eden bankaları en iyi tahmin eden model, %100 genel başarı oranı ile yapay sinir ağı modeli olurken, iki yıl öncesi için en iyi model, başarılı bankalar için %88,9 başarı oranı ile diskriminant analizi, zarar eden bankalar için %100'lük başarı oranı ile yapay sinir ağı modeli ve genel başarı ortalaması ise %91,7 ile diskriminant analizi modeli olmuştur.

Tunay (2010), 1986-2009 dönemini kapsayan üç aylık verileri kullanarak MARS (*multivariate adaptive regression splines*) yöntemi ile Türkiye'de olası bankacılık krizlerini öngörmekte kullanılabilecek bir erken uyarı modeli geliştirdiği çalışmasında, Türk bankacılık sisteminin kırılganlığının ve kriz oluşturma potansiyelinin büyük oranda yurtdışı kaynaklı değişkenlerden ileri geldiği sonucuna varmıştır.

Tuncel (2013), finansal sistemdeki asimetrik bilgi sorununun neden

olduğu bankacılık krizlerini incelediği çalışmasında bankaların faizlerin yükseldiği ortamda, asimetrik bilginin veri olduğu koşullarda giderek daha fazla riskli projelere kaynak aktararak aşırı risk üstlenme davranışına girebildikleri sonucuna varmıştır. Tuncel'e göre, bu durumda denetim ve gözetimin yetersiz olduğu ortamda risk alma davranışı sistematik hale gelmekte ve kırılganlaşan banka bilançoları herhangi bir makroekonomik şok karşısında sistemi saracak krizlere dönüőecek bireysel banka iflaslarının nedeni olmaktadır.

3.2.1. Model: Kriz Endeksi ve Açıklayıcı Değişkenler

Bankacılık krizlerinin başlangıç noktasını, süresini ve maliyetini belirlemedeki zorluklar nedeniyle iktisat literatürde genel kabul görmüş bir tanımı yoktur. Ayrıca bazı bankacılık verilerini elde etmede yaşanan sorunlar, bankacılık krizlerinin ampirik analizini güçleştirmektedir.

Banka mevduat verileri genel olarak çoğu ülke için mevcuttur ve bu nedenle banka hücumları ile bağlantılı krizleri belirlemek için kullanılabilir. Ancak birçok ülkenin banka aktif verilerindeki sorunlar nedeniyle aktif kalitesindeki bir düşüşün tetiklediği krizleri tespit etmek ise daha zordur. Bu kavramsal ve veri kısıtlamaları göz önüne alındığında, birçok araştırmacı, banka krizlerinin tarihlerini belirlemede ülkelerin bankacılık sistemleriyle ilgili uzmanlığa sahip gözlemcilerin değerlendirmelerine güvenme eğilimindedir (Bell ve Pain, 2000).

Böylece, banka krizleri genellikle, banka iflası, zorla kapatma, birleşme ya da finansal kuruluşlara devletin el koymas, bankalardan mevduatın çekilmesi, ya da bir ya da daha çok finansal kuruluşa devlet desteğinin arttırılması gibi bir çok olayın bileşimi esasıyla belirlenir ve tarihlendirilir. Diğer bir ifadeyle, banka krizlerinin zamanını saptamak genellikle olay eksenlidir (*event-based*) ve sıklıkla bankanın kayıpları ve devletin kurtarma paketleri ile ilgili mevcut olan rakamlar üzerine kurulur (Kaminsky ve Reinhart, 1999; Caprio ve Klingebiel, 1996, 1999; Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998, 2005; Glick ve Hutchison, 1999; Laeven ve Valencia, 2008, 2010, 2013).

Ancak, bu tarihlendirme yönteminin birçok eksik ve problemlili yönü

mevcuttur. Boyd ve öte. (2009)'nin belirttiği gibi her şeyden önce bu yöntem, bankacılık problemlerine yönelik devlet müdahaleleriyle ilgili bilgi gerektirir ve banka düzenleyicileri ile merkez bankalarından alınan bilgilere dayalıdır. Bu yüzden, olay eksenli banka krizi değişkenleri (kriz endeksleri), karşılaşılan bir krize yönelik devlet müdahalesini etkili bir şekilde ölçmekte fakat bankacılık sistemine yönelik olumsuz bir şokun başlangıcını ya da süresini ölçememektedir. Sonuç olarak, bu endeksler muhtemelen banka krizlerini çok geç veya çok erken tespit edeceklerdir (Von Hagen ve Ho, 2007). Dahası, bankalara yapılan devlet müdahalesinin yeterince “büyük” olup olmadığına karar vermek için çok az objektif standart mevcut olduğundan, banka krizlerinin zamanını tam olarak tespit etmek oldukça zordur (Van Hagen ve Ho, 2007). Ayrıca, olay eksenli yöntem krizleri ancak piyasa etkinliklerini harekete geçirecek kadar ciddi olduğunda belirler. Hızlı düzeltici politikalar tarafından başarılı bir şekilde kontrol altına alınan krizler ise ihmal edilirler.

Banka krizinin herkes tarafından kabul edilen bir tanımı bulunmadığından 1990'ların ortalarından bu yana ampirik çalışmalarda çeşitli tanımlar kullanılmaktadır. Lindgren ve öte. (1996)'e göre sistemik banka krizleri banka hücumlarına, bankanın çöküp çökmediğine ya da geniş ölçekli devlet müdahalesinin görülüp görülmediğine bağlı olarak sınıflandırılır.

Caprio and Klingebiel (1996, 1999) banka krizinin bankaların borç ödeme gücüyle (*solvency*) ilgili olan yanına odaklanmakta ve sistemik bir krizi banka sermayesinin tamamının ya da tamamına yakınının tükendiği bir durum olarak tanımlamaktadır. Ne var ki, banka sermayesinin tükenişi üzerinde sayısal bir limit ve bunun bir banka sistemi üzerindeki derecesi Lindgren ve öte. (1996)'de olduğu gibi belirlenmemiştir. Böylece bu sınıflandırma daha çok, bir kriz durumunda denetleyici kaynaklara ve devlet tedbirlerine dayanır (Boyd ve öte., 2009).

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998) bankacılık krizini; büyük ölçekli kamulaştırmalar, acil önlemler (banka tatilleri gibi), kurtarma operasyonlarının maliyetinin GSYH'nin en az %2'sine ulaşması, takipteki kredilerin toplam aktiflere oranının %10'a ulaşması durumlarından en az

birine sahip olunması olarak tanımlamışlardır.

Kaminsky ve Reinhart (1999), bankacılık krizini tanımlamak için iki ölçüt kullanmaktadırlar. Onlara göre;

- Bankaların birleştirilmesi, kapatılması ya da bir veya daha fazla finansal kurumun devlet tarafından devralınması durumunda,

- Hiçbir kapatılma, birleştirilme ya da devlet tarafından devralınmanın olmadığı ancak önemli bir finans kurumuna ya da kurumlarına büyük ölçekli devlet yardımının yapılması durumunda bankacılık krizi ortaya çıkmaktadır.

Laeven ve Valencia (2010), bankacılık krizini ciddi banka hücumları, bankacılık sistemi kayıpları ve banka tasfiyeleri gibi finansal sorunların olması ve bankacılık sistemindeki önemli kayıplara karşı ciddi kamusal müdahalelerin olması şeklinde tanımlarlar. Yazarlar aşağıdaki altı önlemden en az üçünün kullanılması halinde bankacılık sektörüne yönelik politika müdahalelerini önemli olarak kabul etmektedirler;

- 1) Mevduatların dondurulması veya banka tatilleri,
- 2) Önemli banka kamulaştırmaları,
- 3) Banka yeniden yapılandırma maliyetleri (GSYH'nin en az %3'ü),
- 4) Geniş likidite desteği (mevduatların ve yerleşik olmayanlara borçların %5'i),
- 5) Önemli garantilerin devreye sokulması,
- 6) Ciddi varlık alımları (en azından GSYH'nin %5'i).

Krizin tanımı ampirik çalışmalarda farklılık gösterdiğinden bankacılık krizlerinin tarihlerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Eichengreen ve Arteta (2002), Davis ve Karim (2008), ve Boyd ve öte. (2009) bankacılık krizlerinin tarihini saptamada yukarıda bahsi geçen farklı kriterleri kullanarak, kriz tarihleri saptamaya çalıştıklarında önemli tutarsızlıklar tespit etmişlerdir. Örneğin Boyd ve öte. (2009) sadece %24,5 ile %49,5 arasındaki krizlerin yaygın olarak bu farklı kriz tanımlarıyla belirtildiğini göstermişlerdir. Böylece, Boyd ve öte. (2009) bankacılık krizlerinin sınıflandırılmasına dair bu yaygın farklılıkların, geniş çaplı bir ampirik literatürden elde edilen bir çok sonucun doğruluğuna ya da

karşılaştırılabilirliğine dair ciddi şüphe uyandırdığı sonucuna varmışlardır. Bu sorun ayrıca, banka krizlerinin önemli göstergeleri açısından uygulamalı çalışmaları da etkilemektedir, ve böylece ekonometrik sonuçların yorumlanmasını da zorlaştırmaktadır.

Bu sebeple, Kibritçioğlu (2003), Von Hagen ve Ho (2003, 2007), Arı (2010, 2012), ve Arı ve Cergibozan (2014, 2016) gibi bazı iktisatçılar döviz krizi endekslerinden esinlenerek, banka krizlerin zamanını saptamada bankacılık ya da finansal kriz endeksleri geliştirmişlerdir. Örneğin Kibritçioğlu (2003) bankanın özel sektöre açtığı krediler, banka yabancı para yükümlülükleri ve banka mevduatlarındaki değişimlerin ağırlıklı ortalamasını alarak bir ‘bankacılık sektörü kırılma endeksi’ oluşturmuştur. Von Hagen ve Ho (2003) ile Çeşmeci ve Önder (2008), merkez bankasının bankalara açtığı kredilerin toplam banka mevduatları içindeki payı ve kısa vadeli reel faiz oranındaki değişikliklerden oluşan bir ‘para piyasası baskı endeksi’ oluşturmuşlardır. Kibritçioğlu’ndan (2003) ilham alarak Arı ve Dağtekin (2007, 2008) ile Arı (2010, 2012) özel sektöre verilen banka kredileri, bankacılık sektöründeki yabancı para yükümlülükler ve banka mevduatlarındaki değişimlerin ağırlıklı ortalamasından oluşan bir ‘finansal kırılma endeksi’ oluşturmuşlardır. Endeks bileşenlerinin hepsi, dalgalanmaları (volatilite) eşitlemek ve böylece bileşenlerden birinin endekse hakim olma ihtimalinden kaçınmak için kendi standart sapmalarının tersi ile ağırlıklandırılır. Bunun yanısıra, döviz krizi endekslerinde olduğu gibi, endeks standart sapması ve ortalaması üzerinden belli eşik değerler belirlenir. Endeksin bu belirlenen eşik değeri aşması durumunda krizin patlak verdiği kabul edilirken, aksi durumda kriz olmadığı ifade edilir. Bir diğer ifadeyle krizin ortaya çıktığı durumda kriz endeksi 1 değerini, aksi takdirde 0 değeri alan ikili bir değişkene dönüşür.

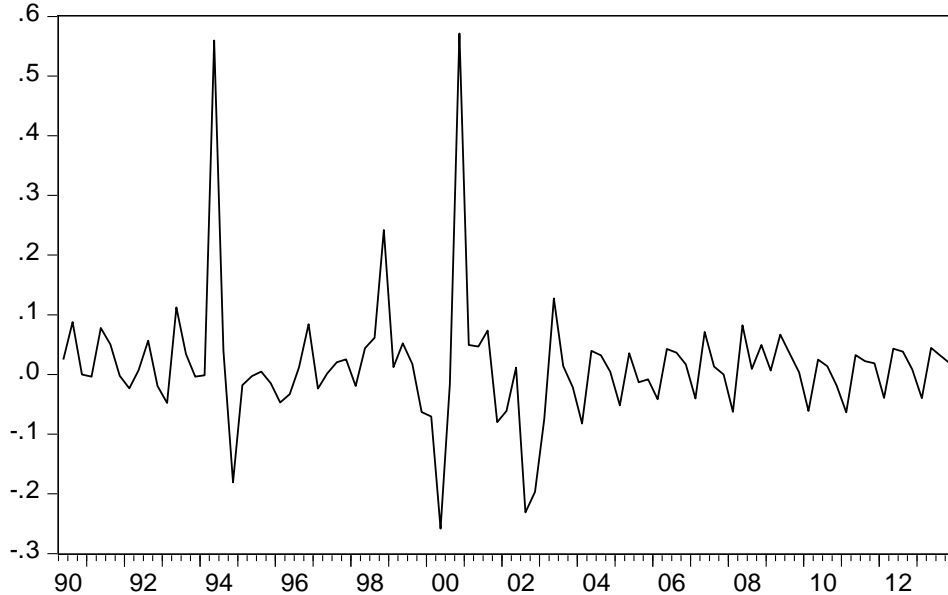
Biz de bu çalışmamızda Arı ve Cergibozan (2014 ve 2016)’ın bankacılık krizi değişkenini kullanacağız.

Endeks, bankaların sorunlu (geri dönmeyen) kredilerinin toplam krediler içindeki payındaki değişimin, banka yabancı para mevduatlarının (döviz tevdiat hesapları) bankaların toplam mevduatları içindeki payındaki

değişimin ve banka karının bankaların özsermayesi içindeki payındaki değişimin ağırlıklı ortalaması olarak oluşturulmuştur. Çünkü bireyler ve/veya şirketler, kötüye giden ekonomik koşullar nedeniyle, krediyi ya da faiz tutarını geri ödeyemediği için banka krizleri öncesinde ve esnasında sık sık gözlemlendiği üzere banka sorunlu kredileri önemli bir artış gösterir; mevduat sahipleri bankaların iflas edeceğini düşündüklerinden bankalara hücum ederler mevduatlarını geri çekerler ya da ulusal para mevduatlarını döviz mevduatına çevirirler ve kriz öncesi ve kriz anında bankalar ciddi maddi zarara uğrarlar.

$$IFF_t = \frac{1}{\sigma_{NPL/TL}} \Delta(NPL/TL)_t + \frac{1}{\sigma_{PR/OE}} \Delta(PR/OE)_t + \frac{1}{\sigma_{FD/TD}} \Delta(FD/TD)_t \quad (1)$$

Burada NPL/TL bankaların geri dönmeyen kredilerinin toplam krediler içindeki payını, PR/OE banka karının bankaların özsermayesi içindeki payını, FD/TD banka yabancı para mevduatlarının bankaların toplam mevduatları içindeki payını, $\sigma_{NPL/TL}$, $\sigma_{PR/OE}$, $\sigma_{FD/TD}$ endeks bileşenlerinin standart sapmalarını simgelemektedir.

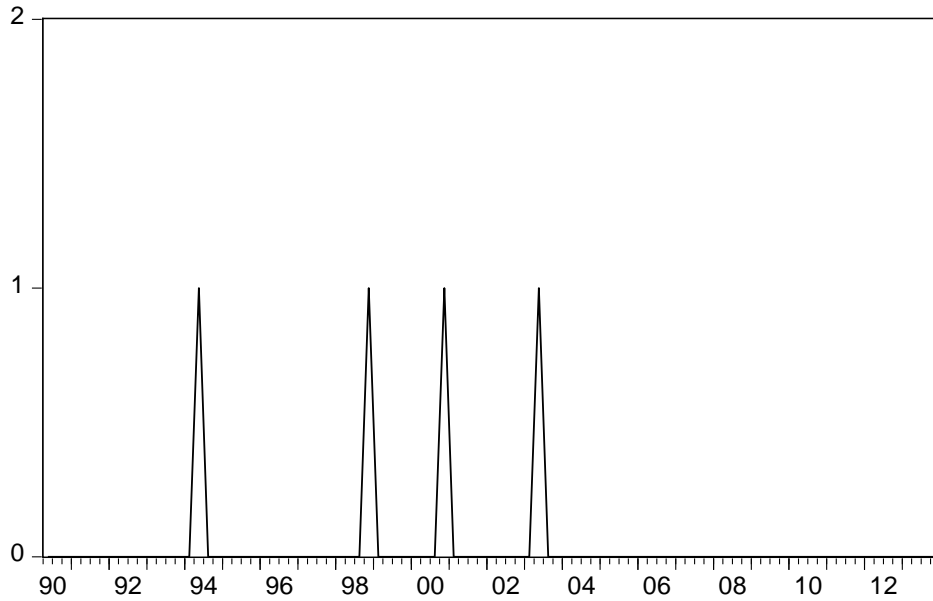
Şekil 20: Bankacılık Kriz Endeksi

Şekil 3.5'de kriz değişkenimiz bankacılık kriz dönemlerini göstermektedir. Kriz dönemleri 1994 - 2. Çeyrek, 1998 - 4. Çeyrek, 2000 -

4. Çeyrek ve 2003 - 3. Çeyrek olarak belirlenmiştir. Türkiye ekonomisinin geçmiş dönemlerine bakıldığında bu dönemlerde bankacılık sektöründe ciddi sıkıntıların yaşandığı görülmektedir. 1994 finansal krizinde üç banka batmış, 1998 döneminde küçük ölçekli birçok banka TMSF'ye devredilmiştir. Aynı şekilde 2000 yılında yaşanan kriz bankacılık sektöründe ciddi tahribatlar yaratmıştır ve 2001'in 2. Çeyreğine kadar sürmüştür. 2003 yılının 3. Çeyreği ise İmar Bankası'nın TMSF'ye devredildiği bir dönem olmuştur. Bu bağlamda kriz değişkenimiz 1990'dan itibaren kriz dönemlerini başarılı bir şekilde göstermektedir.

Bu çalışmada kriz değişkeni ikili değişkene çevrilmiştir. Bunun için denklem 2'de görüldüğü üzere, endeksin 1 standart sapma ve ortalamayı aşması eşik değer olarak tanımlanmıştır. Endeksin bu eşik değeri aştığı durumlar da kriz dönemi olarak tanımlanmış ve endeks 1 değerini almıştır. Endeksin bu eşik değerinin altında kaldığı durumlar ise kriz olmayan (sakin) dönem olarak ifade edilmiş ve endeks 0 değerini almıştır. Şekil 3.6'da görülen ikili değişkene dönüştürülmüş kriz endeksi dört kriz dönemi belirlemiştir.

$$C_t = \begin{cases} 1 & \text{if } IFF_t > 1 \times \sigma_{IFF} + \mu_{IFF} \\ 0 & \text{diger durumda} \end{cases} \quad (2)$$

Şekil 21: İkili Değişkene Dönüştürülmüş Bankacılık Kriz Endeksi

Tablo 3.1 ise endeks hakkında daha fazla bilgi vermektedir. Bu

bağlamda endeksin aldığı ortalama, minimum ve maximum değerler verilmekte ve diğer tanımlayıcı istatistikler gösterilmektedir.

Tablo 3.1: Bağımlı Değişken İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	IFF
Mean	0.013987
Median	0.011540
Maximum	0.571087
Minimum	-0.258328
Std. Dev.	0.105620
Skewness	2.661220
Kurtosis	17.36675
Jarque-Bera	929.1475
Probability	0.000000
Sum	1.328746
Sum Sq. Dev.	1.048632
Observations	95

Türkiye’deki bankacılık krizlerinin sebeplerini ortaya koyabilmek adına farklı makro ve mikro açıklayıcı değişkenler ekonometrik analize dahil edilmiştir. Bu değişkenlerin nereden alındığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Ayrıca bu değişkenlerin neden ve nasıl bankacılık krizlerine yol açabileceği de detaylı olarak aşağıda açıklanmaktadır.

Tablo 3.2: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Tanım	Kaynak
BLib to CB/BTLiab	TCMB’nin Bankalara Açtığı Krediler/Bankaların Toplam Yükümlülükleri	TCMB
BRes/BTAsset	Banka Rezervleri/Bankaların Toplam Varlıkları	TCMB
BFXAsset/BFXLiab	Bankaların Yabancı Para Varlıkları/Bankaların Yabancı Para Yükümlülükleri	TCMB
BDDK	Bankacılık Sektörü Denetim Mekanizması	Yazarın kendi hesaplaması
Rer	Reel Kurdaki Değişim	IMF
Budget/GDP	Bütçe Dengesi/GSYH	IMF
Inf	Enflasyon Oranı	IMF
IRate	Faiz Oranı	IMF

TCMB’nin Bankalara Açtığı Krediler/Bankaların Toplam Yükümlülükleri: Bu orandaki bir artış bankacılık sisteminin likidite ihtiyacının arttığı manasına gelebileceği gibi, sistemdeki zayıf bankaları kurtarmaya yönelik de olabileceğinden finansal zayıflığı belirtmektedir. Bir

nevi merkez bankasının son borç verme mercii olma rolüne atf yapan bu orandaki artış kriz olasılığının artması olarak kabul edilebilir.

Banka Rezervleri/Bankaların Toplam Varlıkları: Bankaların serbest (disponibilite) ve zorunlu rezervlerinin toplamından oluşan banka rezervlerinin bankaların toplam aktiflerine oranı, kabaca sermaye yeterlilik rasyosu sayılabilir ve bu oran banka hücumları karşısında bankacılık sisteminin sağlam olup olmadığını göstermektedir. Bankacılık sistemi likit olduğunda olumsuz makroekonomik şokların krizlere yol açma ihtimali daha düşüktür.

Bankaların Yabancı Para Varlıkları/Bankaların Yabancı Para Yükümlülükleri: Bu oran bankaların döviz pozisyonunu göstermektedir. Eğer bankaların yükümlülükleri varlıklarından fazla ise bu durumda ciddi oranda kur riski ile karşı karşıyadırlar. Açık pozisyona sahip bir banka kurdaki artış ile ciddi oranda zarar edebilir ve bu durum krizlere yol açabilir.

Bankacılık Sektörü Denetim Mekanizması: Etkin bir bankacılık denetim mekanizması bankaların alacağı riskleri azaltacağından banka kriz olasılığını da düşürecektir. Türkiye’de etkin bir bankacılık denetim ve düzenleme mekanizması 2001 Mayısından itibaren yürürlüğe girmiştir. Eylül 2000’de kurulan BDDK’ya 2001 Mayısında Başkan atanmış ve siyasi otoriteden bağımsız hale getirilmiştir. Bu tarihe kadar bankaların denetimi TCMB ve Hazine arasında paylaşılmış, bu iki başlı denetim sistemi etkin bir denetim sağlayamamıştır. Özellikle 1990’lı yıllarda artan siyasi istikrarsızlık ve yolsuzluklarla birlikte yeni banka kurmak kolaylaşmış, 1994 krizi neticesinde uygulamaya sokulan 100% mevduat garantisi de bankaların risk iştahını körüklemiştir. Bu dönem içinde (1990-2001) batan banka sayısı 25’i aşmıştır. 2001 krizi sonrası bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve aktif hale gelen BDDK ile birlikte Türkiye’de finansal istikrarın sağlandığını iddia edebiliriz. 2008 küresel finansal krizinin Türk bankacılık sektörünü etkilememesi de bunun bir göstergesidir. Bu çerçevede denetim mekanizması etkisini gösterebilmek adına bir *dummy* değişken oluşturulmuştur.

Reel Kurdaki Değişim: Reel kur $RER = (NER * CPIUS) / CPITR$ olarak hesaplanmaktadır. NER burada nominal \$/TL ikili kurunu, CPIUS Amerika

tüketici fiyatları endeksini ve CPITR Türkiye tüketici fiyatları endeksini ifade etmektedir. Reel kurdaki artış bir diğer ifadeyle ulusal paranın değerindeki ani düşüşler bankaların kazancını azaltarak krizlere neden olabilir. Bankaların varlık ve yükümlülükleri arasında para birimi ya da vade uyumsuzluğu olması durumunda döviz kurlarındaki ani değişimler kriz olasılığını daha da arttırmaktadır.

Bütçe Dengesi/GSYH: Basitçe kamunun gelirlerinin giderleri karşılayamaması olarak tanımlanan bütçe açıkları ulusal tasarrufları azaltarak yüksek enflasyon ve faiz oranlarına yol açabileceğinden bankacılık kriz riskini arttırmaktadır.

Enflasyon Oranı: Yüksek enflasyonun hem reel hem de finansal sektör üzerinde olumsuz etkileri vardır. Yüksek enflasyon banka varlıklarının değerini aşındırır; gelecekle ilgili belirsizlikleri arttırdığından gerek bankaların gerekse de yatırımcıların kısa vadeye odaklanmalarına neden olur. Bu durumun yarattığı en önemli problem de kredi dağılımının bozulması ve geri dönmeyen kredilerin artmasıdır. Bu sebeple yüksek enflasyon kriz olasılığını arttırmaktadır.

Faiz Oranı: Faiz, bankacılık sektörünün gelir ve maliyetlerinde önemli bir yer tutar. Zaten temel işlevi kısa vadeli mevduatları uzun vadeli kredilere dönüştürmek olan bankacılık sektörü önemli bir vade uyumsuzluğu riski taşımaktadır. Bu faiz riski özellikle de enflasyonun ve dolayısıyla faizlerin yüksek oranlarda seyrettiği bir ülkede bankalar için çok daha ciddi olmaktadır.

Açıklayıcı değişkenleri açıkladıktan sonra, ilk başta bu değişkenler için tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Tablo 3.3'de ortalama, minimum ve maximum değerler ile diğer tanımlayıcı istatistiklere yer verilmektedir.

Tablo 3.3: Açıklayıcı Değişkenler İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	BDDK	BFXAsset/ BFXLiab	BLiabtoCB/ BTLiab	BRes/BTAsset	Budget/GDP	Inf	IRate	Rer
Mean	0.536842	98.00040	1.904445	8.079244	-4.745426	43.32364	46.96112	2.320399
Median	1.000000	89.38624	1.690329	7.750390	-3.830813	42.31555	46.35333	2.447811
Maximum	1.000000	266.7471	11.70732	12.17575	-0.612165	123.6981	128.2933	4.052226
Minimum	0.000000	24.02479	0.012996	5.269774	-12.81737	4.344287	12.13000	1.388943
Std. Dev.	0.501286	43.19430	1.904234	1.651978	3.172802	34.13381	27.34675	0.621643
Skewness	-0.147770	0.802737	1.828551	0.713342	-0.906835	0.351255	0.307373	0.278528
Kurtosis	1.021836	4.534613	8.970575	2.624785	2.932521	1.863276	1.954574	2.224474
Jarque-Bera	15.83522	19.52480	194.0461	8.614188	13.03855	7.068243	5.822028	3.609017
Probability	0.000364	0.000058	0.000000	0.013473	0.001475	0.029184	0.054421	0.164555
Sum	51.00000	9310.038	180.9223	767.5282	-450.8155	4115.746	4461.307	220.4379
Sum Sq. Dev.	23.62105	175380.2	340.8541	256.5288	946.2671	109521.0	70297.42	36.32541
Observations	95	95	95	95	95	95	95	95

Tablo 3.4: Korelasyon Matrisi

	BDDK	BFXAsset/ BFXLiab	BLiabtoC/ BTLiab	BRes/ BTAsset	Budget/ GDP	Inf	IRate	Rer
BDDK	1.000000	-0.550855	-0.088030	-0.252896	0.063193	-0.865022	-0.827873	-0.631592
BFXAsset/ BFXLiab	-0.550855	1.000000	-0.260514	0.159777	-0.105656	0.700946	0.607744	0.557139
BLiabtoCB/ BTLiab	-0.088030	-0.260514	1.000000	0.033541	-0.099190	-0.067994	0.032461	0.071268
Bres/ BTAsset	-0.252896	0.159777	0.033541	1.000000	0.570654	0.184499	0.052223	-0.050337
Budget/ GDP	0.063193	-0.105656	-0.099190	0.570654	1.000000	-0.262303	-0.357337	-0.601328
Inf	-0.865022	0.700946	-0.067994	0.184499	-0.262303	1.000000	0.917552	0.818080
Irate	-0.827873	0.607744	0.032461	0.052223	-0.357337	0.917552	1.000000	0.867426
Rer	-0.631592	0.557139	0.071268	-0.050337	-0.601328	0.818080	0.867426	1.000000

Tablo 3.4'te görüldüğü üzere bu açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek amaçlı korelasyon matrisine yer verilmiştir. Bu çerçevede BDDK değişkeninin gerek enflasyon gerekse de faiz oranı değişkenleriyle yüksek korelasyona sahip olduğu gözlenmektedir. Diğer yandan enflasyon değişkeninin bankaların açık pozisyonunu gösteren değişkenle, faiz oranı ve reel döviz kuru değişkenleriyle de yüksek korelasyona sahip olduğu görülmektedir. Son olarak faiz oranı ile reel döviz kuru değişkenleri arasında da yüksek korelasyon mevcuttur.

3.2.2. Veri ve Metodoloji

Çalışmada mevduat bankalarının 1990Q1-2013Q4 dönemi üçer aylık bilançolarından elde edilen 3 adet rasyo, denetim mekanizmasını gösteren bir dummy değişken ve 4 adet makroekonomik veri kullanılmıştır. Veriler

TCMB ve IMF'nin elektronik veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir.

Çalışmada analiz yöntemi olarak Logit model kullanılmıştır. İki uçlu bağımlı değişken (bir ya da sıfır veya kriz olur ya da olmaz) ile birçok açıklayıcı değişken arasındaki ihtimal ilişkisini tahmin eden model, hangi değişkenin tahmin edici gücü olduğunu ve ayrıca gelecekteki kriz ihtimalini de göstermektedir (Erekoğlu ve Bilgili, 2005) Logit modeller açıklayıcı değişkenlerin birlikte ele alınarak tahmin edildiği çok değişkenli yaklaşımlardır. Bu modelin en önemli avantajı, farklı değişkenler arasındaki korelasyonların gözetilmesi ve açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel anlamlılıklarının kolay test edilmesidir (Altınöz, 2012: 195).

Modelin bir diğer avantajı ise model sonucunda elde edilen bütün bilgilerin yorumlanması son derece kolay olan bir tabloda toplanabilmesidir. Bununla birlikte, yaklaşım bütün değişkenleri bir arada ele almakta ve her bir göstergenin modele marjinal katkısını gösterebilmektedir. Son olarak ise logit modeller, standart ekonometri programları yardımıyla kolaylıkla tahmin edilebilmektedir

Modelin avantajlarının yanında dezavantajları da vardır. bunlardan ilki, model sonucunda anlamlı kabul edilen değişkenlerin bireysel etkinliğine göre bir sıralamaya gidilememesidir. Bunun sonucu olarak, bir değişkenin krizi öngörmeye ne kadar etkin olduğu veya ne kadar yanlış sinyal gönderme olasılığı olduğu soruları cevapsız kalmaktadır. İkinci olarak, kriz oluşumunun olasılığına ilişkin bilgi içerdiği bilinmesine rağmen, bir gösterge hakkında niteliksel tanımlamalar yapılamamaktadır. Üçüncü olarak, logit modeller göstergelerin normal veya trend seviyelerinden sapma derecelerine ilişkin bilgi vermemektedir (Özdemir, 2007: 82).

Logit model için tercih olasılıkları,

$$P_i = F(X_i' \beta) = F(l_i) \quad (3)$$

$F(\cdot)$, lojistik rassal bir değişkenin birikimli dağılımıdır ve şöyle formüle edilir:

$$P_i = F(X_i' \beta) = 1 / 1 + e^{-x_i' \beta} \quad (4)$$

l_i eksi sonsuz ile artı sonsuz arasında değer alırken π_i ise 0 ile 1 arasında değer alır. π_i ile l_i arasında doğrusal olmayan bir ilişki mevcuttur (Altunöz, 2012: 194).

Tablo 3.5: Birim Kök Testi Sonuçları

ADF Birim Kök Testi		
Değişkenler	T-statistic	T-statistic
	(Seviye)	(İlk Fark)
BDDK	-1.066794	-9.643651***
BFXAsset/BFXLiab	-1.899735	-10.17688***
BLiab to CB/BTLiab	3.828247***	-9.288664***
BRes/BTAsset	-2.171215	-10.40480***
Budget/GDP	-2.180190	-2.583494*
Inf	-0.458141	-7.898596***
IRate	-1.582072	-8.810102***
Rer	-1.622759	-9.479119***

Model analizine geçmeden önce değişkenlerin durağan olup olmadıkları test edilmiştir. Değişkenlerin durağanlıklarının test edilmesinde Augmented Dickey-Fuller testi kullanılmıştır. Test sonuçlarından görüldüğü üzere genelde değişkenler seviyede anlamlı değildirler. Ancak ilk farkları alındığında anlamlı hale gelmektedirler. Dolayısıyla değişkenler modele sokulurken ilk farkları alınmış halleri kullanılmıştır.

3.2.3. Tahmin Sonuçları ve Öngörü Performansı

Aşağıdaki tabloda Logit modeli tahmin sonuçları yer almaktadır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin çoğu anlamlı ve doğru işaretlidir. Sonuçlarda anlamsız çıkan değişkenler de mevcuttur. Enflasyon, BRes/BTAsset ve BFXAsset/BFXLiab istatistiki olarak anlamsız çıkan değişkenlerdir. Ancak her şeye rağmen doğru işaretlidirler ve özellikle enflasyon ile BRes/BTAsset %13 seviyesinde anlamlıdır. Beklenen sonucu vermeyen değişkenler ise BFXAsset/BFXLiab ile Budget/GDP'dir.

Budget/GDP işareti ve istatistiki olarak anlamlılığı düzgün olmayan tek değişkendir.

Tablo 3.6: Model Sonuçları

Dependent Variable: IFF>1sd+mean

Method: ML - Binary Logit (Quadratic hill climbing)

Sample (adjusted): 1990Q3 2013Q4

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
C	-13.97008	5.870031	-2.379899	0.0173
D(IRate)	0.177518	0.070762	2.508675	0.0121
D(Rer)	11.94762	6.747517	1.770670	0.0766
D(Budget/GDP)	5.204135	3.929448	1.577274	0.1947
D(Inf)	~~0.2937188~~	~~0.1192707~~	~~-1.5524170~~	~~0.1275~~
D(BLiab to CB/BTLiab)	1.139205	0.644596	1.767317	0.0772
D(BRes/BTAsset)	-1.163417	0.783985	-1.483978	0.1378
D(BFXAsset/BFXLiab)	-0.134836	0.146902	-0.917862	0.3587
D(BDDK)	-2.649539	1.413386	-0.187460	0.1013
McFadden R-squared	0.833550	Mean dependent var	0.042553	
S.D. dependent var	0.202930	S.E. of regression	0.102582	
Akaike info criterion	0.164965	Sum squared resid	0.936550	
Schwarz criterion	0.300247	Log likelihood	-2.753362	
Hannan-Quinn criter.	0.219609	Deviance	5.506723	
Restr. deviance	33.08332	Restr. log likelihood	-16.54166	
LR statistic	27.57660	Avg. log likelihood	-0.029291	
Prob(LR statistic)	0.000015			
Obs with Dep=0	90	Total obs	94	
Obs with Dep=1	4			

Model sonuçlarına göre faiz oranlarındaki artışlar ciddi bir bankacılık krizi göstergesidir. Bu durum aktif ve pasifleri arasında vade uyumsuzluğu olan bankaların ciddi oranda zarar etmesine yol açarak krizlere sebebiyet vermektedir. Aynı şekilde kurdaki artışlar da kriz göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da yine vade ve para birimi uyumsuzluğu olan bankaları kur riskine karşı daha duyarlı hale getirerek krize neden olmaktadır. Ayrıca kurda yaşanan dengesizlikler bir döviz krizini gündeme getirebileceğinden bu durum da bir bankacılık krizine yol açabilir. Enflasyon oranlarındaki artışlar ülke ekonomisindeki belirsizlikleri arttırdığından bankaların karlarını düşüren temel sebeplerdendir. Aynı şekilde Merkez Bankası'nın bankalara yüksek meblağda kredi açması da kriz göstergesi olarak göze çarpmaktadır. Bu durum daha önceden de belirttiğimiz gibi bankacılık sektöründe olası bit likidite problemine işaret

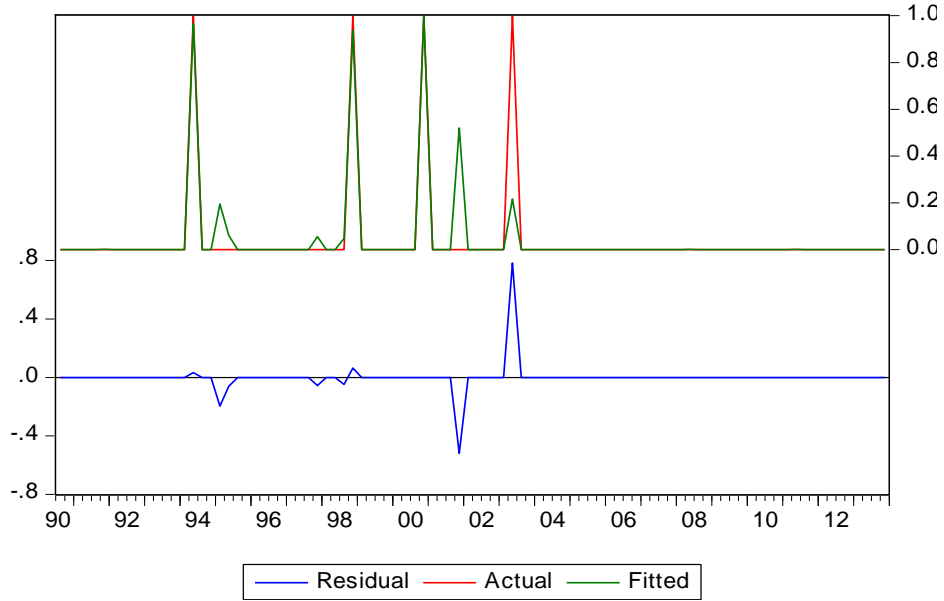
etmektedir. Yine model sonuçlarına göre banka rezervlerindeki azalışlar krize sebebiyet veren bir diğer unsur olarak karşımıza çıkarken, bankaların iyi bir şekilde regüle edilmesi kriz olasılığını düşüren bir etkidir.

Son olarak, daha önce 2000 krizi öncesi bankaların yabancı para yükümlülüklerinin ciddi seviyelere ulaştığını ve kurdaki artışın ciddi anlamda krizlere neden olduğunu belirtmiştik. Ancak model sonucuna göre $BFXAsset/BFXLiab$ doğru işaretli olmasına rağmen istatistiki olarak anlamsız çıkmıştır.

Aşağıdaki Tablo 3.7’de modelin öngörü performansına yer verilmiştir. Ampirik çalışmalarda modelin öngörü performansının belirlenmesinde kullanılacak en uygun kritik değerin nasıl belirleneceği önemli bir sorundur. Kritik değerin düşük seçilmesi halinde doğru tahmin edilen kriz sayısı artarken kriz olmayan birçok dönem kriz olarak algılanabilmektedir (2. tip hata). Kritik değerin yüksek seçilmesi ise yanlış tahmin edilen kriz sayısını azaltırken bazı kriz dönemlerinin tahmin edilememesine yol açmaktadır (1.tip hata). Bu yüzden araştırmacılar 1. tip ve 2. tip hataların göreceli önemlerini göz önünde tutarak kritik değerleri belirlemektedirler yani burada bir ödünleşme (*trade-off*) durumu söz konusudur. Bu yüzden araştırmacılar genellikle 0.5 değerini kritik değer olarak belirlemektedir. Fakat ampirik çalışmada yer alan örneklem dengesizse yani kriz olmayan dönem sayısı kriz dönemi sayısından çok daha fazlaysa (bu durumda kriz endeksinde 1 değerinden çok daha fazla 0 olacaktır), 0.5 kritik değeri modelin öngörü performansını düşürecektir (Arı, 2012; Cergibozan, 2015: 62-63). Bu sebeple daha düşük bir kritik değerin belirlenmesi modelin öngörü performansının test edilmesi ve karşılaştırma açısından büyük önem arz etmektedir. Biz de bu çalışma da 0.5 ve 0.25 olmak üzere iki farklı kritik değer kullandık.

Tablo 3.7: Modelin Öngörü Performansı

Kritik Değer (Cut-off)	Model
C=0.5	
Doğru tahmin edilen kriz olmayan dönemlerin sayısı ve yüzdesi	%98.89 (89/90)
Doğru tahmin edilen kriz dönemlerinin sayısı ve yüzdesi	%75 (3/4)
C=0.25	
Doğru tahmin edilen kriz olmayan dönemlerin sayısı ve yüzdesi	%97.78 (88/90)
Doğru tahmin edilen kriz dönemlerinin sayısı ve yüzdesi	%100 (4/4)

Şekil 3.7: Modelin Öngörü Performans Grafiği

Tabloda görüldüğü üzere model 0.5 kritik değerinde model Türkiye’de patlak veren 4 bankacılık krizinden 3’ünü doğru tahmin ederken, kriz olmayan 90 dönemden sadece birini kriz olarak (yanlış bir şekilde) öngörmektedir. Kritik değerın 0.25’e çekilmesi durumunda ise 4 kriz döneminin tümü de model tarafından doğru tahmin edilmekte ve model sadece iki yanlış sinyal (2 kriz olmayan dönem kriz olarak belirlenmiştir) göndermektedir. Bu sonuçlar modelimizin çok yüksek bir öngörü performansına ulaştığını ifade etmektedir.

Son olarak Şekil 3.7 bize modelin hangi krizleri doğru ve yanlış öngördüğü hususunda önemli bilgiler sunmaktadır. Buna göre, modelimiz 1994, 1998, 2000 ve 2003 bankacılık krizlerini doğru bir şekilde tahmin etmektedir. Buna karşılık 2001'in 2. Çeyreği ve 1995'in 1. Çeyreği kriz olarak tahmin edilmiştir. 2000 Kasım bankacılık krizi 15 Mayıs 2001 tarihinde ilan edilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla son bulmuştur. Dolayısıyla bu dönemin yani 2000 Kasım'dan 2001 Haziran'a kadar geçen dönemin bankacılık krizi olarak öngörülmesi yanlış değildir. Aksine bu bize krizin ne kadar sürdüğü hakkında da önemli bilgiler vermektedir. 1995 1. Çeyreği içinse birşey söylemek mümkün değildir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

1970’li yılların ardından Türkiye çok sayıda finansal kriz yaşamış ve bunların birçoğunda da bankacılık sektörü önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1980’li yıllarda yaşanan liberalizasyonun ardından bankacılık kriz atakları daha belirgin hale gelmiştir. Yaşanan krizler ekonomiyi derinden etkilerken bankacılık sektörüne de ciddi maliyetler yüklemiştir. Krizlerin sonucunda birçok banka TMSF’ye devredilmiş, birleştirilmiş veya kapatılmıştır. Yaşanan kriz ataklarındaki sıklıklar ve ekonomiye yüklediği maliyetler göz önünde bulundurulduğunda krizlerin öngörülmesi önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye ekonomisinde 1990-2013 döneminde yaşanan bankacılık krizlerinin öncü göstergeleri Logit modeli kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlar yapılırken makroekonomik değişkenlerin yanı sıra bankacılık risklerini içeren bankacılık sektörü verileri de kullanılmıştır. Ayrıca bankacılık sektörü denetim mekanizmasının krizlere olan etkisini ölçmek adına bir *dummy* değişkene de yer verilmiştir.

Çalışmada ilk olarak bankacılık kriz değişkeni oluşturulmuştur. Oluşturulan bu endeks daha sonra ikili değişkene dönüştürülmüştür. Burada endeksin 1 standart sapması ve endeksin ortalamasının toplamını aştığı durumlar eşik değer olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda endeksin eşik değeri aşması durumu kriz olarak değerlendirilmiştir. Oluşturulan endeks kriz dönemlerini 1994 - 2. Çeyrek, 1998 - 4. Çeyrek, 2000 - 4. Çeyrek ve 2003 - 3. Çeyrek olarak belirlemiştir. Türkiye ekonomisinin geçmiş dönemleri göz önünde bulundurulduğunda endeksin kriz dönemlerini başarılı bir şekilde gösterdiği görülmektedir.

Bunun ardından çalışmada modelin tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; faiz oranlarındaki artışlar, kurdaki artışlar, enflasyon oranlarındaki artışlar ve merkez bankasının bankalara yüksek oranda kredi açması bankacılık krizi olasılığını arttırıcı etki yaparken, bankaların iyi bir şekilde regüle edilmesi ve banka rezervlerindeki azalışlar ise kriz olasılığını düşürmektedir.

Model sonuçlarına göre BFXAsset/BFXLiab ile Budget/GDP istenilen sonucu vermeyen iki değişken olarak göze çarpmaktadır. BFXAsset/BFXLiab doğru işaretli olmasına rağmen istatistiki olarak anlamsız çıkarken, Budget/GDP'nin hem işareti yanlış, hem de değişken istatistiki olarak anlamsızdır.

Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'deki bankacılık krizlerinin oluşumunda likidite riski, sermayenin yetersiz hale gelme riski, kur riski ve faiz oranı riskinin etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2001 krizinin ardından bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ile birlikte denetim mekanizmasının güçlendirilmiş olması, 2008 krizinin Türkiye'ye olan etkileri göz önünde bulundurulduğunda bankacılık krizlerinin oluşumunu engelleyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin dış finansman kaynak sorunu ve cari açığın kısa vadeli bu kaynaklar ile finanse edilmesi önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum ülkenin dış risklere karşı (dünya faiz hadlerindeki dalgalanmalar, dış kaynaklı krizler gibi) kırılganlığını arttırmakla birlikte bankaların ve özel sektörün bilanço yapılarını da bozmaktadır. Bu bağlamda cari açığın finansmanında dışa bağımlılıktan kurtulup doğrudan yatırımların ve tasarrufların artırılması gerekmektedir.

Diğer yandan kur artışları enflasyon oranlarına yansımalarının yanı sıra finansal kırılganlığı da arttırmaktadır. Bu nedenle kurdaki artışların ve rezerv kayıplarının önüne geçilmesi önemli olan bir diğer husustur.

Bankacılık sektöründeki kırılganlıkların azaltılması amacıyla risklerin öngörülmesi ve tespit edilmesinde gerekli düzenlemelerin yapılması ve var olan tekniklerin güncellenmesi gerekmektedir. Aynı şekilde kredi genişlemesinin denetlenmesi ve bu konudaki risk analizlerinin yapılması da önemlidir.

2001 krizinin ardından yapılan düzenlemeler ile her ne kadar bankacılık sektörü güçlü bir sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olsa da bu yapının korunması sektörün gelecekte oluşabilecek tehlikelere karşı dayanıklılığını arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Açıköz, Ö. ve Özkan, B. (2009). “1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, <http://www.mevzuatdergisi.com/>, (Erişim: 10.02.2014).
- Akçay, Ü. (2015). “Küresel Krizin Gelişimi, 2014 Dönemeci ve 2015 İçin Gözlemler”, <http://riturkey.org/2015/05/kuresel-krizin-2015-manzarasi-ve-turkiye-ekonomisi-umit-akcay/>, (Erişim: 25.05.2015).
- Aktan, H. O. (2002). “Kurtuluş Savaşından Günümüze Türk Dış Ekonomisinde Gelişmeler”, *Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi*, der. B. Yediyıldız, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Akyüz, Y. Ve Boratav, K. (2002). “The Making of The Turkish Financial Crisis”. *Discussion Papers*, No: 158. http://unctad.org/en/Docs/dp_158.en.pdf, (Erişim: 17. 03. 2014).
- Aloğlu, Z.T. (2005). *Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
<http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ziyatuncaloglu.pdf>
- Altan, M. (2001). *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Altınöz, U. (2012). *Finansal Krizler, Erken Uyarı Sinyalleri ve 2008 Global Krizi İçin Türkiye ve ABD Örneği*, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 328575).
- Altıntaş, H. (2004). “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 22, ss. 39-61.
- Apak, S. ve Aytaç, A. (2009). *Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Arı, A. (2010). “Crises Financières Turques Dans Un Monde Globalisé: Développement D'un Système D'indicateurs D'alerte”, *Editions*

- Arı, A. (2012). “Early Warning Systems For Currency Crises: The Turkish Case”, *Economic Systems*, 36(3), ss. 391-410.
- Arı, A., & Dağtekin, R. (2007). “Les Indicateurs D'alerte De La Crise Financière De 2000-2001 En Turquie: Un Modèle De Prévision De Crise Jumelle” *Région et Développement*, 26, ss. 35-51.
- Arı, A., Dağtekin, R., (2008). “Early Warning Signals Of The 2000/2001 Turkish Financial Crisis”, *International Journal of Emerging and Transition Economies* 1(2), ss. 191-218.
- Arı, A., ve Cergibozan, R. (2014). “The Transmission of Financial Crises From Advanced to Emerging Economies: The Turkish Case” *The European Debt Crisis: Causes, Consequences, Measures and Remedies* der. A. Arı, Newcastle, UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Arı, A., & Cergibozan, R. (2016). “The Twin Crises: The Determinants Of Banking and Currency Crises in The Turkish Economy”, *Emerging Markets Finance and Trade*, yayın aşamasında.
- Aslan, S. (2003). *Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Asomedy. (2001). “Türkiye’de Bankacılık ve Finans Krizleri”, <http://www.aso.org.tr/>, (Erişim: 17.02.2014).
- Ataç, K. (2002). “Atatürk Döneminden Günümüze Hizmetler Ulaştırma ve Bankacılık Sektörleri”, *Atatürk’ten Günümüze Türkiye Ekonomisi*, der. B. Yediyıldız, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ayan, E. (2007). *Bankacılık Risklerinin Yönetiminde Basel-II Uzlaşısı*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Aydemir, N. (2004). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık*. Ankara: Türkiye Tekstil Sanayii İşverenler Sendikası
- Babuşcu, Ş. (1997). *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Basel Committee on Banking Supervision. (1997). *Core Principles for Effective Banking Supervision*, Basle: Bank for International Settlements.

Bankalar Kanunu. (1999). *T.C. Resmi Gazete*, 23734, 23 Haziran 1999.

Bankacılık Kanunu. (2005). *T.C. Resmi Gazete*, 5411, 19 Ekim 2005.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2001a). “Yıllık Rapor”, <http://www.bddk.org.tr/>, (Erişim: 23.03.2014).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2001b). “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, <http://www.bddk.org.tr/>, (Erişim: 23.03.2014).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2001c). “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, <http://www.bddk.org.tr/>, (Erişim: 23.03.2014).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2002). “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu”, <http://www.bddk.org.tr/>, (Erişim: 23.03.2014).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2003). “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VII)”, <http://www.bddk.org.tr/>, (Erişim: 23.03.2014).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2007). “Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Raporu” <http://www.bddk.org.tr/>, (Erişim: 23.03.2014).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2009). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*, Çalışma Tebliği. Ankara: BDDK Yayınları.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2010). *Sorularla Basel III*, Ankara: BDDK Yayınları.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2011). *Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler*, Ankara: BDDK Yayınları.

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2012). *BDDK'nın Kuruluşu ve Yapısı BDDK'nın Faaliyetleri BDDK'nın Denetimine Tabi Kuruluşlar*, Ankara: BDDK Yayınları.
- Bakır Yiğitbaş, Ş. (2012). *Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansımaları (Türkiye Analizi 2002-2010)*. İstanbul: TBB Yayınları.
- Barrell, R. ve öte. (2010). “ Bank Regulation, Property Prices and Early Warning Systems for Banking Crises in OECD Countries”, *Journal of Banking & Finance*, C. 34, S. 9, ss. 2255-2264.
- Baykal, M.C. (2007). “Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler”, *Bankacılar Dergisi*, S. 60, ss. 33-48.
- Bayraktar, K. (2002). “Osmanlı Bankasının Kuruluşu”, *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, ss. 71-88.
- Bell, J., ve Pain, D. (2000). “Leading Indicator Models Of Banking Crises–A Critical Review”. *Financial Stability Review*, 9, ss. 113-129.
- Bessis, J. (2002). *Risk Management in Banking*. England: John Wiley & Sons Ltd.
- Bloomberg HT, www.bloomberght.com, (Erişim: 25.02.2015).
- Boyd, J.H. ve öte. (2000). “A User's Guide to Banking Crises”, <http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/depins05.pdf>, (Erişim: 22.02.2015).
- Boyd, J. H., De Nicolo, G., ve Loukoianova, E. (2009). “Banking Crises and Crisis Dating: Theory and Evidence”, *IMF Working Paper*, No: 09-141.
- Caprio, G. ve Klingiebel, D. (1996). “Bank Insolvencies Cross-country Experience”. *Policy Research Working Paper*, No: 1620.
- Celasun, M. (2002, Eylül). “ 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”, *VI. Uluslar arası Ekonomi Kongresi*, Ankara.
- Cergibozan, R. (2015). *Türkiye'deki Para Krizlerinin Belirleyicileri: Ekonometrik*

Bir Yaklaşım, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Chang, R. ve Velasco, A. (1998). “Financial Crises in Emerging Markets: A Canonical Model”. *NBER Working Paper*, No: 6606.

Coşkun, N. (2001). “Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 3, S. 2, ss. 39-50.

Coşkun, N. ve öte. (2012). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Çavdar, T. (2003). *Türkiye Ekonomisinin Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Çeşmeci, O., Önder, A.O., (2008). “The Determinants Of Currency Crises in Emerging Markets: The Case Of Turkey”, *Emerging Markets Finance and Trade*, 44, ss. 54-67.

Çolak, Ö. F. (2001). “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, ss. 15-30.

Davis, E. P. ve Karim, D. (2008). “Comparing Early Warning Systems for Banking Crises”, *Journal of Financial Stability*, S. 4, ss. 89-120.

Delikanlı, İ. U. (2012). “Bankacılık İşlemleri ve Banka Türleri”, *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*, der. M. Toprak ve M. Coşkun, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Demirgüç-Kunt, A. ve Detragiache, E. (1998). “The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries”, *IMF Staff Papers*, C. 45, S. 1, ss. 81-109.

Diamond, W. D. ve Dybvig, P. H. (1983). “Bank Runs, Deposit Insurance and Liquidity”, *The Journal of Political Economy*, C. 91, S. 3, ss. 401-419.

Doğan, Ö. (2012). “Banka Türleri”, *Bankacılık Giriş ve İlkeler*, der. F. Kaya, İstanbul: Beta Basım A.Ş.

- Duman, K. (2002). “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 4, ss. 132-145.
- Duranlar, S. (2007). *Bankacılık*. İstanbul: Kazancı Kitap Tic. A.Ş.
- Dutttagupta, R. ve Cashin, P. (2008). “The Anatomy of banking Crises”, *IMF Working Paper*, No: 08/93.
- Eğilmez, M. (2009). *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M ve Kumcu, E. (2011). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eichengreen, B. ve Rose, A. K. (1998). “Staying Afloat When the Wind Shifts: External Factors and Emerging Market Banking Crises” *NBER Working Paper*, No: 6370.
- Eichengreen, B. ve Arteta C. (2000) “Banking Crises in Emerging Markets: Presumptions and Evidence”, *Centre for International Development and Economics Research Working Paper*, No: C00-115.
- Ekodialog, www.ekodialog.com, (Erişim: 14.04.2014).
- Erekoğlu, H. ve Bilgili, E. (2005). “ Parasal Krizlerin Tahmin Edilmesi: Teori Ve Uygulama”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 24, ss. 15-36.
- Erçel, G. (1999). “Türk Bankacılık Sistemi”. *Türk Amerikan Konseyi Toplantısı Konuşması*. Ankara.
- Erdem, E. (2012). *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2008). “Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, ss. 1-20.
- Eriş, H. (2007). *Türk Bankacılık Sistemi, Gelişimi, Durumu ve Sunduğu Seçenekler*.

İstanbul: Derin Yayınevi.

Ertuna, Ö. (2007). *Yeni Yüzyılın Eşiğindeki Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İSMMMMO Yayınları.

Evranos, F. (2012). *2008 Küresel Finansal Krizinin Etkileri (Türkiye Ekonomisi Ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri Yönünden)*, Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 315780).

Gavin, M. ve Hausmann, R. (1996). “ The Roots of Banking Crises: The Macroeconomic Context”, *Inter-American Development Bank Office of the Chief Economist Working Paper*, No: 318.

Gonzalez-Hermosillo, B. (1999). “Determinants of Ex-Ante Banking System Distress: A Macro-Micro Empirical Exploration of Some Recent Episodes”, *IMF Working Paper*, No: 99/33

Goldstein, M. Kaminsky, G. L. ve Reinhart, C. M. (2007). *Yükselen Piyasalar İçin Erken Uyarı Sistemleri*, çev. Z. Dina Çakmur Yıldırtan, İstanbul: Derin Yayınları.

Goldstein, M ve Turner, P. (1996). “Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options”, *BIS Economic Papers*, No: 46.

Göçmen Yağcılar, G. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Ankara: BDDK Kitapları No: 10.

Günel, M. (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*. Ankara: Ankara Ticaret Odası.

Güneş, H. (1999). *Türk Bankacılık Sisteminin Swot Analizi ve 2000 Yılındaki Muhtemel Profili*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.

Güneş, H. (2011). “Ekonomik Krizlerin Siyasal Temelleri: 1950-2002”, *Zor Zamanlarda İktisat*. der. g. Özgür ve H. Yetkiner, Ankara: Efil Yayınevi.

Gündoğdu, F. (1998). *Türkiye’de Bankacılık ve 1980 Sonrası Dönemin Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 72746).

Gümüşlüoğlu, A. (2002). “*Bankacılıkta Riskler ve Türk Bankacılık Sisteminin Risksel Analizi*”, <http://www.vergidunyasi.com.tr/dergiler.php?id=2917>, (Erişim: 15. 12 2014).

Glick, R. ve Hutchison, M. (1999). “Banking and Currency Crises: How Common Are Twins?”, *Pacific Basin Working Paper Series*, No: PB99-07.

Hardy, D. C. ve Pazarbaşıoğlu, C. (1998). “Leading Indicators of Banking Crises: Was Asia Different?” *IMF Working Paper*, No: 98/91.

Hutchison, M. ve McDill, K. (1999). “Are All Banking Crises Alike? The Japanese Experience in International Comparison”, *NBER Working Paper* No: 7253.

Işık, N., Alagoz, M ve Yıldırım, M. (2006). “1990 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Krizler 1994, 2000 ve 2001 Krizleri”, *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri*, der. H. Seyidoğlu ve R. Yıldız, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. şti.

İncekara, A. (2011). *Bankacılık ve Finansal Kurumlar*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.

İpeker, M. (2002). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasıdaki Rolü*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara. <http://www3.tcmb.gov.tr/>.

Kalaycı, ř. (2010). *Nedenleri Etkileri ve Sonuçlarıyla Bankacılık Krizleri ve Öncü Göstergeleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım A.ř.

Kaminsky, G. L. ve Reinhart, C. M. (1999). “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-Of-Payments Problems”, *The American Economic Review*, C. 89, S. 3, ss. 473-500.

Kanchu, T. ve Kumar, M. M. (2013). “Risk Management in Banking Sector -An Empirical Study”, *International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research*, C. 2, S. 2, ss. 145-153.

- Karabıyık, L. (2001). *Türkiye’de Finans Tarihi*. İstanbul: Vipaş Yayınları.
- Karabulut, G. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Karacan, A. İ. (1995). “Bankacılık ve Kriz”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 11-12-13, ss. 143-192.
- Karlık, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Kazgan, G. (2006). *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, G. (2012). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2010). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kılıç, S. B. (2006). “Türk Bankacılık Sistemi İçin Çok Kriterli Karar Alma Analizine Dayalı Bir Erken Uyarı Modelinin Tahmini”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 33, S. 1, ss. 117-154.
- Kibritcioglu, A. (2003). “Monitoring banking sector fragility”, *The Arab Bank Review*, 5(2), ss. 51-66.
- Kibritçioglu, A. (2010). “Küresel Finans Krizinin Türkiye’ye Etkileri”, *MPRA Paper*, No: 29470.
- Korkmaz, E. ve Tay, A. (2010). “Küresel Kriz Türkiye’ye Etkileri ve Çözüm Önerileri”, <http://www.esfenderkorkmaz.com/>, (Erişim: 17.02.2014).
- Kurtaran Çelik, M. (2010). “Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Geleneksel ve Yeni Yöntemlerle Öngörüsü”, *Yönetim ve Ekonomi*, C. 17, S. 2, ss. 129-143.
- Küçükbaşakçı, R. (2004). *Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara. <http://www3.tcmb.gov.tr/>.

- Laeven, L. ve Valencia, F. (2010). "Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly", *IMF Working Paper*, No: 10/146.
- Lambregts, E ve Ottens, D. (2006). "The Roots of Banking Crises in Emerging Market Economies: A Panel Data Approach", *DNB Working Paper*, No: 84.
- Leblebici Teker, D. (2006). *Bankalarda Operasyonel Risk Yönetimi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Lindgren, C.J., Garcia, G., & Saal, M. (Eds.) (1996). "Bank Soundness And Macroeconomic Policy", *International Monetary Fund*.
- Morgil, O. (2002). "Büyüme ve Sanayileşme Politikaları", *Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi*, der. B. Yediyıldız, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Okay, E. (2002). "Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, S. 2, ss. 95-122.
- Okuyan, H. A. (2009, Haziran). "Asimetrik Bilginin Türk Bankacılık Sektörü ve Kredi Piyasaları Üzerinde Etkisi", *EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics, Eskişehir*.
- Özatay, F. (2010). *Finansal Krizler ve Türkiye*. İstanbul: Doğan Kitap
- Özatay, F. ve Sak, G. (2003). "Banking Sector Fragility and Turkey's 2000-01 Financial Crisis", <http://www.tcmb.gov.tr/>, (Erişim: 17.03.2014).
- Özdemir, B. K. (2007). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler Ve Erken Uyarı Sistemleri: Markov Geçiş Modellemesi*, Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 211511).
- Özince, E. (2008, Temmuz). "Finansal Sektör-Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Deneyimi", *12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi, İstanbul*.
- Öztürk, S. (2003). "Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım- 2001 Şubat Türkiye Krizleri", *Yönetim ve Ekonomi*, C. 10, S. 1, ss. 171-185.

- Parasız, İ. (2000). *Modern bankacılık Teori ve Uygulama*. İstanbul: Banksis Yayınları.
- Parasız, İ. (2001). *Enflasyon Kriz ve Ayarlamalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (1998). *Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Radalet, S. ve Sachs, J. (1998). "The Onset of the East Asian Financial Crisis", *NBER Working Paper Series*, No: 6680.
- Samur, C. (2008). *Finansal Krizler ve Kriz Yönetme Politikaları: 1980 Sonrası Türkiye Örneği*, Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 220964).
- Selçuk, B. (2006). *Yükselen Ekonomilerde Kriz Dönemlerinde Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye Örneği*, Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/> (Tez No. 191935).
- Seyidoğlu, H. (1994). *Uluslararası Finans*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Sönmez, M. (2004). "2001 Krizi, IMF ile İlişkiler ve Gelir Bölüşümü", *Gülten Kazgan'a Armağan Türkiye Ekonomisi*, der. L.H. Akgül ve F. Aral, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa Ezgi Kitabevi.
- Tanınmış Yücememiş, B. ve Sözer, İ. A. (2011). "Bankalarda Takipteki Krediler: Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Kredilerin Tahminine Yönelik Bir Model Uygulaması", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C. 3, S. 5, ss. 43-56.
- Tecer, M. (2005). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Toprak, M. ve Demir, O. (2001). "Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 1-26.

- T.C. Başbakanlık Hazine M¼steřarliđı, www.hazine.gov.tr/, (Erişim: 20.03.2014).
- T.C. Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr/, (Erişim: 20.03.2014).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, www.kalkinma.gov.tr, (Erişim: 20.03.2014).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2002). “2002 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı”
<http://www.kalkinma.gov.tr/> (Erişim: 17.03.2014).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2009). “Orta Vadeli Program 2010-2012”,
<http://www.kalkinma.gov.tr/> (Erişim: 17.03.2014).
- TBB, <https://www.tbb.org.tr/> , (Erişim: 20.03.2014).
- Türkiye Bankalar Birliği. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”*, İstanbul: TBB Yayınları.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2002). Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi: “TBB’nin Değerlendirme ve Önerileri”, *Bankacılar Dergisi*, S. 43, ss. 3-17.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2004). 2003 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler, *Bankacılar Dergisi*, S. 49, ss. 16-32.
- Türkiye Bankalar Birliği. (1997). “ Faiz Riski Yönetim Prensipleri”,
<http://www.tbb.org.tr/> (Erişim: 26.03.2015).
- Tunay, K. B. (2010). “Bankacılık Krizleri ve Erken Uyarı Sistemleri: Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Model Önerisi”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, C. 4, S. 1, ss. 9-46.
- Tuncel, C. O. (2013). “Asimetrik Bilgi Problemi Çerçevesinde Bankacılık Krizlerinin Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Mikro Ekonomik Yaklaşım”, *Business and Economics Research Journal*, C. 4, S. 1, ss. 77-102.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”*, İstanbul: TBB Yayınları.

TÜİK, www.tuik.gov.tr/, (Erişim: 20.03.2014).

TÜİK. (2013). *İstatistiki Göstergeler 1923-2012*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.

TÜSİAD. (2013). *Türkiye Ekonomisi 2014*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

TÜSİAD. (2014). *2015 Yılına Giderken Türkiye ve Dünya Ekonomisi 2014*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Ulusoy, T. (2012). “Bankacılıkta Risk Yönetimi, *Bankacılık Giriş ve İlkeler*, der. F. Kaya, İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Ural, M. ve Acar Balaylar, N. (2007). “Bankacılık Sektöründe Yüksek Risk Alımı ve Baskı İndeksleri”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, C. 44, S. 509, ss. 47-57.

Uygur, E. (2001). “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri” www.tek.org.tr/, (Erişim: 07.03.2014).

Uzunoğlu, S. (2011). *Yeni Başlayanlar İçin Bankacılık*. İstanbul Kriter Yayınları.

Ünal, A. ve Kara, H. (2009). “Küresel Kriz ve Türkiye” *Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi*. İstanbul.

Varlık, C. (2002). “İkiz Krizler: Para Krizleri İle Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar”, *Ekonomik Yaklaşım*, C. 13, S. 42-43, ss. 159-180.

Vila, A. (2000). “Asset Price Crises And Banking Crises: Some Empirical Evidence”, <https://www.bis.org/>, (Erişim: 20.03.2014).

Von Hagen, J. ve Ho, T. K. (2004). “Money Market Pressure and the Determinants of Banking Crises”, *ZEI Working Paper*, No: B 20.

Yalınpala Çokgezen, J. (2010). *Türkiye Ekonomisi Krizler Politikalar ve Makroekonomik Dönüşüm*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

- Yeldan, E. (2002). “İstikrar Kim İçin? Kriz İdaresi Üzerine Değerlendirmeler”
<http://yeldane.bilkent.edu.tr/Birikim2002Kasim.pdf> (Erişim: 17.03.2014).
- Yeldan, E. (2009). “Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?”, *Çalışma ve Toplum*, S. 20, ss. 11-28.
- Yetim, S. ve Gülhan, O. (2005). “Ard Çalışma Raporları 2005/7 Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü”. *BDDK Araştırma Dairesi*. Ankara.
- Yıldırım, O. (2006). “Türkiye’de Bankacılık Sektörü: Tarihsel Gelişim, Temel Sorunlar, Mali Riskler ve Yeniden Yapılandırma”, www.cu.edu.tr/, (Erişim: 17.02.2014).
- Yıldırım, O. (2004). “Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002)”, <http://www.biraz.gen.tr/>, (Erişim: 17.02.2014).
- Yılmaz, D. (2009). “Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları”, <http://www.tcmb.gov.tr/>, (Erişim: 13.03.2014).
- Yüksel, A. S. (1997). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayınları.